

E. T. A. Hoffmann
Az arany virágcserep
Scuderi kisasszony

A művek eredeti címei

Der Goldene Topf

Fordította:

HORVÁTH ZOLTÁN

Das Fräulein von Scuderi

Fordította:

GERGELY ERZSÉBET

Tartalom

Az arany virágcserep

Első vigília

Anselmus diák balesetei - Paulmann segédtanító gyógybagója és az aranyos-zöld kígyók

Második vigília

*Anselmus diákot ittasnak és bolondnak vélik - Átkelés az Elbán - Graun karmester bravúráriája -
Conradi gyomorlikőrje és a bronz almáskofa*

Harmadik vigília

Értesülések Lindhorst levéltáros családjáról - Veronika kék szeme - Heerbrand irattáros

Negyedik vigília

*Anselmus diák búskomorsága - A smaragdtükör - Miképpen esett meg, hogy Lindhorst levéltáros
keselyű képében elrepült és Anselmus diák senkivel sem találkozott*

Ötödik vigília

*Anselmus udvari tanácsosné - Cicero: De officiis - Cerkófmajom és másfajta népség - Az öreg
Liese - A napéjegenlőség*

Hatodik vigília

*Lindhorst levéltáros kertje és néhány gúnyolódó - Az arany virágcserep - A döltbetűs angol írás -
Hitvány ákombákom - A szellemfejedelem*

Hetedik vigília

*Paulmann segédtanító kiveri a pipáját és aludni tér - Rembrandt és Pokol-Brueghel - A
varázstükör és Eckstein doktor receptje egy ismeretlen betegség ellen*

Nyolcadik vigília

*A pálmafák könyvtára - Egy boldogtalan szalamandra sorsa - Egy fekete toll egy marharéppal
szerelmeskedik és Heerbrand irattáros alaposan leissza magát*

Kilencedik vigília

*Anselmus diák jobb belátásra tér - A puncstársaság - Anselmus diák Paulmannt fülesbagolynak
nevezi és a segédtanító megharagszik érte - A tintafolt és következményei*

Tizedik vigília

*Anselmus diák szenvedései az üvegpalackban - A gimnazisták és a joghallgatók boldog élete -
Csata Lindhorst levéltáros könyvtárszobájában - A szalamandra győzelme és Anselmus diák
kiszabadítása*

Tizenegyedik vigília

*Paulmann segédtanító bosszúsága a családjában kitört bolondság miatt - Heerbrand irattárosból
udvari tanácsos lesz és kemény fagy idején cipőben és selyemharisnyában járkal - Veronika
vallomásai - Eljegyzés a gőzölgő leveses tál mellett*

Tizenkettedik vigília

*Híradás a lovagi birtokról, ahová Anselmus, Lindhorst levéltáros veje költözött, és arról, hogy
miként él ott Serpentinával - Befejezés*

Scuderi kisasszony

Az arany virágcserep

Első vigília

*Anselmus diák balesetei - Paulmann segédtanító
gyógybagója és az aranyos-zöld kígyók*

Áldozócsütörtök napján, délután három órakor egy fiatalember futott át Drezdában a Schwarzes Tor alatt, pontosabban egyenesen beleszaladt egy öreg, csúf kofaasszony almás és süteményes kosarába; ami szerencsésen megmenekült a széttaposástól, szanaszét repült és az utcagyerekek vidáman osztottak a zsákmányon, amelyet a heves úr szórt közéjük. A vénasszony jajveszékelésére a többi árusasszony is otthagya sütemény- és pálinkapultját, körülvették a fiatalembert s a csöcselék féktelenségével szidalmazták, úgyszólván az ifjú a bosszúságtól és szégyenkezéstől elnémulva, odanyújtotta kicsiny, nem éppen duzzadó pénzeszacskóját; a vénasszony mohón megragadta és sietve zsebre tette. Most megnyílt az eddig szorosra zárt embergyűrű, de miközben a fiatalember kiszárgult, a vénasszony így kiáltott utána:

- Persze, rohanj csak... rohanj csak, ördögfajzat... hamarosan kristályba lesz zuhanásod... kristályba...!

A nő rikácsoló, károgó hangjában volt valami ijesztő, annyira, hogy sétálók csodálkozva megálltak és a tovaömpölygő nevetés hirtelen elnémult. Anselmus diák (mert ő volt a fiatalember), noha egyáltalán nem értette a némberek különös szavait, megborzongott és még jobban szedte a lábát, hogy meneküljön a kíváncsi tömeg tekintete elől. Amint most keresztültüledett az ünneplőbe öltözött emberek tömegén, mindenfelől hallotta a mormolást:

- Szegény fiú... ó, ó... ez az átkozott némberek!

A vénasszony titokzatos szavai egész különös módon tragikussá színezték a nevetséges balesetet, úgyszólván az emberek most részvevő pillantásokat küldtek az imént figyelemre is alig méltatott ifjú után. Az asszonyok az ifjú megnyerő arcának, melyet az izgalom heve még csinosabbá tett, valamint erőteljes természetének megbocsátották nem csupán minden ügyetlenségét, hanem divatjamúlt öltözékét is. Csukaszürke frakkja ugyanis olyan szabású volt, mintha a szabó, aki varrta, csak hallomásból ismerte volna a modern divatot; a fekete atlaszszelyemből készült, gondosan óvott nadrág az egész öltözéknek bizonyos tanáros jelleget adott, ehhez azonban az ifjú járása és tartása sehogyan sem akart alkalmazkodni. Mikor a diák már csaknem elérte a Linke-féle fürdőhöz vivő fásor végét, már majdnem elakadt a lélegzete. Kénytelen volt meglátni a léteit; de alig merte a magasba emelni tekintetét, mert még egyre látta maga körül táncolni az almákat és süteményeket, és egyik-másik kislány barátságos pillantása a Schwarzes Tor mellett megismert kárörvendő nevetést tükrözött vissza. Így érkezett el a Linke-féle fürdő kapujába; csapatostul törtek be ide az ünneplő ruhás emberek. Bentről fúvós-hangszerek muzsikája hallatszott, és a vidám vendégek nyüzsgése egyre hangosabb lett. A szegény Anselmus diák szeméből csaknem kicsordult a könny, mert ő is szeretett volna részt venni a Linke-féle paradicsom gyönyörűségeiben, hiszen áldozócsütörtök mindenkor különleges családi ünnep volt számára, sőt arra készült, hogy megiszik egy fél adag kávé rummal és egy üveg dupla sört, és ezért hogy alaposan kidorbézolhassa magát, több pénzt vett magához, mint amennyi megengedett és észszerű volt. És íme, a végzetes lépés folytán az almás kosárba, itt állott pénz nélkül. Már nem is gondolhatott kávéra, dupla sörre, zenére, a felcícomázott lányok nézegetésére - egy szó, mint száz - a megannyi megálmodott gyönyörűsége; lassan továbbsomfordált és végül rátért az Elba-parti útra, amely történetesen teljesen elhagyatott volt. Egy bodzafa alatt, amely a falból nőtt ki, barátságos kis füves térséget talált; itt leült és megtölte pipáját gyógybagóval, amelyet barátjától, Paulmann segédtanítótól kapott ajándékba. Közvetlenül előtte csobogtak-susogtak a szépséges Elba folyó aranyárga hullámai,

mögötte a gyönyörű Drezda merészen és büszkén nyújtotta világos tornyait a párás égboltozat felé, amely leereszkedett a virágos rétekre és az üdén zöldellő erdőkre; a mély homályból csipkézett szélű hegyek hírt adtak a távoli cseh földről. De Anselmus diák komoran maga elé meredve fújta a füstgomolyagokat a levegőbe, és kedvetlensége végül is hangos szavakban nyilatkozott meg:

- Mégiscsak igaz, hogy én mindenféle kereszt és nyomorúság elviselésére születtem! Nem is akarok most szólni arról a sok csapásról, hogy sohasem lettem babszemkirállyá¹, hogy páros-páratlan játékokban mindig az ellenkezőjére fogadtam, hogy vajjas kenyerem mindig a vajjas felére esett; de vajon nem szörnyű végzet-e, hogy mikor a sátán ellenére mégis diák lettem, nyárs-polgárrá kellett válnom és az is maradtam? Sikerül-e vajon valaha is magamra öltennem egy új kabátot, anélkül, hogy már első alkalommal nem ejtenék rá faggyúfoltot, vagy valami rosszul bevart szöggel bele ne szakítanék egy átkozott lyukat? Tudok-e valaha is anélkül köszönni egy udvari tanácsos úrnak vagy egy hölgynek, hogy nagy ívben el ne dobnám magamtól kalapomat, vagy éppen a sima földön el ne csúszzak és szégyenszemre hasra ne essek? Nem kellett-e már Halléban minden vásárkor holtbizonyosan három-négy garast kiadnom széttaposott fazekakért, mert az ördög azt sugallta, hogy toronyíránt menjek, mint a lemmingek?² Előfordult-e egyszer is, hogy pontos időre odaértem a kollégiumba vagy bárhová, ahová berendeltek? Mit ért, hogy egy félórával korábban indultam, és oda álltam az ajtó elé, kezem a kilincstre téve, mert amikor percnyi pontossággal le akartam nyomni, a sátán egy mosdótálat öntött ki a fejemre vagy nekiszalasztott egy szemközt kilépőnek, és így ezernyi veszekedésbe keveredtem, s közben mindent elmulasztottam. Ó, jaj, hová lettetek ti, eljövendő boldogságom üdvözítő álmai, amikor büszkén úgy éreztem, hogy egészen a titkos titkári rangig is felvihetem! De vajon balszillagzatom nem tette-e ellenségeimmé legjobb jóakaróimat? Tudom, hogy a titkos tanácsos, akihez ajánlottak, nem állhatja a nyírott haját; a fodrász fáradságosan copfot erősít tarkómra, de már az első meghajlaskor lepattan az átkozott zsinór és a vidám mopszli, mely ott szaglász körülöttem, most ujjongva rohan a copffal a titkos tanácsoshoz. Ijedten utána ugrom, és rázuhanok a dolgozóasztalára, amelyen éppen reggelizett, tányér, csésze, tintatartó, porzós üveg csörömpölve lezuhan és a csokoládéból meg tintából keveredett folyócska elárasztja az éppen leírt jelentést. „Uram, talán az ördög bújt magába?” - bömböl rám feldühödve a titkos tanácsos, és kitol az ajtón. Mit ér, hogy Paulmann segédtanító írno ki állást ígért, vajon nem áll-e útjába balszillagzatom, amely mindenütt követ?! És íme, ma is! A kedves áldozó-csüörtököt igaz derűvel akartam ünnepelni, nem sajnáltam a pénzt. Mint akármelyik más vendég a Linke-féle fürdőben, én is hetykén kiálthattam volna: „Pincér... egy üveg dupla sört... de a legjobb fajtából, legyen szíves!” Úgy terveztem, egészen késő estig ott ülök, s még hozzá a pompásan kicicomázott lányok közvetlen közelében. Jól tudom, akkor megjön a bátorságom, merőben más ember lesz belőlem; sőt, megeshetett volna, hogy ha ez vagy amaz érdeklődik: „Vajon hány óra van?” vagy „Ugyan mi is az, amit itt játszanak?”, akkor illedelmes könnyedséggel felugrok, anélkül, hogy felborítanám, vagy átbuknék a padon, majd másfél lépéssel előrelépve, kissé meghajlok és így szólok: „Engedje meg, mademoiselle, hogy szolgálatára legyek, a Donauweibchen³ nyitányát játsszák” vagy „Mindjárt hatot üt az óra”. Akadhat ember a világon, aki megharagszik ezért? Nem! Mondom, a lányok pajkos mosollyal néztek volna

¹ Babszemkirály, aki Háromkirályok ünnepén (január 5-6.) a „Királykalácsba” süített babszemet megtalálja.

² Főként Norvégiában honos rágcsáló; nagy távolságokra is elvándorol, s útközben nem tér ki az akadályok elől.

³ *Das Donauweibchen* (A Duna asszonya, 1799) F. Kauer operája (1751-1831)

össze, ahogy szokásuk, amikor összeszedem bátorságomat, hogy megmutassam, magam is értek a könnyed nagyvilági hanghoz és megállom a helyem hölgytársaságban. De erre a sátán beleszalajt ebbe az átkozott almás kosárba és most szíhatom itt a magányban a gyógybagómat...

Ekkor azonban Anselmus diákot önmagával folytatott beszélgetésében megszakította valamilyen sajátságos zizegés és sustorgás, amely közvetlen mellette a fűből hangzott fel, de hamarosan a feje felett boltozódó bodzafa ágai és levelei közé kúszott. Hol úgy rémlett, mintha az esti szél remegtetné a levelet, hol mintha madárkák enyelelnének az ágak között, bátor ideoda röptükben lebegtetve kis szárnyacskáikat. S most valami sugdosás és suttogás kezdődött meg és úgy tetszett, mintha a virágok, mint fölaggatott kristálycsengőcskék megcsendültek volna. Anselmus egyre csak figyelt. S azután, maga sem tudta, miképpen, a suttogás és sugdosásból és csengésből halk, félig ellehelt szavak kerekedtek:

„Közbe-közbe... közepébe... ágak közt, dús virágok közt lendülünk, tekeredünk, hajladozunk... testvércém... testvércém, lendülj fel a csillogásban... gyorsan, gyorsan ide fel... ide le... alkonyi nap lövelli sugarait, alkonyi szél susog... zizeg a harmat... dalolnak a virágok... mozgassuk a nyelvecskét, énekeljünk a virágokkal és az ágakkal... csakhamar ragyognak a csillagok... ereszkedjünk le... közbe-közbe, közepébe, lendülünk, tekeredünk, hajladozunk, testvércém...”

És csak egyre hallatszott az érzékbódító beszéd. Anselmus diák ezt gondolta: „Hiszen ez csak az esti szél, amely ma érthető szavakkal susog.”

Ám ebben a pillanatban felcsendült feje felett mint tiszta kristály csengettyű hármashangzata; felnézett és három, zöld-aranyúan ragyogó kígyócskát vett észre, amint az ágak körül tekergöztek és fejcskéiket az esti nap felé nyújtogatták. Most ismét ama szavak suttogása és sugdosása hallatszott, és a kígyócskák az ágak és levelek között fel-le siklottak és enyelegtek, s amint ily gyorsan mozogtak, úgy tetszett, mintha a bodzabokor ezernyi ragyogó smaragdot szórna szét sötét levelei között. „Az alkonyi nap játszik így a bodzafa ágai között”, gondolta Anselmus diák, de ekkor ismét felcsendültek a csengettyűk, és Anselmus látta, amint az egyik kígyó feléje nyújtogatta fejcskéjét. Mintha elektromos ütés járta volna át valamennyi tagját, szíve mélyéig megremegett - fölfelé bámult, s csodálatos sötétkék szempár tekintett rá kimondhatatlan vágyódással, úgyhogy a legnagyobb gyönyörűség és a legmélyebb fájdalom sohasem ismert érzése szinte szétfeszítette mellkasát. És amint forró megkívánással eltelve egyre csak az üdvösséges szempárba tekintett, akkor erősebben, bájos akkordhangokban csilingeltek a kristály csengettyűk, a csillogó smaragdok lehullottak rá és ezernyi lángocskával játékosan körüllobogva őt, valósággal átfonták csillogó aranyfonalakkal. A bodzabokor megmozdult és így szólt: „Itt feküdtél árnyékomban, illatom körülvelt téged, de te nem értettél meg engem. Az illat az én beszédem, ha a szerelem lobbantja fel.” Elröppent előtte az alkonyi szellő és így szólt: „Halántékon körül játszogattam, de te nem értettél meg, a fuvallat az én beszédem, ha a szerelem lobbantja fel.” A napsugarak áttörtek a felhők között és a sugár izzott, mintha szavakban szólna: „Elöntöttelek téged folyékony arannyal, de te nem értettél meg; a perzselő sugár az én beszédem, ha a szerelem lobbantja fel.”

És amint egyre bensőségebben merült a csodás szempár tekintetbe, egyre forróbb lett benne a vágyakozás, egyre perzselőbb a megkívánás. Itt minden ingott-ringott, mintha derűs életre ébredt volna. Virágok és bimbók illatoztak körülötte és illatuk olyan volt, mint ezernyi fuvolahang gyönyörű éneke, és a tovaszálló esti aranyfelhők magukkal vitték visszhangját távoli országokba. De mikor a nap utolsó sugara gyorsan kilobbant a hegyek mögött és az alkony kiterítette fátylát a vidék fölé, akkor mintha messze távolból szólna, felharsant egy nyers, mély hang:

„Hé csak, hé, micsoda pusmogás és sugdosás ez? Hé csak, hé, ki keresi még a hegyek mögött a sugarat? Eleget sütkéreztetek: eleget énekeltek... Hé csak, hé, bokron és gyepen át... gyepen és folyón át! Hé csak, hé... leee - fee - lé - lee - fee - léé!”

Így némult el a hang, mint valami távoli mennydörgés dübörgése, a kristálycsengők pedig összetörték az éles, rikító hangban. Minden elnémult és Anselmus látta, amint a három kígyó csillámlón és sziporkázón a gyepen át a folyó felé siklik; csobogva és susogva nyelte el őket az Elba; a hullámok felett, ahol eltűntek, valami zöld tűz sistergett fel, azután rézsútosan elszállt a város felé.

Második vigília

*Anselmus diákot ittassnak és bolondnak vélik - Átkelés az Elbán - Graun
karmester bravúráriája - Conradi gyomorlikőrje és a bronz almáskofa*

- Az uraságnak alighanem elment az esze! - mondja egy tiszteletre méltó polgárasszony, aki családjával hazafelé tartva sétájából, megállt, és karját keresztbe fonva bámulta a diák bolondos viselkedését. Anselmus ugyanis átölelte a bodzafát és szüntelenül ezt kiabálta a levelek és ágak közé:

- Ó, csak még egyszer csillogjatok és ragyogjatok, ti bájos arany kígyócskák, csak még egyszer hallassátok csengettyűhangocskátokat! Csak még egyszer tekintsetek rám, ti üdvösséges kék szemek, csak még egyszer, mert különben belepusztulok a fájdalomba és a perzselő vágyakozásba!

És közben szíve mélyéből panaszosan sóhajtozott, nyögött, és vágyódásában, türelmetlenségében rázta a bodzafát, de az válasz helyett csak tompán és érthetetlenül susogtatta leveleit, mintha alaposan kicsúfolná Anselmus diák fájdalmát.

- Az uraságnak alighanem elment az esze! - szólt újra a polgárasszony, és Anselmusnak úgy tetszett, mintha mély álomból ráznák fel vagy éppenséggel jéghideg vízzel öntenék le, hogy minél hirtelenebb legyen az ébredése. Csak most látta megint tisztán, hogy hol van, hogy valami különös lidérc ingerkedett vele, olyannyira, hogy egymagában hangos szavakra fakadt.

Meghökkenően meredt a polgárasszonyra és aztán elejtett kalapjáért nyúlt, hogy sietve távozzék. Közben odaérkezett a családapa is, karján gyermekével; megállt, leültette a kicsikét a földre s botjára támaszkodva csodálkozva hallgatta és szemlélte a diákot. Majd felemelte a pipát és dohányzacskót, amelyet a diák az imént leejtett, odanyújtotta neki mindkettőt és így szólt:

- Ne jajveszékелjen az úr itt a sötétségben és nyaggassa az embereket, ha egyéb baja nincs, csupán annyi, hogy túl mélyen nézett a pohár fenekére... csendben, rendben menjen haza és feküdjék a földre!

Anselmus diák nagyon szégyellte magát és egy siránkozó ó! kiáltás tört fel belőle.

- No, no - folytatta a polgár -, csak hagyja az úr, ilyesmi előfordul a legjobb családban is, és áldozócsüdtörtök kedves napján az ember szívbeli örömeiben egy-egy korttyal többet is ihat, mint amennyivel szomját oltja. Ilyesmi még Isten szolgájával is megtörténhet... az úr nyilván kandidátus! De ha megengedi az úr, egy kis pipára valót töltök a dohányából, mert az enyém ott fent elfogyott.

Így szólt a polgár, éppen amikor Anselmus diák zsebre akarta tenni pipáját és dohányzacskóját; azután szép lassan és megfontoltan megtisztította pipáját és ugyanilyen lassan tömögette. Néhány polgárlány odalépett hozzájuk, titokban szót váltottak az asszonnyal és vihogtak, miközben Anselmust nézegették. A diák úgy érezte, mintha megannyi szűrős tüskén és izzó tűhegyen állna. Mihelyt visszakarta pipáját és dohányzacskóját, vágatva elrohant. Elűnt emlékezetéből mindaz a csodálatos dolog, amit látott, és csak arra emlékezett, hogy a bodzafa alatt hangosan fecsegett mindenféle zavaros dologról, amit most annál riasztóbbnak érzett, minthogy régtől fogva undorodott mindig a magában beszélőktől. „A sátán fecseg belőlük” - mondta tanítója, és ő hitt is ebben. Elviselhetetlen volt számára a gondolat, hogy áldozó-

csütörtökön részeg candidatus theologiae-nek⁴ nézze valaki. Már éppen be akart kanyarodni a Kesel-kert előtt a nyárfasorba, amikor mögötte felharsant egy hang:

- Anselmus úr! Anselmus úr! Az ég szerelmére, hová rohan ilyen lélekszakadva?

A diák megállt, mert szentül hitte, hogy most nyomban újabb szerencsétlenség szakad rá. A hang ismét felhangzott:

- Anselmus úr! Anselmus úr! Jöjjön csak vissza, itt várjuk a parton.

A diák csak most eszmélt rá, hogy barátja, Paulmann segédtanító volt az, aki utána kiáltott; visszatért hát az Elbához és ott találkozott vele, két lányával és Heerbrand irattárossal, amint éppen gondolába készültek szállni. Paulmann konrektor meghívta a diákot, hogy keljen át velük az Elbán és azután a város túlsó végén, pirnai lakásán töltsék az estét. Anselmus diák szívesen elfogadta a meghívást, mert azt remélte, hogy ezen a réven megmenekül a végzettől, amely ma este üldözte. Mikor tehát áthajóztak a folyón, az történt, hogy a túlsó parti Anton-kertből, tűzijáték-rakétákat lőttek ki. A rakéták ropogva és sziszegve szálltak a magasba és a ragyogó csillagok ezernyi sistergő sugarat és lángot szórva maguk körül, széthullottak a levegőben. - Anselmus diák magába roskadtan ült az evező révész mellett, most azonban, mikor a vízben meglátta a levegőben szanaszét cikázó és sistergő szikrák és lángok visszfényét, úgy rémlett neki, mintha az arany kígyócskák siklanának a habokban. Értelmében és emlékezetében egyszerre ismét elevenen jelentkezett mindaz a szokatlan dolog, amit a bodzafa alatt látott, és megint elfogta a kimondhatatlan vágyódás, az izzó megkívánás, amely amott görcsösen fájdalmas elragadtatásban rendítette meg szívét.

- Ó, hát a vizek mélyén vagytok? - így kiáltott fel Anselmus diák, és olyan heves mozdulatot tett, mint aki a gondolából nyomban a hullámok közé akarja vetni magát.

- Megbolondult az úr? - kiáltott a révész és kabátja szárnyánál fogva elkapta.

A lányok, akik mellette ültek, ijedtükben felkiáltottak és a gondola másik oldalára menekültek; Heerbrand, az irattáros valamit sűgött Paulmann segédtanító fülébe, mire ez hosszabban válaszolt, de Anselmus diák csupán ennyit értett belőle:

- Ilyenfajta rohamok? Még eddig nem észleltem.

Nyomban ezután felállt Paulmann segédtanító és komoly, méltóságteljes, hivatalos arckifejezéssel odaült Anselmus diák mellé, megfogta kezét és így szólt:

- Hogy érzi magát, Anselmus úr?

A diák csaknem esztét vesztette, mert lelkében hirtelen meghasonlás támadt, amelyet hiába igyekezett elcsendesíteni. Most már persze világosan látta, hogy amit az arany kígyócskák ragyogásának tartott, az csak az Anton-kertből felröppentett rakéták visszfénye volt; de egy mindeddig ismeretlen érzés, maga sem tudta, gyönyörűség-e, vagy fájdalom, görcsösen összeszorította keblét; és amikor a révész evezőivel úgy belecsapott a vízbe, hogy a hab mintegy haragjában, felborzolódba megcsobbant és zűgött, akkor ebben a zajban titkos suttogást és susogást hallott:

- Anselmus! Anselmus! Nem látod, amint állandóan előtted vonulunk? Testvérkénk pedig rád tekint... higgyél... higgyél bennünk...

⁴ teológusjelölt

És úgy rémlett neki, hogy a visszfényben három zölden fénylő csíkot lát. Mikor azonban kissé bánatosan benézett a vízbe, hogy vajon nem tekint-e rá onnan a habokból az üdvösséges szempár, akkor bizony észrevette, hogy a fény csak a közeli házak kivilágított ablakaiban harcolt önmagával; de Paulmann segédtanító most még hevesebben szólt:

- Hogy érzi magát, Anselmus úr?

A diák nagyon bátortalanul válaszolt:

- Ó, kedves segédtanító úr, ha tudná, hogy éppen az imént egész éberem, nyitott szemmel milyen sajtóságos dolgokat álmodtam egy bodzafa alatt, a Linke-féle kertfal mentén, akkor bizonyára nem is venné zokon, hogy ilyen szórakozottan...

- Ejnye, ejnye, Anselmus úr! - szakította félbe a segédtanító -, én mindenkor derék fiatalembernek tartottam magát, de álmodik... éber, nyitott szemmel álmodik és aztán itt hirtelen be akar ugrani a vízbe... Már engedelmet kérek... csak örültek vagy bolondok viselkednek így.

Anselmus diák egészen elszomorodott barátja kemény szavai miatt. Ekkor Paulmann idősebbik lánya, az igen csinos, viruló tizenhat esztendő Veronika így szólt:

- Ugyan, kedves papa, bizonyára valami rendkívüli dolog történt Anselmus úrral, s ő alighanem csak hitte, hogy ébren van, holott valójában aludt ott a bodzafa alatt, és mindenféle bolondos dolgot álmodott, ami még megmaradt gondolataiban.

- Drága mademoiselle, nagyra becsült segédtanító úr - ragadta magához a szót Heerbrand irattáros -, vajon nem lehetséges-e, hogy az ember ébrenlétében is belemerül valamiféle álmodozó állapotba? Velem is megesett már, hogy ebéd után a kávé mellett magam elé meredve, a tulajdonképpeni testi és lelki emésztés pillanatában, mintegy inspirációszerűen eszembe jutott egy elveszettnek hitt akta helye, és még tegnap is megtörtént, hogy ugyanilyen módon remek, latin nyelvű gótbetűs írás táncol éber, nyitott szemem előtt.

- Ugyan, nagyra becsült irattáros úr - válaszolt Paulmann segédtanító -, magában mindig volt valami vonzalom a poétikus dolgok iránt, és így az ember könnyen átcsap a fantasztikus és regényes dolgok világába.

Anselmus diáknak nagyon jólesett, hogy abban a felette leverő helyzetben, amelyben részegnek vagy örültek tartották, valaki a pártját fogta, és noha már meglehetősen besötétedett, mégis úgy tetszett neki - most első ízben -, Veronikának szép sötétkék szeme van, pedig most eszébe sem jutott az a csodálatos szempár, amelyet a bodzafa tövében látott. Általában egyszeriben ismét teljesen eltűnt előle a bodzafa alatt átélt kaland, olyan könnyűnek és derűsnek érezte magát, sőt szinte túláradó vidámságban odáig merészkedett, hogy amikor kiszálltak a gondolából, a védelmében szót emelő Veronikának segítő kezét nyújtott és azután, mikor a lány belekarolt, oly sok ügyességgel és szerencsével vezette hazáig, hogy csupán egyetlenegyszer csúszott el, és mivel véletlenül az egész úton ez volt az egyetlen pocsolya, csak igen kevéssé fröcskölte be Veronika fehér ruháját. Paulmann segédtanító figyelmét nem kerülte el az Anselmus diákban végbement szerencsés változás, ismét megkedvelte őt, és bocsánatot kért az imént mondott kemény szavakért.

- Bizony - tette hozzá -, ismerünk példákat arra, hogy az emberekkel olykor egész fantasztikus dolgok történnek, és alaposan aggaszthatják és kínozhatják is őket, ez azonban testi betegség, és segítenek rajta a piócák, amelyeket, *salva venia*⁵, az ember hátsó felére helyeznek, amint ezt egy időközben elhunyt híres tudós⁶ bebizonyította.

Anselmus diák most maga sem tudta, hogy részeg, bolond vagy beteg volt-e, a piócát azonban mindenképpen haszontalannak vélte, mivel az esetleges kényszerképzetek már teljesen eltűntek és annál vidámabbnak érezte magát, minél inkább sikerült mindenféle kedveskedéssel buzgókodnia a csinos Veronika körül. Az egyszerű vacsora után szokás szerint muzsikáltak; Anselmus diáknak oda kellett ülnie a zongorához, és Veronika világos, tiszta hangon énekelt.

- Tisztelt mademoiselle - mondta Heerbrand irattáros -, az ön hangja olyan, mint egy kristálycsengettyű.

- Na, azt már nem, - csúszott ki Anselmus diák ajkán, maga sem tudta, hogyan, és mindenki csodálkozva és meghökkenten nézett rá. - Kristálycsengettyűk csodásan szólnak a bodzafákban, csodálatosan! - folytatta halkán mormolva Anselmus diák.

Veronika most a fiú vállára tette kezét és így szólt:

- Miket beszél, Anselmus úr?

A diák nyomban ismét egész vidám lett és tovább zongorázott. Paulmann segédtanító komoran nézett rá, Heerbrand irattáros pedig kottalapot helyezett a tartóra és elragadóan énekelte Graun karmesternek⁷ egy bravúráriáját. Anselmus diák még néhány egyéb művet is kísért és egy fűgázott kettős, amelyet Veronikával együtt adott elő és amelyet Paulmann segédtanító maga szerzett, valamennyiüket igen vidám hangulatba ringatta. Meglehetősen későre járt az idő és Heerbrand irattáros már kalapjáért és botjáért nyúlt, de Paulmann segédtanító titkolózva odalépett hozzá és így szólt:

- Ugyan, nagyra becsült irattáros úr, nem közölné a derék Anselmus úrral... nos, amiről az imént beszéltünk...

- Ezer örömmel! - válaszolta Heerbrand irattáros, és miután körben helyet foglaltak, minden teketória nélkül így szólt:

- Lakik itt helyben egy különc öregember, azt mondják, mindenféle titkos tudományt művel, de mivel ilyesmi tulajdonképpen nem létezik, én inkább kutató régésznek tartom, aki amellet még kísérletező vegyész is. Senki másra nem gondolok, mint a mi titkos levéltárosunkra. Lindhorstra. Mint tudja, magányosan él félreeső öreg házában, s ha a szolgálat nem foglalja el, mindig könyvtárában vagy vegyi laboratóriumában található, ahová azonban senkit sem bocsát be. Sok ritka könyve és rengeteg eredeti kézírata is van, amelyek részben arab, kopt vagy más, semmiféle ismert nyelvhez nem tartozó jegyekkel íródtak. Ezeket szeretné ügyesen lemásoltatni, és ez a munka olyan embert kíván, aki ért a tollal való rajzoláshoz, hogy valamennyi jelet a legnagyobb pontossággal és hűséggel, mégpedig tussal vigye át pergamenre. Házának egyik elkülönített szobájában kell az ő felügyelete mellett dolgozni, s a munka ideje alatt az ingyen étkezésem kívül naponta egy species tallért⁸ fizet és még tekintélyes ajándékot is ígér, ha a

⁵ engedelemmel

⁶ Chr. Fr. Nicolai (1733-1811)

⁷ K. H. Graun (1701-1759). II. Frigyes karmestere, zeneszerző.

⁸ teljes értékű tallér

másolások szerencsésen befejeződtek. A munka naponta déltől este hatig tart. Háromtól négyig pihenés és étkezés. Miután már néhány fiatalemberrel hiába kísérletezett ama kéziratok lemásolásában, most végül hozzám fordult, hogy küldjek neki egy ügyes rajzoló; én önre gondoltam, kedves Anselmus úr, mert tudom, hogy igen tisztán ír és tetszetősen, szépen rajzol tollal. Ha tehát a mai rossz időkben és amíg állást nem kap, meg akarja keresni a napi species tallért és a tetejébe még az ajándékot is, akkor holnap pontosan tizenkét órakor fáradjon el a levéltáros úrhoz, alighanem tudja, hol lakik. De óvakodjék a tintafoltoktól; ha paca esik a másolatra, irgalom nélkül előről kell kezdenie, ha pedig az eredeti példány lesz tintafoltos, a levéltáros úr képes az ablakon kidobni magát, mert igen haragos ember.

Anselmus diákot őszinte örömmel töltötte el Heerbrand irattáros ajánlata; mert nemcsak, hogy tisztán írt és tudott is tollal rajzolni, hanem valósággal szenvedélye volt, hogy gondos kalligráfiai készséggel másoljon; így hát hálás szavakkal köszönetet mondott pártfogóinak és megígérte, hogy másnap a déli órát nem fogja elmulasztani. Álmában pedig nem látott egyebet, csak fényes species tallérokat és hallotta csengésüket is. Ki is róhatná fel a szegény fiú hibájául, aki valami szeszélyes balszerencse folytán jó néhány reményében csalatkozott, akinek minden garast a fogához kellett vernie s lemondania nem egy olyan örömről, amit fiatalos életkedve megkívánt? Már kora reggel összeszedte ceruzáit, hollótollait és kínai tustintáját; mert ennél jobb anyagokat, gondolta, a levéltáros sem találhat. Elsősorban végignézte és rendezte kalligrafikus mesterműveit és rajzait, hogy bemutassa őket a levéltárosnak és így bebizonyítsa képességét a megkívánt feladat teljesítésére. Minden szerencsésen lezajlott, mintha valami kivételes szerencsecsillag örködött volna felette, a nyakkendő már első körülcavarásra úgy helyezkedett el, ahogy kell, egyetlen varrás sem repedt fel, fekete selyemharisnyáján egyetlen szem le nem szaladt, s a kalapja sem esett le újra a porba, miután már tisztára kefélte. Egy szó, mint száz, Anselmus diák csukaszürke frakkjában és fekete atlasznadrágjában, zsebében egy tekercs kalligrafikus alkotással és tollrajzzal, már fél tizenkettőkor ott állt a Schlossgassében, Conradi boltjában; megivott egy-két pohárkával a legjobb gyomorerősítőből, mert gondolta, miközben még üres zsebére ütött, hamarosan species tallérok fognak itt csörögni. Noha hosszú volt az út addig a magányos utcáig, amelyben Lindhorst levéltáros régi háza állott, Anselmus diák már tizenkettő előtt a kapu elé ért. Itt állt hát és nézegette a szép bronz kopogtatót; amikor pedig végül a Kereszt-templom toronyórájának a levegőt hatalmas csendüléssel megremegtető utolsó ütésére meg akarta ragadni a kopogtatót, akkor a fémből öntött arc kéken izzó fényvillanások undorító játékában vigyorgó nevetésre torzult. Hohó! hiszen ez a Schwarzes Tornál látott almáskofa! A lötytyedt szájban csattogtak a hegyes fogak és a csattogásban ez recsegett: „Te bolond... bolond... bolond... várj csak, várj! Miért rohantál ki?! Bolond!” Anselmus diák rémülten hőkölt hátra, meg akarta ragadni az ajtófélfát, de keze a csengőzsinórba kapaszkodott és megrántotta; a csengő megszólalt és egyre rikácsolóbb torz hangon csengetett, visszhangja végigsikoltott az egész sivár házon és gúnyolódott: „Hamarosan kristályba lesz zuhanásod!” Anselmus diákot borzalom fogta el, a görcsös hidegrázás végigremegett minden tagján. A csengőzsinór leereszkedett és fehér, átlátszó óriáskígyó lett belőle, a kígyó körülölelte, egyre szorosabban tekerődött köréje és egyre erősebben szorította, úgy hogy porhanyóssá örölt tagjai recsegge letöredeztek, ereiből kifröcskölt a vér, beleömölt a kígyó átlátszó testébe s vörösre festette. „Ölj meg! Ölj meg!”, akarta kiáltani szörnyű rettegésében, de kiáltása csak tompa hörgés lett. A kígyó felemelte fejét és hosszú hegyes izzó ércnyelvét Anselmus mellének szegezte, ekkor hirtelen éles fájdalom feltépte élete ütőerét és Anselmus eszméletét veszítette. Midőn magához tért, szegényes ágyacskáján feküdt, Paulmann segédtanító pedig előtte állott és így szólt:

- Az istenért! Micsoda örült dolgot művel, kedves Anselmus úr?

Harmadik vigília

*Értesülések Lindhorst levéltáros családjáról - Veronika kék szeme -
Heerbrand irattáros*

- A szellem a vízre nézett, a víz megmozdult és tajtékzó hullámokban dübörögve zuhogott a feneketlen mélységbe, amely kitátotta ferde torkát, hogy mohón elnyelje. A gránitsziklák diadalmenetben vonuló győztesként emelték a magasba csipkézett koronás fejüket, védelmezve a völgyet, amíg anyai ölébe nem fogadta a nap, és sugaraival, mint megannyi forró karral átölelve, ápolásába nem vette és melengette. Ekkor felébredt mély álmából a sivár homok mélyén szendergő ezernyi csíra, és zöld levelecskéit és szárát felnyújtogatta az anya orcája felé, és mint zöld bölcsőben mosolygó gyermekek, úgy nyugodtak a bimbók és hajtások között a világocskák, míg az anya ébresztésére ők is fel nem ébredtek és fel nem díszítették magukat a fényekkel, amelyeket nagy örömeikre anyjuk ezerféle színre festett. A völgy közepén pedig fekete domb emelkedett és süllyedt, miként az ember melle, ha izzó vágyakozás dagasztja. A szakadékokból pára gomolygott fölfelé és nagy tömeggé összesűrűsödve, ellenségesen igyekezett eltakarni az anya orcáját; ő azonban idehívta a vihart; az a ködgomolyag alá nyomult, szétoszlatta, és mire a tiszta sugár ismét érte a fekete dombot, akkor az elragadtatás túlradásában csodálatos tűzliliom szökött szárba, kibontotta szép kelyhét, mint üdvösséges ajkat, hogy fogadja az anya édes csíkjait. Most valami ragyogó fény lépett be a völgybe; ez Phosphorus volt, az ifjú; a tűzliliom meglátta és forró vágyakozó szerelemre gyúlva, így könyörgött:

- Légy az enyém mindörökre, te szép ifjú! Szeretlek és el kell pusztulnom, ha elhagysz engem.

Phosphorus, az ifjú így válaszolt:

- Tied leszek, te szép virág, de akkor, mint elfogott gyermek, elhagyod atyádat és anyádat, nem ismered többé játszótársaidat, nagyobb és hatalmasabb akarsz majd lenni mindennél, ami most hozzád hasonló és veled együtt örvendezik. A vágyakozás, amely most jólesően átfűti egész lényedet, száz sugárrá hasad, kínoz és gyötör téged, mert az érzék érteket szül majd, és a legnagyobb gyönyöröd, melyet az én beléd vetett szikrámm lobbant fel, olyan reménytelen fájdalom lesz, hogy belepusztulsz, de idegen alakban kifakad majd újra. Ez a szikra a gondolat!

- Ó! - panaszkodott a liliom - hát nem lehetek a tied ebben a perzselésben, ahogy bennem ég? Hát szerethetlek-e jobban, mint most, és nézhetek-e úgy rád, mint most, ha megsemmisítesz?

Ekkor Phosphorus, az ifjú megcsókolta, és mintha fény járta volna át, a liliom fellángolt s lángjaiból egy idegen lény tört elő és gyorsan elszökött a völgyből, körös-körül kóborolt a végtelen térben, mit sem törődve ifjúkora játszótársaival és a szeretett ifjúval. Phosphorus siratta elveszett kedvesét, hiszen őt is csak a szép liliom iránt érzett végtelen szerelme vezette ide a magányos völgybe, és a gránitsziklák részvevően hajtották meg fejüket az ifjú bánata előtt. Ám egyikük feltárta ölét és suhogva röppent fel belőle egy szárnyas fekete sárkány és így szólt:

- Fivérem, a fémek alszanak itt bent, de én mindig vidám és éber vagyok és segíteni akarok rajtad.

Fel-alá szálldosva, a sárkány végre elfogta azt a lényt, amely a liliomból támadt, felvitte a dombra és ott körülfogta szárnyaival; erre ismét liliommá vált, de a maradandó gondolat szétmarcangolta bensejét és szerelme, Phosphorus, az ifjú iránt olyan metsző siralom volt, amely elől, mérges gőzök leheletétől érintve, a többi virágocska, amely máskor örült a liliom látásának, most elhervadt és meghalt. Phosphorus, az ifjú, ragyogó fegyverzetet öltött magára,

amely ezerszínű fényben csillogott, és megküzdött a sárkánnyal, a sárkány fekete szárnyával úgy csapkodta a páncélt, hogy az élesen felcsendült, és a hatalmas hangtól életre keltek a virágok és tarka madarakként körülropkódték a sárkányt, amelynek már fogytán volt ereje és legyőzve elrejtőzött a föld mélyébe. A lilium megszabadult, s Phosphorus, az ifjú mennyei szerelmének forró vágyakozásában magához ölelte, és a virágok, a madarak, sőt még a magas gránitsziklák is ujjongó dicshimnuszban hódoltak a liliumnak, a völgy királynőjének.

- Bocsásson meg, tisztelt levéltáros úr, de ez amolyan keleties dagályosság - szólt Heerbrand irattáros -, mi meg éppen arra kértük önt, hogy amint máskor is szokta, meséljen valamit rendkívül érdekes életéből, esetleg talán úti kalandjairól, mégpedig valami igazat meséljen.

- No lám csak - válaszolta Lindhorst levéltárnok -, amit épp az imént elmeséltem, a legigazabb mind közül, amit nyújtani tudok nektek, emberek, és bizonyos módon az életemhez is tartozik. Mert magam éppen abból a völgyből származom, és a tűzlilium, aki végül is mint királynő uralkodott, az ük-ük-ük-ükanyám, és ezért tulajdonképpen magam is herceg vagyok.

Mindannyian harsány nevetésre fakadtak.

- Csak nevésetek szívetek mélyéből - folytatta Lindhorst levéltáros -, lehet, hogy értelmetlenek, sőt bolondosnak látjátok, amit természetesen csak vázlatosan meséltem el, de azért korántsem értelmetlen összevisszaság, vagy képletesen elgondolt valami, hanem szó szerint igaz. Ha azonban sejtettem volna, hogy a gyönyörű szerelmi történet, amelynek magam is köszönhetem származásomat, ily kevésbé fog tetszeni, akkor inkább valami olyat meséltem volna, amit fivérem tegnapi látogatása alkalmával beszélt el nekem.

- No csak, hát önnek, levéltáros úr, fivére is van? Hol van? Hol él? Szintén királyi szolgálatban áll, vagy csak magának élő tudós? - hangzottak mindenfelől a kérdések.

- Nem - felelte egész hidegen a levéltáros és nyugodtan tubákot vett elő. - Ő a rossz oldalra állt és a sárkányok közé keveredett.

- Hogyan is méltóztatik mondani, nagyra becsült levéltáros úr? - ragadta meg a szót Heerbrand irattáros. - A sárkányok közé?

- A sárkányok közé? - hangzott mindenfelől, mint valami visszhang.

- Úgy van, a sárkányok közé - folytatta Lindhorst levéltáros. - Eredetileg elkeseredésből történt. Önök, uraim, tudják, hogy apám nemrégén halt meg, legfeljebb ha háromszáznyolcvanöt esztendeje, és ezért viselek most is gyászt; a kedvence voltam és egy csodálatos onixot hagyott rám, amelyet fivérem mindenáron meg szeretett volna kaparintani. Apám holtteste mellett illetlen módon veszekedtünk rajta, amíg a megboldogult, türelmét veszítve, fel nem ugrott és gonosz fivéremet le nem dobta a lépcsőn. Ez nagyon bántotta fivéremet, és azon nyomban elment a sárkányok közé. Most Tunisz közelében lakik egy cipruserdőben, ott egy híres, rejtelmes karbunkulust kell őriznie: egy ördögös szellemidéző szeretné megszerezni, akinek Lappföldön van nyári lakása, s ezért fivérem csak akkor jöhet el egy negyedórácskára, ha a szellemidéző éppen szalamandra ágyásait gondozza a kertjében, s ilyenkor mesélheti el sietve nekem, mi újság a Nílus forrásainál. - A jelenlevők most másodízben fakadtak harsogó nevetésre, de Anselmus diákot szorongó érzés fogta el és ha Lindhorst levéltáros merev, komoly szemébe nézett, valahogy önmagának is érthetetlen módon, lelke mélyéig megremegett. A levéltáros nyers, de szokatlanul fémes csengésű hangja ugyanis titokzatos módon hatott rá; úgy érezte, csontjáig-velejéig megremegett. A tulajdonképpeni cél, amiért Heerbrand irattáros magával vitte a kávéházba, ma nem látszott elérhetőnek. A Lindhorst levéltárnok háza előtt történt emlékezetes esemény óta ugyanis Anselmus diákot nem lehetett rábírní, hogy másodízben is megkockáztassa a látogatást; mert legbensőbb meggyőződése szerint csak a véletlen

mentette meg, ha ugyan nem a haláltól, de attól a veszélytől, hogy megbolonduljon. Paulmann segédtanító ugyanis éppen arra járt, amikor ő eszméletlenül hevert a kapu előtt, és egy öregasszony foglalatoskodott vele, aki félreállította almás és kalácsos kosarát. Paulmann segédtanító nyomban odahozatott egy hordszéket és hazaszállította Anselmus diákot.

- Gondoljanak rólam, amit akarnak - mondta Anselmus diák -, akár bolondnak is tarthatnak, elég annyi, hogy a kapu kopogtatójáról a Schwarzes Tor boszorkányának átkozott arca vigyorgott rám; beszélni sem akarok arról, ami azután történt; de ha magamhoz térek ájulásomból és magam előtt látom az átkozott almáskofát (mert hiszen a velem foglalatoskodó vénasszony nem volt más, mint ő), azon nyomban megüt a guta vagy megbolondulok.

Nem használt az okos szó, Paulmann segédtanító és Heerbrand irattáros értelmes magyarázata sem, és még a kék szemű Veronikának sem sikerült kikökkentenie Anselmust töprengő állapotából. Így hát valóban lelki betegnek tartották és alkalmas eszközöket kerestek szórakoztatására; Heerbrand irattáros úgy vélte, hogy mi sem lehetne alkalmasabb, mint munkálkodása Lindhorst levéltárosnál, azaz a kéziratok lemásolása. Most már minden azon fordul meg, hogy Anselmus diákot kedvező formában bemutassák Lindhorst levéltárosnak, és mivel Heerbrand irattáros tudta, hogy Lindhorst csaknem minden este egy bizonyos kávéházba látogat el, így hát meghívta Anselmus diákot, hogy estéknént az ő, azaz az irattáros költségére mindaddig igyék a kávéházban egy-egy pohár sört és szívjon el egy-egy pipa dohányt, amíg valamilyen módon megismerkedik a levéltárossal és egyezsége nem jut vele a kéziratok lemásolásának ügyében. A diák hálásan fogadta a meghívást.

- Megérdemli, hogy Isten megjutalmazza, nagyra becsült irattáros uram, ha kijózanítja ezt a fiatalembert - mondta Paulmann segédtanító.

- Isten megjutalmazza! - ismételte Veronika szemét jámboran az ég felé fordítva, és élénken gondolt arra, hogy Anselmus diák már így is, józan ész nélkül is, igen kellemes fiatalember.

Amikor Lindhorst levéltáros kalappal és sétabottal éppen ki akart lépni az ajtón, Heerbrand irattáros gyorsan kézen fogta Anselmus diákot, vele együtt a levéltáros útjába állva, így szólt:

- Nagyra becsült titkos levéltáros úr, ez itt Anselmus diák, rendkívül ügyes a szépírásban és a rajzolásban, s le akarja másolni az ön kéziratát.

- Ez rendkívül kedvemre való - válaszolta sietve Lindhorst levéltáros, háromszögletű katonás kalapját a fejébe csapta és félretolva útjából Heerbrand irattárost és Anselmus diákot, nagy zajjal lement a lépcsőn, úgyhogy mindketten egész mehökkenten álltak ott és a teremajtóra bámultak, amelyet úgy becsapott az orruk előtt, hogy csak úgy zörögtek az ajtósarkok.

- Ez aztán csakugyan különös öregember - mondta Heerbrand irattáros.

- Különös öregember - dadogta utána Anselmus diák, és érezte, amint valami jeges áradat hatol át a didergő erein, hogy csaknem szoborrá merevedett.

De valamennyi vendég nevetett és azt mondta:

- A levéltáros ma ismét különleges kedvében volt, holnap bizonyára szelídebb lesz és nem szól egyetlen szót sem, hanem csak pipafüstjébe bámul vagy újságot olvas, nem kell törődni vele.

„Igaz is - gondolta magában Anselmus diák -, ki is törődnek ilyesmivel! Hát talán nem azt mondta a levéltáros úr, hogy rendkívül kedvére való, hogy le akarom másolni a kézirateit? És Heerbrand irattáros miért is állta el az útját, amikor éppen haza akart menni? Nem, nem, alapjában véve kedves ember ez a Lindhorst titkos levéltáros úr, és meglepően szabadelvű... csak sajtóságos a maga külön beszédmódjában... De mit árt ez nekem? Holnap pontosan tizenkét órákor odamegyek, még ha száz bronzba öltözött almáskofa akarja is megakadályozni.”

Negyedik vigília

Anselmus diák búskomorsága - A smaragdtükör - Miképpen esett meg, hogy Lindhorst levéltáros keselyű képében elrepült és Anselmus diák senkivel sem találkozott

Alighanem egyenesen téged kérdezhettek meg, nyájas olvasóm, hogy nem voltak-e életedben órák, sőt napok és hetek is, amikor elkínzottan, kedvetlenül végeztél szokott tevékenységedet és munkádat, és amikor minden, amit egyébként fontosnak, gondolataidban és értelmekben megőrzésre méltónak ítéltél, egyszerre sekélyesnek és semmitmondónak rémlett? Ilyenkor magad sem tudtad, mit tegyél és hová fordulj; szívedben egy homályos érzés élt, hogy valahol és valamikor valami magasrendű, minden földi gyönyörűség körét túlhaladó óhajnak kellene teljesülnie, amelyet a lélek, mint kordában tartott félnék gyermek, kimondani sem mer, és minden számára, ami körülvevett, elnémultál ebben a vágyódásban az ismeretlen Valami után, ami mindenütt, amerre csak jártál, áttetsző, az élesebb tekintet elől szétfolyó alakokkal, légies álomképpel lebegett körül. Szomorúan tengtél-lengtél: mint a reménytelen szerelmes, s mindaz, amit az emberek tarka összevisszaságban szemed láttára műveltek, nem okozott sem fájdalmat, sem örömet, mintha már nem tartoznál ebbe a világba. Ha te, nyájas olvasó, voltál már hasonló hangulatban, akkor saját tapasztalatodból ismered azt az állapotot, amelybe Anselmus diák került. Egyáltalán, azt szeretném, szíves olvasó, ha már eddig is sikerült volna Anselmus diákot elég élénken megjelenítenem előtted. Mert való igaz, hogy az éjszakai virrasztásokban, melyeket arra fordítok, hogy az ő felette különleges történetét leírjam, még annyi csodálatos, egész egyszerű emberek hétköznapi életét szinte kísértetiesen ismeretlen messzeségbe ragadó dolgot kell elmondanom, hogy attól félek, te, kedves olvasó, a végén nem fogsz hinni sem Anselmus diákban, sem Lindhorst levéltárosban, de még talán egynémely igazságtalan kételyt is táplálsz magadban Paulmann segédtanító és Heerbrand irattáros személyét illetően, noha ezek a tiszteltre méltó férfiak (legalábbis az utóbb nevezettek) még most is Drezdában élnek. Kísérelj meg, szíves olvasó, e tündéri birodalomban, telve pompás csodákkal, melyek szárnyaló ütemükkel a legmagasabb rendű gyönyört és a legmélyebb elborzadást keltik... igen, ott, ahol a komoly istennő fellebbenti fátyolát, hogy szinte látjuk orcáját... de gyakran egy mosoly csillan ki a komoly pillantásból, és ez a negédes tréfa, mindenféle megejtő varázslatban játszik velünk, amint az anya szokott enyelegni szeretett gyermekével... igen, ebben a birodalomban, amelyet a lélek oly gyakran, legalábbis álmunkban feltár előttünk, kísérelj meg, szíves olvasó, újra felismerni azokat az alakokat, ahogyan naponta, mint mondani szokás, a hétköznapi életben körülötted járnak-kelenek. Akkor majd elhiszed, hogy ama gyönyörű birodalom közelebb van hozzád, semmint egyébként gondolnád, amit éppen most magam szívből kívánok és Anselmus diák különös történetében veled is sejtetni igyekszem.

Tehát, mint mondtuk, Anselmus diák amaz eset óta, amikor meglátta Lindhorst levéltárost, álmodozó merengésbe esett, és ez a hétköznapi élet minden külső érintésével szemben érzéketlenné tette. Érezte, hogy valami ismeretlen érzés mozdul meg bensejében és gyönyörűségelteli fájdalmat okoz neki: és ez a fájdalom tulajdonképpen a vágyakozás, amely az embernek más, magasabb rendű létet ígér. A legjobban szeretett egyedül bolyongani erdőmezőn, mintegy elszakadva mindentől, ami szűkös életéhez bilincselte, csak a benne születő képek sokféleségének szemléletében találta meg önmagát. Így történt, hogy egy hosszú sétájáról visszatérőben elhaladt ama különös bodzabokor mellett, amely alatt egykor, mint valami varázslattól megejtve, annyi különös dolgot látott; úgy érezte, hogy csodálatosan vonzza a meghitt zöld gyep; alighogy ott telepedett, minden, amit akkor szinte mennyei rajongásban látott és amit lelkéből mintha valami idegen erőszak távolított volna el, ismét a legélénkebb színekben lebegett előtte, mintha másodszer is látná. Igen, még sokkal világosabban látta, mint

az első alkalommal, hogy az üdvösséges kék szempár azé az aranyos-zöld kígyóé, amely a bodzafa közelében felfelé tekerözött és karcsú testének minden fordulatával elévillantotta azokat a csodálatosan csengő kristályos hangokat, amelyek gyönyörrel és elragadtatással töltötték el. Mint akkor, áldozócsüörtökön, átölelte a bodzafát és így kiáltott az ágak és levelek közé:

- Ó, csak még egyszer tekerőzz és fonódj és forogj, te bájos zöld kígyócska, itt az ágak között, hogy láthassalak. Csak még egyszer tekints rám üdvösséges szemekkel! Ó, hiszen szeretlek és belepusztulok a gyászba és fájdalomba, ha nem térsz vissza!

Ámde minden néma és csendes maradt, és mint akkor, a bodzafa most is alig észrevehetően susogtatta ágait és leveleit. De Anselmus diák úgy érezte, most már tudja, mi rezdül és mozdul lelkében, igen, most már tudja, mi hasogatja keblét e végtelen vágyódás fájalmában.

- Hát talán más ez - szólt - mint hogy egész lelkemmel, mindhalálig szeretlek téged, te gyönyörű arany kígyócska, igen, hogy nem tudok nélküled élni és reménytelen nyomorúságban kell elpusztulnom, ha nem láthatlak újra, nem bírhatlak, mint szívem szerelmesét; de tudom, te az enyém leszel, s akkor teljesül minden, amivel gyönyörű álmok egy más, magasabb világból kecsegtettek.

S ettől fogva minden este, mikor a nap már csak a fák csúcsaira szórta szikrázó aranyát, Anselmus diák odament a bodzafa alá és szíve mélyéből panaszló hangon kiáltott az ágak és levelek közé bájos imádottnak, az aranyos-zöld kígyócska után. Midőn egy alkalommal szokása szerint megint így könyörgött, hirtelen egy magas, ösztövérférfi termett mellette, bő, halványszürke köpenybe burkolva, és miközben nagy, tüzes szemét rávillantotta, így szólt:

- Hé csak, hé... ki panaszkodik és nyögdéssel itt? Hé csak, hé, hiszen ez Anselmus úr, aki le akarja másolni kézirataimat.

Anselmus diák nagyon megrettent az erőteljes hangtól, mert az ugyanaz volt, mint amely akkor, áldozócsüörtökön szólt: „Hé csak, hé... micsoda pusmogás és sugdosás ez” stb... Meglepetésében és ijedségében egyetlen szót sem tudott kinyögni.

- Nos, mi baj van, Anselmus úr? - folytatta Lindhorst levéltáros (mert a fehér-szürke köpenybe öltözött férfi nem volt más, mint ő) -, mit akar ettől a bodzafától, és egyébként is, miért nem jött el hozzám, hogy megkezdje munkáját?

Anselmus diák valóban mindeddig nem tudta rászánni magát, hogy házában újra felkeresse Lindhorst levéltárost, habár azon az estén bátorította magát rá, ám ebben a pillanatban, amikor úgy látta, hogy legszebb álmait ugyanaz az ellenséges hang tépte most is szét, mint amelyik már akkor elrabolta tőle kedvesét, elfogta a keserűség és hevesen kitört:

- Akár bolondnak tart, levéltáros úr, akár nem, nekem tökéletesen mindegy, de áldozócsüörtökön itt, ezen a fán megpillantottam az aranyos-zöld kígyót... lelkem örök szerelmét és ő csodálatos kristályhangon szólt hozzám, de ön!... ön levéltáros úr, a vízen túlról átszólt és szörnyen rám kiáltott.

- Hogyan, jóakaróm? - szakította félbe Lindhorst levéltáros, miközben különösen mosolyogva burnótot szippantott. Anselmus diák megkönnyebbült, hogy sikerült a szót ama csodálatos kalandjára terelnie és úgy érezte, jogosan vádolja a levéltárost: ő volt az, aki a messzeségből odadörgött. Összeszedte magát és így szólt:

- Akkor hát elmesélem mindazt a végzetes eseményt, ami áldozócsüörtök este velem történt, és azután ám beszéljen és tegyen és gondoljon rólam, ahogy kedve tartja. - És valóban elmondta az egész csodálatos történetet attól a szerencsétlen balesettől kezdve, hogy belelépett

az almás kosárba, egészen addig, amíg a három aranyos-zöld kígyó, el nem tűnt a vízben, és hogy az emberek aztán részegnek, vagy örültnek tartották. - Mindezt - valóban láttam - fejezte be Anselmus diák -, s szívem mélyén tisztán visszhangzanak még a kedves hangok, amelyek hozzám szóltak; ez nem volt álom, és ha nem akarok belehalni a szerelembe és vágyódásba, akkor hinnem kell az aranyos-zöld kígyókban, noha a nevetéséből úgy látom, igen tisztelt levéltáros úr, ön úgy véli, a kígyók csak lázas, túlfeszített képzeletem szüleményei.

- Korántsem - válaszolta a levéltáros nyugodtan és hidegvérrel -, a három aranyos-zöld kígyó, akiket ön, Anselmus úr a bodzafán látott, éppen az én három lányom volt, és immár nyilvánvaló, hogy ön beleszeretett a legfiatalabbnak, Serpentinának a kék szemébe. Ezt egyébként már áldozócsütörtökön is tudtam, és mivel otthon íróasztalomnál ülve megelégettem a sok pusmogást és csengés-bongást, odaszóltam a csintalan lányoknak, hogy ideje hazasietni, mert a nap már lenyugodott, és eleget mulattak énekléssel és a napsugarak hörpintgetésével.

Anselmus diáknak úgy tetszett, mintha most értelmes szavakkal mondanának el neki valamit, amit már régen sejtett, és bár menten úgy érezte, hogy a bodzafa, a fal, a gyepes térség és körülötte minden lassan forogni kezd, mégis összeszedte magát s mondani akart valamit; a levéltáros azonban nem engedte szóhoz jutni, hanem sietve lehúzta kesztyűjét bal kezéről, és miközben egy gyűrű csodálatos lángokban és szikrákban ragyogó követ odatartotta a diák szeme elé, így szólt:

- Nézzen ide, tisztelt Anselmus, úr, alighanem öröme telik majd abban, amit itt láthat.

Anselmus diák odanézett és - ó, milyen csoda! - a kő, mint valami égő fókusz, körös-körül sugarakat lövellt és a sugarak tiszta, fényes kristálytükkörre szövődtek, a tükkörben pedig mindenféle tekervényekben, hol egymás elöl szökve, hol egymásba fonódva táncolt és ugrándozott a három aranyos-zöld kígyócska. És amikor az ezernyi szikrában csillogó karcsú testek egymáshoz értek, gyönyörű akkordok csendültek meg, mint megannyi kristálycsengő, s a középső vágyakozva és kívánczozva kidugta fejcskáját a tükkörből, és a sötétkék szempár így beszélt:

- Ismersz hát... hiszel bennem, Anselmus?... Csak a hitben él a szerelem... Tudsz-e egyáltalán szeretni?

- Ó, Serpentina, Serpentina! - kiáltott Anselmus diák őrvölgő elragadtatásában; Lindhorst levéltáros azonban gyorsan rálehel a tükkörre; a sugarak elektromos sisterséggel visszaáradtak a fókuszba és ismét csak a kis smaragd csillogott a kezén; a levéltáros gyorsan föl húzta kesztyűjét.

- Látta az arany kígyócskákat, Anselmus úr? - kérdezte Lindhorst levéltáros.

- Ó, Istenem, láttam! - válaszolta a diák. - És a bájos, elbűvölő Serpentinát!

- Most már egy szót se - folytatta Lindhorst levéltáros -, mára elég, egyébként, ha rászánja magát, hogy nálam dolgozzék, elég gyakran láthatja majd a lányaimat, azaz helyesebben, szívesen megszerzem önnek ezt az élvezetet, ha a munkában jól megállja a helyét, vagyis: minden jelet a legnagyobb pontossággal és tisztasággal másol le. De hiszen ön egyáltalán nem jön hozzám, pedig Heerbrand irattáros úr megígérte, hogy hamarosan fölkeres, én meg ezért napokon át hiába vártam.

Csak most, hogy Lindhorst levéltáros kiejtette Heerbrand nevét, csak most érezte Anselmus diák ismét úgy, hogy két lábbal áll a földön és ő valóban Anselmus diák, az előtte álló férfi pedig Lindhorst levéltáros. Lindhorst közönyös hangja, éles ellentétben a csodálatos jelenségekkel, amelyeket mint valami igazi szellemidéző varázsolt elő, valahogy hátborzongató volt, és ezt még csak fokozta a villogó szem szűrő tekintete, amely sovány, ráncos arcának csontos

üregeiből, mint valami odúból meredt elő, és a diákot hatalmas erővel ragadta meg ugyanaz a szorongató érzés, amely már a kávéházban is elfogta, amikor a levéltáros oly sok kalandos dolgot mesélt el. Csak nehezen tartotta magát, és csupán mikor a levéltáros ismét megkérdezte: „Nos, tulajdonképpen miért nem jött el hozzám?”, akkor tudta rászánni magát, hogy elmondjon mindent, ami a ház kapuja előtt vele történt.

- Kedves Anselmus úr - mondta a levéltáros, mikor a diák befejezte elbeszélését -, kedves Anselmus úr, jól ismerém az almáskofát, akiről ön szíves volt említést tenni; áldatlan teremtés, mindenféle csíny követ el ellenem, és az, hogy bronzba öntette magát, mert így mint ajtókopogtató elriaszthatja a nekem kellemes látogatókat, valóban elég súlyos dolog és nem tűrhető. Lenne olyan szíves, tisztelt Anselmus úr, holnap, ha tizenkettőkor eljön hozzám és ismét észrevesz valamit ebből a vigyorgásból és recsegésből, ebből a folyadékból egy keveset az asszony orrára cseppenteni, akkor nyomban minden rendben lesz. Most pedig Isten önnel, kedves Anselmus úr! Én kissé gyorsan járok, és ezért nem kívánhatom, hogy velem együtt térjen vissza a városba. Adieu! és viszontlátásra, holnap tizenkettőkor!

A levéltáros átadott Anselmus diáknak egy kis üvegecskét, amelyben aranysárga folyadék volt, és most gyors léptekkel eltávozott; a leszálló esthomályban úgy látszott, inkább ellebeg, semmint megy a völgy felé. Már a Kosel-kert közelében járt, amikor a szél belekapott bő köpenyébe és széthajtotta szárait, úgyhogy mint nagy szárnyak csapkodtak a levegőben, és a levéltáros után csodálkozva bámuló Anselmus diáknak úgy rémlett, mintha egy nagy madár terjesztené ki szárnyait gyors repülésre.

Amint a diák így belebámult az alkonyatba, károgó rikoltással egy fehérszürkés keselyű emelkedett fel magasra a levegőbe, és Anselmus most észrevette, hogy a fehér lebegés, amelyet még mindig a távolodó levéltárosnak vélt, már nyilván a keselyű volt bár sehogy sem tudta megérteni, hogy hirtelen hová tűnt a levéltáros.

„Lehetséges, hogy maga Lindhorst levéltáros úr repült el - mondta magában Anselmus diák -, mert most világosan látom és érzem, hogy távoli csodavilágból érkező idegen alakok, akiket eddig mindig csak egészen különleges álmaimban láttam, most beléptek éber, józan életembe, bolondoznak velem. Ám legyen! Te, bájos, kedves Serpentina itt élsz és lobogsz szívemben, csak te csillapíthatod a bensőmet szagató végtelen vágyódást!”

- Ó, vajon mikor nézhetek újra üdvösséges szemedbe... édes, édes Serpentina! - Így kiáltott fennhangon Anselmus diák.

- Ez gyalázatos, pogány név! - mormogta mellette egy hazafelé tartó sétáló basszushangja.

Anselmus diák így még idejében ráeszmélt, hogy hol van, s gyors léptekkel távozott, miközben magában ezt gondolta: „Nem lenne-e valódi szerencsétlenség, ha most összeakadnék Paulmann segédtanítóval, vagy Heerbrand irattárossal?” De egyikükkel sem találkozott.

Ötödik vigília

*Anselmus udvari tanácsosné - Cicero: De officiis - Cerkófmajom
és másfajta népség - Az öreg Liese - A napéjegyenlőség*

- Ezzel az Anselmusszal az égvilágon semmit sem lehet kezdeni - mondta Paulmann segéd-tanító -, minden jó tanításom, minden figyelmeztetésem hiábavaló, semmihez sem alkalmazko-dik, pedig az iskolában kitűnő eredményt ért el, ami végül is minden dolognak az alapja.

Heerbrand irattáros ravaszul és titokzatosan mosolyogva így válaszolt:

- Adjon csak, tisztelt segédtanító úr, Anselmusnak némi időt és teret! Persze sajátságos lény, de sok minden lakozik benne, és ha azt mondom: sok minden, akkor ez titkos titkárt, vagy akár udvari tanácsost is jelent.

- Udvari... - kezdte csodálkozva a segédtanító, de a szó elakadt ajkán.

- Egy szót se - folytatta Heerbrand irattáros -, tudom, amit tudok! Már két napja ott ül Lindhorst levéltárosnál és másol, és a levéltáros tegnap este a kávéházban így szólt hozzám: „Derék embert ajánlott nekem, tisztelt uram! Ez még viszi valamire!” S most gondolja meg, milyen összeköttetési vannak a levéltárosnak... egy szót se... majd egy esztendő múltán beszélhetünk róla!

Az irattáros ezekkel a szavakkal és egyre csak ravaszul mosolyogva kilépett az ajtón és otthagya a csodálkozástól és kíváncsiságtól elnémult segédtanítót, aki szinte megbűvölten ült a helyén.

Veronikára azonban egészen sajátságosan hatott ez a beszélgetés. „Hát talán én nem tudtam régóta már - gondolta magában -, hogy Anselmus úr igen eszes, szeretetre méltó fiatalember, aki még bizonyára sokra viszi? Bár csak tudnám, valóban hű szívvel van-e irántam? De vajon nem szorította-e meg kétszer is a kezemet azon az estén, amikor átkeltünk az Elbán? S nem tekintett-e rám egész szívem mélyéig hatoló különös pillantásokkal a kettős közben? Igen, igen!... Ő valóban jó szívvel van irántam - és én ...” Veronika, mint fiatal lányok szokták, édes álmodozásba merült a derűs jövődőről. Udvari tanácsosné volt, szép lakásban lakott a Schlossgassében vagy a Neumarkton, vagy a Morizstrassén... pompásan illett neki a divatos kalap, az új török sál... elegáns pongyolában reggelizett az erkélyen és éppen a szükséges napi utasításokat adta ki a szakácsnőnek. „Nehogy azonban elrontsa nekem ezt a fogást, ez az udvari tanácsos úr kedvenc étele!” Arra járó gavallérok felsandítanak, s ő tisztán hallja: „Isteni asszony az udvari tanácsosné, pompásan illik neki a csipkefejkötő!” K. Y. titkos tanácsosné elküldi inasát és kérdezteti, hogy az udvari tanácsosné asszonynak volna-e kedve kikocsizni a Linke-féle fürdőbe. „Sok szíves üdvözetem, végtelenül sajnálom, de már elígérkeztem teára T. Z. elnöknéhez.” Most hazaérkezik Anselmus udvari tanácsos úr, aki már korán reggel elment hivatalos ügyekben; a legújabb divat szerint van öltözve. „Valóban már tíz óra van” - szól, aranyórájával elütteti a tizedet és megcsókolja a fiatalasszonyt. - „Hogy vagy, édes asszonykám, sejtet-e, mit hoztam neked?” - folytatja enyelegve és egy pár remek, a legújabb ízlés szerint foglalt fülbevalót vesz elő mellényzsebéből, s az eddig viselt helyett fülébe akasztja. - Ó, milyen szép, bájos fülbevaló - kiált fel hangosan Veronika és félredobva munkáját, felugrik a székről, hogy a tükörben valóban szemügyre vegye a fülbevalót.

- No csak, mit jelent ez? - kérdezte Paulmann segédtanító, aki éppen elmélyedve Cicero *De officiis*-ébe⁹ csaknem kiejtette kezéből a könyvet -, hiszen olyan rohamaid vannak, mint Anselmusnak.

Ekkor azonban belépett a szobába Anselmus; szokása ellenére több napja nem mutatkozott, és mindjárt csodálkozást és ijedelmet keltett Veronikában, mert valóban egész lényében megváltozott. Bizonyos határozottsággal, ami máskor igazán nem volt sajátja, életének egész megváltozott irányáról beszélt, ami most világosodott meg előtte, arról, hogy milyen csodálatos jövőre vár rá, amelyet más észre sem vesz. Paulmann segédtanító, visszaemlékezve Heerbrand irattáros titokzatos szavaira, még jobban meghökkent és alig bírta kinyögni valamit - de Anselmus diák csak néhány szót ejtett arról, milyen sürgős munka várja Lindhorst levéltáros úrnál, elegánsan, fesztelenül kezet csókolt Veronikának s máris leszaladt a lépcsőn, és csak hűlt helye volt.

- Ez már az udvari tanácsos volt - mormolta Veronika magában -, és kezet csókolt nekem, anélkül, hogy közben elbotlott vagy a lábamra lépett volna, mint máskor!... Gyengéd pillantást vetett rám... valóban jó szívvel van hozzám. - Veronika ismét elmerült álmodozásaiba, de közben úgy érezte: valami ellenséges alak lép a bájos jelenségek közé, amelyek az udvari tanácsosné asszony jövőre életéből előléptek, és az alak gúnyosan nevetett és így szólt: „Mindez persze elég buta és közönséges dolog, és még azon felül hazug is, mert Anselmusból sohasem lesz udvari tanácsos és a te férjed sem; hiszen nem szeret téged, nem törődik azzal, hogy kék a szemed, karcsú a termeted és finom a kezed.” Ekkor jéghideg áramlat járta át Veronikát és mély borzalom lépett a kellemes érzés helyébe, amellyel még az imént csipkefejkötőben és elegáns fülbevalóval látta önmagát. Szemét csaknem elöntötték a könnyek és hangosan így szólt:

- Ó, hiszen ez igaz, nem szeret engem és sohasem lesz belőlem udvari tanácsosné.

- Regényes bolondságok, regényes bolondságok! - kiáltotta Paulmann segédtanító, majd fogta kalapját és botját, s haragosan elsietett.

- Még csak ez kellett! - sóhajtott Veronika és komolyan bosszankodott tizenkét esztendő kis testvérhúgán, aki közönyösen ülve ráhája mellett, csak hímzett. Időközben három óra lett és éppen ideje volt, hogy kitakarítsák a szobát és felterítsenek kávéhoz; ugyanis az Oster kisasszonyok mondták be magukat barátnőjükhöz. De minden fiók mögül, amelyet Veronika kihúzott, minden kotta mögül, amelyet levett a zongoráról, minden csésze, minden kávéskanna mögül, amelyet kivett a szekrényből, mint valami kis manó, ez az alak ugrott elő, gúnyosan nevetett, és pókujjacskaival fügét mutatva kiáltott: „Mégsem lesz a férjed, mégsem lesz a férjed!” És amikor a lány mindent otthagyt, ahol volt, és a szoba közepére menekült, akkor a hosszú orrú manó óriásira növe, a kályha mögül kukkantott ki és ezt duruzsolta: „Mégsem lesz a férjed!”

- Te nem látsz, nem hallasz semmit, testvércém? - kiáltott Veronika, aki reszketett félelmében és már semmihez sem mert nyúl. Fränzchen komolyan és nyugodtan fölkel a hímzőrámája mellől és így szólt:

- Mi van ma veled, testvércém? Mindent összevissza dobálsz, hogy csak úgy csörög és csörömpöl, majd segíték neked.

⁹ M. T. Cicero (i. e. 106-43) római szónok és államférfi műve: *A kötelességekről*.

Most azonban nagy nevetgélés közben beléptek a jókedvű vendéglányok és ebben a pillanatban Veronika ráeszmélt, hogy a kályha orompárkányát nézte valami alaknak és a rosszul bezárt kályhaajtó zörgését vélte ellenséges szavaknak. De rémületéből nem tudott oly gyorsan felocsúdni, hogy a barátnők észre ne vették volna szokatlan izgalmát, amit sápadtsága és zavart arckifejezése is elárult. Mindenféle vidám dolgot akartak mesélni, de most másra terelték a szót és barátnőjüket faggatták, hogy az Isten szerelmére, mi történt vele. Veronika kénytelen volt bevallani, hogy egész szokatlan gondolatokba merült és fényes nappal hirtelen olyan különös lidércnyomás áldozata lett, ami még sohasem fordult vele elő. Most olyan élénken mesélte el, hogy a szoba valamennyi sarkából egy kis szürke emberke gúnyolta és csúfolta őt, hogy az Oster kisasszonyok félénken néztek körül mindenfelé, sőt hamarosan szorongó érzés fogta el őket. Ekkor belépett Fränzchen a gőzölgő kávéval, és a három lány gyorsan fölcusdva nevetett saját együgyűségén. Angelikának hívták az idősebbik Oster kisasszonyt, s ő egy tiszt jegyese volt, aki a hadseregben szolgált és olyan régen nem érkezett hír felőle, hogy már-már azt hitték, elesett vagy legalábbis súlyosan megsebesült. Ez mély bánatba döntötte Angelikát, de ma túláradóan jókedvű volt, amin Veronika nem kis mértékben csodálkozott és ezt leplezetlenül meg is mondta neki.

- Kedves barátnőm - felelt Angelika -, te talán nem hiszed, hogy minden gondolatom Viktor, hogy itt van szívemben és elmémben? De hisz éppen ezért vagyok olyan vidám!... Ó, Istenem!... oly boldog, oly üdvözült vagyok egész lelkemben; mert Viktorom jól van, és hamarosan viszontlátom, mint kapitányt, érdemrendekkel kitüntetve, amelyeket határtalan bátorsága szerzett. Jobb karjának súlyos, de korántsem veszélyes sebesülése, amelyet nevezetesen egy ellenséges huszár kardjának csapásától szenvedett, akadályozza az írásban, és tartózkodási helyének gyakori változása, mert semmi esetre sem akarja elhagyni ezredét, ugyancsak meggátolja, hogy hírt adjon nekem, de ma este határozott utasítást kap, hogy elsősorban teljesen gyógyíttassa meg magát. Holnap indul, hogy idejőjjön és amikor majd beszáll a kocsiba, megtudja kapitányi kinevezését.

- De kedves Angelika - szakította félbe Veronika -, te már most tudod mindezt?

- Ne neved ki, kedves barátnőm - folytatta Angelika -, tudom, nem neved ki, különben a kis szürke emberke büntetésből mindjárt rád néz onnan a tükör mögül, ugye? Elég az hozzá, hogy nem tudok szabadulni bizonyos titokzatos dolgokba vetett hitemtől, mert ezek elég gyakran, mondhatnám szemlélhetően és kézzel foghatóan lépnek életembe. Kiváltképpen az én szememben nem olyan csodálatos és hihetetlen, mint talán másoknak, hogy vannak emberek, akik bizonyos látnoki képességgel rendelkeznek, és általuk ismert, csalhatatlan eszközökkel alkalmazni is tudják. Itt helyben is él egy öregasszony, aki kivételes mértékben rendelkezik ezzel a képességgel. Nem úgy, mint más jövőbelátók, akik kártyából vagy öntött ólomból vagy kávéüledékből jósólnak, hanem bizonyos előkészítés alapján, amelyben részt vesz a kérdező személy is, egy fényesre csiszolt fémtükörben bámulatos összevisszaságban megjelennek mindenféle figurák és alakok, az öregasszony értelmezi őket és belőlük meríti a feltett kérdésre a választ. Tegnap este nála voltam, akkor kaptam Viktorról a híreket, és egyetlen pillanatra sem kételkedem hitelességükben.

Angelika elbeszélése egy szikrát vetett Veronika lelkébe, és ez hamarosan fellobbantotta azt a gondolatot, hogy megkérdezze az öregasszonyt Anselmusról és a saját reményeiről. Megtudta, hogy az öregasszony neve Rauerin asszony, hogy a Seetor előtt egy félreeső utcában lakik, s csak kedden, szerdán és pénteken este hét után, de akkor egész éjszaka napfelkelteig otthon található, és azt szereti, ha egyedül mennek hozzá. Éppen szerda volt, és Veronika elhatározta, hogy az Oster lányok hazakísérésének ürügyén felkeresi az öregasszonyt; valóban így is történt. Az Elba-híd előtt gyorsan elbúcsúzott az Újvárosban lakó barátnőitől, aztán szapora

léptekkel sietett a Seetor felé, és máris ott volt a leírt félreeső szűk utcában; az utca túlsó végén felfedezte a kis vörös házat, amelyben Räuerein asszony lakott. Nem bírta szabadulni bizonyos szorongó érzéstől, sőt egész belsejében reszketett, amikor megállt a ház kapuja előtt. Végre mit sem törődve viszolygásával, összeszedte magát és meghúzta a csengőt, a kapu kinyílt és Veronika a sötét folyosón át a felső emeletre vivő lépcső felé tapogatózott, Angelika leírása szerint.

- Itt lakik Räuerein asszony? - kiáltott be a sivár folyosóba, mert senki sem mutatkozott. Válasz helyett ekkor hosszú, tisztán felismerhető nyávogás hallatszott, és egy hatalmas fekete kandúr, magasra görbített háttal, farkát hullámozó gyűrűkbe ide-oda csavargatva méltóságteljesen lépkedett előtte a szoba ajtajáig, ott újra nyávogott és az ajtó kinyílt.

- Ó, lám csak, kisleánykám, máris itt vagy? Gyere be... gyere be!

Így kiáltott a kilépő alak, és láttára Veronika lába a földre gyökerezett. Fekete rongyokba burkolt magas szikár asszony! Közben beszélt, kiugró, hegyes álla reszketett, fogatlan szája, amelyre csontos karvalyorra vetett árnyékot, vigyorgó nevetésbe torzult, és nagypápaszemén keresztül szikrázva lobogott fénylő macskaszeme. A feje köré csavart tarka kendő alól előmeredezett sörteszerű fekete haja, de az undorító arcon a legborzalmasabb volt a két nagy égési folt, amely arcának bal feléről orrán áthúzódott. Veronikának a lélegzete is elakadt és kiáltása, amellyel könnyíteni akart szorongatott keblén, mély sóhajtássá tompult, amikor a boszorkány csontkeze megragadta és behúzta a szobába. Odabenn minden nyüzsgött és mozgott, őrzítő sivalkodás, nyávogás, káromlás, csiripelés összevisszasága uralkodott. A vénasszony öklével az asztalra csapott és így kiáltott:

- Csönd legyen, ti semmirekellők! - És a cerkófmajmok vinnyogva másztak fel a magas nyoszolyára és a tengeri malacok a kályha alá futottak és a holló a kerek tükrön csapkodott szárnyával; csak a fekete kandúr maradt nyugodtan ülve a nagy, párnázott széken, amelyre mindjárt belépéskor felugrott, mintha a szidalmak őt nem illették volna. Mihelyt csönd lett a szobában, Veronikának is visszatért a bátorsága: idebenn már nem volt olyan hátborzongató, mint kint a folyosón, sőt az asszonyt sem látta most olyan rusnyának. Csak most nézett körül a szobában! A mennyezetről mindenféle rút, kitömött állat lógott le, a padlón soha nem látott különös kacatok heverték és a kandallóban gyér kék tűz égett, csak olykor sistergett fel sárga szikrázásban; de azután felülről lefelé valami sustorgás hallatszott és szinte eltorzult, nevető emberarcú utálatos denevérek röpködtek ide-oda; a láng minduntalan a kormos falat nyaldosta és ilyenkor metsző, üvöltő jajgatás hallatszott, úgyhogy Veronikát félelem és borzalom fogta el.

- Engedelmeivel, kis kisasszony! - szólt mosolyogva a vénasszony, fogott egy nagy seprűt és azt egy rézüstbe mártva, meglocsolta a kandallót. Erre kialudt a tűz, és mintha sűrű fekete füst töltötte volna meg, koromsötét lett a szoba; a vénasszony bement egy kamrácskába és csakhamar égő lámpással tért vissza, Veronika pedig már nem látta az állatokat és kacatokat: közönséges, szegényesen berendezett szobában volt. A vénasszony közelebb lépett a kislányhoz és recsegő hangon így szólt:

- Jól tudom, mit keresel nálam, lányom; arról van szó, hogy tudni szeretnéd, vajon feleségül mégy-e Anselmushoz, ha udvari tanácsos lesz belőle.

Veronika megdermedt a csodálkozástól és ijedtségtől, de az öreg folytatta:

- Hiszen otthon, a papánál mindent elmondtál nekem, amikor előtted állt a kávéskanna, mert tudd meg, én voltam a kávéskanna, nem ismertél rám? Hallgass rám, kislányom! Hagyd, hagyd Anselmust, gonosz ember, fiacskáim arcába taposott, kedves fiacskáimnak, a pirosarcú almáknak, amelyek, ha az emberek megvásárolták őket, táskájukból visszagurulnak az én kosaramba.

Ő az öreggel tart, s tegnapelőtt arcomba öntötte azt az átkozott auripigmentet,¹⁰ hogy csaknem megvakultam tőle. Még láthatod az égési sebeket, kislányom! Hagyd őt, mondj le róla! Nem szeret téged, mert az aranyos-zöld kígyót szereti, sohasem lesz belőle udvari tanácsos, mert a szalamandrákhoz szegődött és a zöld kígyót akarja feleségül venni, hagyd őt, mondj le róla!

Veronika tulajdonképpen erős, szilárd lelkületű volt és hamarosan le tudta küzdeni kislánys íjedelmét, most egy lépést hátrált és komoly-higgadtan szólt.

- Néni, hallottam arról a képességedről, hogy a jövőbe látsz, és ezért, talán túlzott kíváncsiságból és elhamarkodva meg akartam tudni tőled, vajon enyém lesz-e valaha Anselmus, akit szeretek és nagyra becsülök. Ha tehát kíváncságom teljesítése helyett bolond, esztelen fecsegéssel akarsz ingerelni, helytelenül cselekszel, mert én csak azt kívántam, amit tudomásom szerint másoknak megadtál. Minthogy látom, ismered legtitkosabb gondolataimat, talán csakugyan könnyen felderíthetnél előttem egyet-mást, ami kínoz és aggaszt, de most, hogy ilyen ostobán rágalmaztad a derék Anselmust, nem is kérdezek tőled egyebet. Jó éjszakát!

El akart sietni, de a vénasszony jajgatva és siránkozva térdre borult, a leányt ruhájánál fogva visszatartotta és így kiáltott:

- Veronikácska, hát már nem ismered az öreg Liesét, aki annyit hordozott karjában, ápolt és kényeztetett?

Veronika alig hitt a szemének; mert ráismert az öregségtől és főleg az égési sebektől alaposan eltorzított egykori dajkájára, aki sok évvel ezelőtt eltűnt Paulmann segédtanító házából. Az öregasszony egyszerre egészen megváltozott: a csúnya, tarkafoltos kendő helyett tisztes főkötő volt rajta és a fekete rongyok helyett nagyvirágos kabátot viselt, ahogy máskor öltözködni szokott. Felállt a padlóról és karjába zárva Veronikát, így folytatta:

- Talán mindaz, amit mondtam neked, esztelenségnek hangzott, de sajnos így van. Anselmus sok fájdalmat okozott nekem, bár akarata ellenére; Lindhorst levéltáros karmai közé került, és az öreg hozzá akarja adni a lányát. A levéltáros a legnagyobb ellenségem és sok mindent mondhatnék róla, de nem értenéd meg vagy legalábbis nagyon megrémülnél. Ő varázsló, én azonban javasasszony vagyok; ám legyen! De látom, hogy te nagyon szereted Anselmust, és minden erőmmel segíteni akarok neked, hogy igazán boldog légy és szépen, kíváncságod szerint kerülj a nászágyba!

- De az Isten szerelmére, mondd meg nekem, Liese...! - vetette közbe Veronika.

- Szót se, gyermekem, szót se - szakította félbe az öregasszony -, tudom, mit akarsz mondani! Ez lett belőlem, ami vagyok, mert ezzé kellett lennem, nem tehettem másképp. Nos tehát... ismerem az eszközt, amely kigyógyítja Anselmust a zöld kígyó iránt érzett esztelen szerelmeből, és őt, mint a legszeretetre méltóbb udvari tanácsost, karjaidba vezeti; de neked is segítened kell!

- Mondd csak meg bátran, Liese! Mindent megteszek, mert nagyon szeretem Anselmust! - suttogta alig hallhatóan Veronika.

- Ismerlek - folytatta az öregasszony -, bátor kislány vagy, hiába akartalak a mumussal elaltatni, mert éppen akkor nyitottad tágra a szemedet, hogy megláthasd a mumust, bementél a leghátsó sötét szobába, és apád fésülködőköpenyében gyakran ijesztgetted a szomszéd gyerekeit. Nos tehát, ha tudományom segítségével komolyan le akarod győzni Lindhorst

¹⁰ fehér arzénből és kénből készült mesterséges festékanyag

levéltárost és a zöld kígyót, ha komolyan akarod, hogy Anselmus mint udvari tanácsos, a férjed legyen, akkor a következő napéjegylenlőség éjszakáján tizenegy órakor lopakodj ki apád házából és jöjj hozzám; akkor kimegyek veled a keresztútra, amely innen nem messze szeli át a földeket, ott előkészítünk minden szükségeset, és ne rémítsen meg, ha talán csodálatos dolgokat látsz. És most, jó éjszakát kislányom, a papa vár már a levessel!

Veronika elsietett, szilárdan eltökélte, hogy nem mulasztja el a napéjegylenlőség éjszakáját; mert Liesének igaza van - gondolta magában - Anselmus csodálatos kötelékekbe bonyolódott, de én megváltom őt ezektől, és az enyém lesz és enyém is marad Anselmus udvari tanácsos!

Hatodik vigília

*Lindhorst levéltáros kertje és néhány gúnyolódó - Az arany virágcserep -
A dőlbtetűs angol írás - Hitvány ákombákom - A szellemfejedelem*

„Ámde az is lehetséges - szólt önmagához Anselmus diák -, hogy mindazokat a bolondos fantazmagóriákat, amelyek Lindhorst levéltáros kapuja előtt megrémítettek, az a rendkívül finom gyomorerősítő varázsolta elém, amelyet monsieur Conradinál kissé mohón ittam. Ezért ma teljesen józan maradok, és így fölbe kerekedhetek minden további kellemetlenségnek.”

Miként akkor, amikor először készült Lindhorst levéltáros meglátogatására, most is magához vette tollrajzait és kalligráfiai remekműveit, tusírónjait, jól kihegyezett hollótollait, és már csaknem ki is lépett az ajtón, de ekkor szemébe ötlött az a sárga folyadékos üvegcsé, amelyet Lindhorst levéltárostól kapott. Izzó színekben végigfutott elméjén mindaz a furcsa kaland, amelyet átélt, és keblét a gyönyör és fájdalom megnevezhetetlen érzése járta át. Akaratlanul is meglehetősen panaszos hangon kiáltott fel:

- Ó, hiszen azért megyek a levéltároshoz, hogy láthassalak téged, te bájos, elbűvölő Serpentina!

Ebben a pillanatban úgy érezte, hogy Serpentina Szerelme fáradságos, veszélyes munka jutalma, amelyet el kell vállalnia, és ez a munka nem más, mint a Lindhorst-féle kéziratok lemásolása. Meg volt győződve arról, hogy már a házba való belépésekor vagy már előbb is, éppúgy, mint a minap, mindenféle csodálatos dologgal kerülhet szembe. Már nem gondolt Conradi gyomorerősítőjére, hanem sietve mellényzsebébe tette a folyadékot, hogy teljesen a levéltáros előírása szerint járhasson el, ha a bronz almáskofa ismét rá merne vigyorogni. És valóban, menten feléje meredt a hegyes orr, rávillogott a macskaszempár a kopogtatóról, amikor pontosan tizenkét órakor hozzá akart nyúlni. Ekkor habozás nélkül ráfröccsentette a folyadékot a baljóslatú arcra és ez abban a szempillantásban gömbölyű ajtókopogtatóvá fényesedett és simult. Az ajtó kinyílt, a csengő igen kedvesen csilingelt végig a házon: csingilingi... ifjonti... izibe... izibe... ugorj be... ugorj be... csingilingi. Bátran felment a szép széles lépcsőn és élvezte egy különös füstölő illatát, mely az egész házat átjárta. Bizonytalanul megállt a folyosón, mert nem tudta, hogy a sok szép ajtó közül melyiken kopogtasson; ekkor bő damaszt háziköntöseben kilépett Lindhorst levéltáros és így szólt:

- Nos, örvendek, Anselmus úr, hogy végre szavát állta; jöjjön csak utánam, mert persze nyomban a laboratóriumba kell vezetnem.

Ezzel gyors léptekkel megindult a folyosón és kinyitott egy kis oldalajtót, amely egy mellékfolyosóra szolgált. Anselmus nyugodtan lépkedett a levéltáros nyomában; a kis folyosóról egy terembe vagy helyesebben egy nagyszerű melegházba léptek, mert mindkét oldalon, egész a mennyezetig mindenfajta ritka, különös virág volt látható, sőt nagy fák is, sajtáságos alakú levelekkel és virágokkal. Mágikus, vakító fény ragyogott mindenütt anélkül, hogy az ember észrevehette volna forrását, mert ablak sehol sem volt. Amint Anselmus diák benézett a bokrok és fák tömkelegébe, hosszú folyosókat látott. Sűrű ciprusbozót homályos árnyékában márvány-medencék csillogtak, csodálatos alakok emelkedtek ki belőlük, kristálysugarakat lövellve, amelyek csobogva hullottak fénylő liliomkelyhekbe; a csodálatos növények erdejéből különös hangok susogtak és zúgtak, és pompás illatok lengedeztek fel s alá. A levéltáros eltűnt és Anselmus csak egy hatalmas tűzliliombokrot látott maga előtt. A látványtól, a tündérkert édes illatától megmámorosodva, Anselmus elbűvölten állott. Ekkor mindenfelől ingerkedő és gúnyolódó hangocskák szólaltak meg:

- Hogy kerül ide, tisztelt diák úr, tisztelt studiosus? Miért csípte úgy ki magát, Anselmus úr?
- Talán arról akar velünk fecsegni, hogy a nagymama miként nyomta szét ülepével a tojást és hogyan esett folt a legényke ünneplő mellényén?
- Tudja-e már betéve azt az új áriát, amelyet seregélypapától tanult, Anselmus úr?
- Elég nevetséges ebben az üvegpárókában és a postapapírból készült karimás csizmában!

Így hangzott a vihogás és kiáltozás és ingerkedés minden zugból - sőt a diák közvetlen közeléből is; Anselmus csak most figyelt fel rá, hogy mindenféle tarka madár röpköd körülötte és nevetve gúnyolja őt. Ebben a pillanatban feléje lépett a tűzliliombokor és ő észrevette, hogy ez maga Lindhorst levéltáros: csupán virágos sárgán és vörösen fénylő háziköntöse tévesztette meg őt.

- Bocsásson meg, tisztelt Anselmus úr - szólt a levéltáros -, bocsássa meg, hogy magára hagytam, de közben megnéztem szép kaktuszomat, amely ma éjjel bontja ki virágait... de hogy tetszik önnek kis házikertem?
- Istenem, gyönyörű szép itt, nagyra becsült levéltáros úr - válaszolta a diák -, de a tarka madarak túlságosan mulatnak csekélységemen.
- Miféle locsogás ez? - kiáltott haragosan a levéltáros a bozótba. Ekkor előröppent egy nagy szürke papagáj, a levéltáros mellett egy mirtuszágra telepedett, s a görbe csőrét ékesítő szemüvegen át szokatlan komolysággal és méltósággal nézve rá, így morgott:
- Ne vegye zokon, levéltáros úr, az én pajkos fiaim ez egyszer megint nagyon féktelenek, de ebben a studiosus úr a hibás, mert...
- Csend legyen - szakította félbe az öreget a levéltáros -, ismerem a kópékat, de helyesen tenné, barátom, ha jobban kordában tartaná őket! Menjünk tovább, Anselmus úr!

A levéltáros még több sajátosan feldíszített termen haladt át, a diák alig bírta követni, alig győzte nézegetni a sok ragyogó, különleges alakú bútort és más ismeretlen dolgot, amivel a helyiségek zsúfolva voltak. Végül egy nagyszobába léptek; a levéltáros, pillantását a magasba emelve, megállt és Anselmus időt nyert, hogy gyönyörködhesen a terem egyszerű pompájának csodás látványában. Az azúrkék falakból magas pálmafák aranybronz törzsei tűntek elő, óriási, villogó smaragdokhoz hasonló fényes leveleikkel a mennyezet felé íveltek, a szoba közepén három sötét bronzból öntött egyiptomi oroszlánon porfirlap nyugodott, rajta aranyból készült, egyszerű virágcserep állott; Anselmus meglátta és többé nem tudta levenni tekintetét róla. Mínta ezernyi csillogó fénysugárban mindenféle alakok villódnának a ragyogó fényű aranyon - olykor saját magát látta, amint vágyakozva szétterjeszti karját ó! a bodzabokor mellett - Serpentina fel s alá tekerőzött, és reátekintett üdvösséges szemével. Anselmus szinte eszét vesztette őrzöngő elragadtatásában.

- Serpentina! Serpentina! - kiáltott fel hangosan.

Lindhorst levéltáros sietve megfordult és így szólt:

- Hogyan, tisztelt Anselmus úr? Úgy vélem, a leányomat tetszik hívni, de ő a házam másik végében van, a szobájában, és éppen zongoraórát vesz, nos hát, jöjjön tovább!

Anselmus bódultan követte az előtte lépkedő levéltárost, nem látott, nem hallott már semmit, amíg a levéltáros hevesen meg nem ragadta a kezét, s így nem szólt:

- No, most megérkeztünk!

Anselmus, mintha álomból ébredt volna, most vette észre, hogy magas, minden oldalról könyvvállványokkal körülvett szobában van, amely semmiben sem különbözik a közönséges könyvtár- és dolgozószobáktól. A közepén nagy íróasztal állott, és előtte párnázott támlásszék.

- Egyelőre ez az ön dolgozószobája - mondta a levéltáros -, még nem tudom, hogy abban a másik, kék könyvtárszobában is dolgozik-e majd, abban, ahol oly hirtelen a leányomat szólította; mindenekelőtt szeretnék megbizonyosodni arról, hogy kívánságom és szükségletem szerint el tudja-e végezni az önnek szánt munkát.

Anselmus diák most egészen felbátorodott és nem minden önelégültség nélkül vette elő zsebéből rajzait és írásait abban a meggyőződésben, hogy rendkívüli tehetségével nagyon megörvendeztetni a levéltárost. A levéltáros, alighogy megpillantotta az első lapot, egy igen elegáns angol írásmódon készült kéziratot, furcsán elmosolyodott és a fejét csóválta. Ezt megismételte minden következő lapnál, úgyhogy Anselmus diák elpirult zavarában, és mikor a mosolygás meglehetősen gúnyossá és megvetővé vált, kedveszegetten kitört:

- Úgy látszik, a levéltáros úr nincs túlságosan meglepődve szerény tehetséggel?

- Kedves Anselmus úr - szólt Lindhorst levéltáros -, önnek valóban kitűnő képessége van a szépírás művészetére, de egyelőre úgy látom, inkább szorgalmára, és jóakarására számíthatok, semmint jártasságára. Ez alighanem az ön által alkalmazott anyagok silányságán is múlik.

Anselmus diák általánosan elismert művészi képességét emlegette, a kínai tust és válogatott hollótollait. Ekkor a levéltáros Anselmus elé tartotta az angol lapot és így szólt:

- Ítéljen saját maga!

Anselmust mintha villámcsapás érte volna: kézírását rendkívül nyomorúságosnak látta. A vonásokban nem volt semmi kerekesség, egyetlen vastagítás sem volt a helyén, a nagy- és kisbetűk között semmi arányosság, sőt! iskolásan hitvány ákombákom rontotta el gyakran az egyébként eléggé sikerült sorokat.

- És aztán - folytatta Lindhorst levéltáros -, az ön tusa nem tartós.

Ujját vízzel telt pohárba mártotta, és amikor könnyedén érintette vele a betűket, minden nyomtalanul eltűnt.

Anselmus diák úgy érezte, mintha valami szörnyeteg fojtogatná gégéjét - egyetlen szót sem tudott kinyögni. Így állt ott, kezében tartva a szerencsétlen lapot, de Lindhorst nagyot nevetett és így szólt:

- Ne törődjék vele, tisztelt Anselmus úr; amit eddig nem tudott megoldani, talán nálam majd inkább sikerül; egyébként is, jobb anyagot talál itt, mint amilyen valaha is rendelkezésére állott! Csak bátran kezdjen neki!

Lindhorst levéltáros először valami folyékony fekete masszát vett elő, amelynek egészen sajátos szaga volt, különleges színű, jól meghegyezett tollakat és egy kivételesen fehér és sima papírlapot, majd egy bezárt fiókból egy arab kéziratot is, és mihelyt Anselmus nekilátott a munkának, kiment a szobából. Anselmus diák már gyakrabban másolt arab írást, s így az első feladatot könnyen megoldhatónak látta. „Csak Isten és Lindhorst levéltáros a tudója annak, hogyan került az ákombákom az én szép, angol dőltbetűs írásomba - mondta -, de életemet teszem fel rá, hogy nem az én kezemtől származott.” Minden egyes szóval, ami most sikerülten a pergamenre került, növekedett bátorsága és vele együtt ügyessége is. Valóban remekül lehetett írni a tollakkal, és a titokzatos tinta hollófeketén és engedelmesen csurgott a vakítóan fehér pergamenre. Midőn ilyen szorgosan és feszült figyelemmel dolgozott, egyre otthonosabban érezte magát a magányos szobában, és teljesen beleélte magát a foglalatosságba, amelyet - úgy remélte - majd szerencsésen elvégez, amikor az óra hármát ütött, a levéltáros behívta a

szomszéd szobába, a gondosan elkészített ebédhez. Az asztalnál Lindhorst levéltáros kivételesen derűs kedvében volt; érdeklődött Anselmus diák barátai, Paulmann segédtanító és Heerbrand irattáros felől, és különösen ez utóbbiról szórakoztató dolgokat tudott mesélni. A jó öreg rajnai óbor kiválóan ízlett Anselmusnak és beszédesebbé tette, mint amilyen egyébként lenni szokott. A diák pontosan négy órakor felállt, hogy munkájához lásson, és ez a pontosság szemlátomást nagyon tetszett Lindhorst levéltárosnak. Már ebéd előtt is sikeresen másolta az arab jegyeket, de a munka most még eredményesebben haladt, valóban, maga sem értette azt a gyorsaságot és könnyedséget, amellyel az idegen írás kusza vonásait utána tudta festeni. De úgy rémlett neki, mintha lelke mélyéből jól érthető szavakkal szólt volna egy hang: „Ó, vajon meg tudnád-e csinálni ezt, ha nem hordoznád őt lelkedben és gondolataidban, ha nem hinnél benne és szerelmében?” S ekkor mint halk, suttogó kristálycsengés fuvallata lengett át a szobán: „Itt vagyok, hozzád közel... közel... közel... segítlek... légy bátor légy állhatatos, kedves Anselmus!... veled együtt fáradozok azért, hogy enyém légy!” S amint benső elragadtatással hallotta ezeket a hangokat, egyre érthetőbbek lettek számára az ismeretlen jegyek - már-már alig is nézett rá az eredetire -, igen, úgy rémlett, mintha e jegyek már halvány írásban rajta is volnának a pergamenen, és gyakorlott kezének csak feketével kellene kihúznia őket. Így dolgozott tovább, körülvéve a bűbajos, vigasztaló hangoktól, mint édes, gyengéd illatoktól, amíg az óra hatot nem ütött és Lindhorst levéltáros be nem lépett a szobába. Különös mosollyal lépett az asztalhoz, Anselmus szótlánul felállt, a levéltáros még egyre szinte gúnyolódó mosollyal nézett rá, de alighogy rápillantott a másolatra, mosolya eloszlott a minden arcizmát átható, mély, ünnepélyes komolyságban. Csakhamar már nem is látszott ugyanannak a személynek. Szeme, mely máskor villogó tüzet lövellt, most leírhatatlan szelídséggel nézett Anselmusra, máskor sápadt orcáját enyhe pír futotta be, és a gúny helyett, amely máskor összeszorította ajkát, mintha légymetszésű derűs ajak nyílt volna bölcs, lélekbeható szavakra. Az egész alak nyúlánkabb, méltóságteljesebb volt; a bő háziköntös, mint valami fejedelmi palást, dús redőkben omlott le mellén és vállán; fehér fürtjei között, amelyek magas, nyílt homlokát keretezik, vékony aranypánt húzódott.

- Fiatalember - kezdte a levéltáros ünnepélyes hangon -, fiatalember, mielőtt te még sejtetted volna, én már felismertem azt a titokzatos vonzalmat, amely téged az én legkedvesebbemhez, legszentebbemhez fűz! Serpentina szeret téged, és az a különleges sors, amelynek végzetes fonalait ellenséges hatalmak szövögetik, beteljesedik, ha ő a tied lesz és te kellő hozományként megkapod az arany világcserépet, amely az ő tulajdona. De a magasabbrendű életben a boldogság csak harcból fakadhat. Ellenséges érok rohannak majd meg, és a gyaláztatótól és romlástól csak az a belső erő menthet meg, amellyel a támadásoknak ellenszegülsz. Miközben itt dolgozol, tanulóidődet töltöd ki; hit és megismerés visz el a közeli célhoz, ha kitartasz amellet, amit el kellett kezdened. Hűségesen őrizd őt lelkedben, őt, aki szeret téged, és akkor megláthatod az arany világcserép valamennyi mesés csodáját és boldog leszel mindenkoron. Élj boldogul! Lindhorst levéltáros holnap tizenkét órakor vár dolgozószobájában. Élj boldogul!

A levéltáros szelíden kitudszkolta a diákot az ajtón, melyet azután lezárt, és Anselmus abban a szobában volt, amelyben étkeztek, s amelynek egyetlen ajtaja a folyosóra nyílt. Elkábulva a csodálatos jelenségektől, megállt a ház kapuja előtt; ekkor feje fölött kinyílt egy ablak, felnézett, s Lindhorst levéltáros tűnt fel; megint a régi volt, fehér köpenyében, mint amilyenek mindig látta. Az öreg lekiáltott hozzá:

- Ejnye, tisztelt Anselmus úr, ugyan min töpreng ily mélyen? Mire gondol? Talán az arab írás nem megy ki a fejből? Üdvözölje nevemben Paulmann segédtanító urat, ha netán hozzá menne, és holnap pontosan tizenkét órakor jöjjön el ismét. A mai tiszteletdíj már ott van jobb oldali mellényzsebében.

Anselmus diák valóban megtalálta a fényes species tallért a megjelölt zsebben, de cseppet sem örült neki.

„Nem tudom, mi lesz mindebből - szólt önmagához -, de ha puszta téboly és kísértetjárás vesz is körül, lelkemben mégis él és hat a bájos Serpentina, és inkább egészen és mindenestül elpusztulok, semhogy lemondjak róla, mert tudom, hogy bennem a gondolat örök, és semmi-féle ellenséges erő nem rombolhatja le; de vajon ez a gondolat nem Serpentina szerelme-e?”

Hetedik vigília

*Paulmann segédtanító kiveri a pipáját és aludni tér - Rembrandt és Pokol-Brueghel¹¹ -
A varázstükör és Eckstein doktor receptje egy ismeretlen betegség ellen*

Paulmann segédtanító végre kiverte pipáját, mondván:

- Nos hát, itt az ideje, hogy pihenőre térjünk.

- Bizony - mondta Veronika, aki már aggódott az apja hosszabb fennmaradása miatt, mert az óra már régen elütötte a tízet. Alighogy a segédtanító visszavonult dolgozó- és hálószobájába, alighogy hírt adtak Fränzchen lélegzetvételei mély alvásáról, Veronika, aki a látszat kedvéért szintén lefeküdt ágyába, csöndesen felkelt, felöltözött, magára vette köpenyét és kisurrant a házból. Attól a pillanattól kezdve, hogy elhagyta az öreg Liesét, Veronika állandóan maga előtt látta Anselmust, és maga sem tudta, micsoda idegen hang ismétli benne egyre újra, hogy Anselmus ellenszegülése valamilyen ellenséges személytől ered, aki a fiút fogva tartja, de Veronika a mágikus tudományok titokzatos eszközeivel széttörheti Anselmus bilincseit. Bizalma az öreg Liese iránt napról napra nőtt és eltompult a szorongató, borzalmas benyomás is, úgyhogy most az öregasszonyhoz való kapcsolatának minden csodás vonása csak a szokatlanság, a regényesség fényében jelent meg előtte, és ez meglehetősen vonzotta Veronikát.

Éppen ezért szilárd elhatározással, kockáztatva azt is, hogy otthon nem találják, és ezernyi kellemetlenségbe keveredik, vállalta a napéjegylenlőségi kalandot. Végre elérkezett a végzetes éjszaka, amikor az öreg Liese segítséget és vigaszt ígért neki és Veronika, régóta megbarátkozva az éjszakai kirándulás gondolatával, egészen felbátorodott. Mit sem törődve a viharral, amely a levegőben tombolt és arcába csapta a kövér esőcseppeket, nyílsebese haladt az elhagyott utcákon. A templomtorony harangja tompa, dübörgő hangon elütötte a tizenegyet, amikor Veronika bőrig ázva az öregasszony háza előtt állt.

- Ó, kedveském, kedveském, már itt is vagy... nos, várj csak, várj! - hangzott fentről, és nyomban utána az öregasszony már ott állt egy megrakott kosárral és kandúrja kíséretében a kapu előtt. - Így hát menjünk és tegyük és műveljük mindazt, ami ildomos és hasznos e munkánknak kedvező éjszakán.

Így szólt az öregasszony, és hideg kezével megfogta a remegő Veronikát; mindjárt át is adta neki nehéz kosarát, és egy üstöt, háromlábú állványt és lapátot szedett elő. Mire kiértek a szabadba, elállt az eső, de a vihar még erősödött; ezerhangú bömbölés reszketett a levegőben. A fekete felhőkből, amelyek gyors száguldásban összeverődtek és mindent sűrű sötétségbe burkoltak, borzalmas, szívettépő jajgatás hallatszott. De a vénasszony sietve lépkedett tovább, és rikácsolva kiáltotta:

- Világíts... világíts csak, fiam!

Erre kék villámlások cikáztak és kígyóztak előttük - és Veronika észrevette, hogy sziporkázó és sisseregő szikrákat ontva és világítva előttük ugrál a kandúr és félelmetesen, borzalmasan vinnyog, valahányszor a vihar egy pillanatra elhallgat. A lánynak csaknem elakadt a lélegzete, mintha jéghideg karmok mélyednének lelkébe, de leküzdötte borzongását, erősebben kapaszkodott az öregasszonyba, és így szólt:

¹¹ Az ifjabb Pieter van Brueghel (1564-1637), akit ezzel a névvel apjától, a „Paraszt Brueghel”-től különböztettek meg.

- Most mindent végre kell hajtani és történnék, aminek történnie kell!

- Jól van, leánykám! - válaszolt a vénasszony -, maradj csak ilyen állhatatos, valami szépet ajándékozok neked és a tetejébe még Anselmust is!

Végre megállt az öregasszony és így szól:

- Nos, helyben vagyunk!

Gödröt ásott a földbe, szén töltött belé és föléje állította a háromlábú állványt, majd ráhelyezte az üstöt. Mindezt különleges mozdulatokkal kísérte, mialatt körülötte keringett a kandúr. Farkából szikrák pattantak ki és tűzkarikát alkottak. A szén hamarosan izzani kezdett és végül kékes láng csapott fel a háromlábú állvány alatt. Veronikának le kellett vetnie kabátját és kendőjét és odaguggolni az öregasszony mellé; a vén Liese megragadta és erősen megszorította kezét, villogó szemét a lányra meresztve. Most különleges anyagok - nem lehetett megkülönböztetni, hogy virágok, fémek, füvek, vagy állatok-e, melyeket az öregasszony elővett kosarából és az üstbe dobott - forni és sísteregni kezdtek. Az öregasszony elengedte Veronikát, megragadott egy vaskanalat, belemerítette az izzó masszába és kavargatta, Veronikának pedig az ő parancsára szilárd tekintettel az üstbe kellett néznie és Anselmusra gondolnia. Most az öregasszony ismét fénylő fémeket dobott az üstbe, meg egy hajfűrtöt is, amelyet Veronika fejbűbjéről vágott le, azután egy kis gyűrűt, amelyet a lány régóta viselt, s közben érthetetlen, borzalmasan rikácsoló hangokat kiáltott bele az éjszakába és a kandúr szünet nélkül rohangálva vinnyogott és nyöszörgött. Szeretném, szíves olvasóm, ha szeptember huszonharmadikán úton lettél volna Drezda felé; mikor beállt a késő este, hiába próbáltak volna föltartóztatni az utolsó állomáson, a barátságos fogadós figyelmeztetett volna, hogy nagy vihar van és szörnyen esik és egyébként sem tanácsos a napéjegenlőség éjszakáján így nekivágni a sötétnek, te mindezzel nem törődteél volna, mert igen helyesen feltételezhetted: egész tallér borraivalót adok a postakocsisnak és legkésőbb egy órára Drezdában leszek, ahol az Arany Angyalban vagy a Helmben, esetleg a Stadt Naumburgban jó vacsora és puha ágy vár rám. Amint így kocsikázol a sötétségben, a messzeségben hirtelen valami különös, lebegő világosságot veszel észre. Közelebb érve tűzkarikát láatsz, közepében két alak ül egy üst mellett, amelyből sűrű füstgomoly és villogó vörös sugarak és szikrák törnek fel. Az út éppen a tűzön visz keresztül, de a lovak prüszkölnek, dobognak, ágaskodnak, a postakocsis átkozódik és imádkozik és ostorozza a lovakat, de azok nem mozdulnak helyükről. Önkéntelenül is kiugrasz a kocsiból és néhány lépést szaladsz előre. Most világosan látod a karcsú, bájos leánykát, amint vékony fehér, éjjeli öltözetben az üst mellett térdel. A vihar kibontotta hajfonatait és hosszú, gesztenyebarna haja szabadon repdes a levegőben. A háromlábú állvány alól felcsapó lángok vakító fénye teljesen elárasztja az angyali szépségű arcot, de a szép arc jeges rémületében halálsápadttá dermedt; a merev tekintetben, a magasra húzott szemöldökökben, a szájban, mely hiába nyílik a halálfélelem kiáltására, mert az nem tud kiszaladni a mondhatatlan kínlódástól elszorult kebelből - mindebben megláthatod a leány borzadását, rémületét; kis kezét görcsösen összekulcsolva nyújtja a magasba, mintha imádkozva idézné őrangyalát, hogy védelmezze meg a pokol szörnyetegeitől, amelyek a hatalmas varázslatnak engedelmessé, mindjárt megjelennek. Így térdel itt mozdulatlanul, mint valami márványszobor. Vele szemben egy magas, szikár, hegyes karvalyorrú és szikrázó macskaszemű, rézsárga bőrű asszony kuporodik a földre, a magára vetett fekete kabátból kimerednek meztelen, csontos karjai, és a pokoli kotyvalékot kavargatva, rikácsoló hangon nevet és kiált a tomboló, zúgó viharon át. Bizony úgy vélem, nyájas olvasó, ha egyébként nem is ismernéd a félelmet és borzongást, mégis a rembrandti vagy pokol-breugheli, most az életbe valósággal belépett kép láttán, a rémülettől minden hajad szála égnék mered. De tekinteted nem bír elszakadni a pokoli kavargásban megigézett lánytól és a villamos ütés, amely minden sejteden és idegeden végigremeg, a villám

sebességével fellobbantja benned a merész gondolatot, hogy szembeszállj a tűzkör hatalmaival; s ez legyőzi borzalmadat, sőt ez a gondolat a borzalomból és rémületből fakadt, annak a terméke. Úgy érzed, mintha magad volnál az őrangyalok egyike, akihez a halálra rémített leányka könyörgött, igen, mintha nyomban elő kellene rántanod zsebpisztolyodat és habozás nélkül agyon kellene lőned a vénasszonyt. De miközben élénken végiggondolod mindezt, hangosan felkiáltasz: „Hé!” vagy „Mi történik ott?” vagy „Mit műveltek itt?!” A postakocsis élesen megfújja kürtjét, a vénasszony belefordul kotyvalékába, és egyszeriben minden eltűnik a sűrű füstgomolyagban. Nem merem állítani, hogy a leánykát, akit most forró vágyódással keresnél a sötétségben, meg is találnád, de szétromboltad az öregasszony lidércét és feloldottad annak a varázslatnak bűvkörét, amelybe Veronika könnyelműen belevetette magát.

Ám szeptember huszonharmadikának e viharos, a boszorkányosságok számára oly nagyon kedvező éjszakáján sem te, nyájas olvasó, sem más nem járt ezen az úton, és így Veronika halálos félelmében kénytelen volt kitartani az üst mellett, míg a varázslat véget nem ért. Jól hallotta, miként viharzott és üvöltött körülötte minden, hogyan bömbölt és hörgött összevissza mindenféle ijesztő hang, de nem emelte fel tekintetét, mert érezte, hogy az őt körülvevő borzalmak, szörnyűségek láttára gyógyíthatatlan pusztító tébolyba zuhanna. A vénasszony abbahagyta az üstben fortyogó kotyvalék keverését, a füstgomolyag egyre kisebb lett és a végén már csak könnyű kis spirituszláng égett az üst alján. Ekkor így kiáltott a vénasszony:

- Veronika! Gyermekem! Kedvesem! Nézz az aljára! Mit látsz... mit látsz hát?

De Veronika nem bírt válaszolni, bár úgy rémlett neki, mintha az üstben összevissza mindenféle kusza alak forgolódná; az alakok egyre élesebben körvonalazódtak és egyszerre barátságosan rátekintve és kezet nyújtva, Anselmus diák lépett ki az üst mélyéből. A lány felkiáltott:

- Ó, Anselmus!... Anselmus!

Az öregasszony gyorsan kinyitotta az üst csapját, az izzó fém sziszegve és sisteregve beömlött egy kis edénybe, melyet az öregasszony odaállított. Ekkor az asszony felugrott és vad, szörnyűséges mozdulatokkal csapkodva maga körül, rikácsolta:

- Sikerült a mű... Köszönöm, fiam! Jól örködtél! Hohó, hohó... már jön... mard halálra... mard halálra!...

De most hatalmas suhogás hallatszott a levegőből, mintha szárnyaival csapkodva egy óriási sas zúgott volna le, és szörnyű hangon felharsant: „Héha! Héha! Ti népség! Most vége! Most vége! Takarodjatok haza a fenébe!” A vénasszony üvöltve leroskadt, Veronika pedig elvesztette eszméletét.

Mire ismét magához tért, világos nappal volt, ágyában feküdt, egy csésze gőzölgő teával Fränzchen állt mellette, és így szólt: „Mondd hát, testvércém, mi van veled, már egy órája vagy még régebben állok itt előtted és te eszméletlenül fekszel, mintha lázas forróságba estél volna - és úgy sóhajtozol és nyögsz, hogy az ember megrémül. Apánk ma miattad nem ment el az iskolába és a doktorral egyetemben mindjárt be is jön.”

Veronika szótlánul átvette a teát; miközben szürcsölte, feltámadtak szeme előtt az éjszaka szörnyű képei. „Így hát minden csak szorongató álom volt, ami kínozott? De hiszen én tegnap este valóban elmentem az öregasszonyhoz, mert szeptember huszonharmadika volt. Alighanem már tegnap este megbetegedtem és csak képzeltem mindezt, az tett beteggé, hogy örökké Anselmusra gondolok és a csodálatos öregasszonyra, aki azt hitette el velem, hogy ő Liese, és így bolonddá tett.”

Fränzchen, aki közben kiment a szobából, most visszatért, behozta Veronika teljesen átnedvesedett kabátját.

- Nézd csak, testvércém - szólott -, mi történt a kabátoddal; a vihar éjszaka feltépte az ablakot és felborította a széket, amelyen a kabátod feküdt; nyilván beesett az eső, mert a kabátod egész nedves lett.

Ez megrendítette Veronikát, mert most bizony megértette, hogy nem álom kínozta, hanem valóban ott járt a vénasszonynál. Ekkor félelem és rémület fogta el és végigfutott rajta a hideg. Görcsös reszketésében szorosan magára húzta a paplant; most azonban észrevette, hogy valami kemény tárgy nyomja a mellét, és mikor utána nyúlt, úgy érezte, hogy valami medalion-féle; mikor Fränzchen kiment a kabáttal, Veronika előhúzta, és íme, egy kis kerek fényesre csiszolt fémtükör volt.

- Ez az öregasszony ajándéka - kiáltott élénken.

Úgy tetszett neki, a tükörből tüzes sugarak lövellnek feléje, legbensőbb énjéig hatolnak és jólesően melengetik. A hidegrázás elmúlt és kimondhatatlanul kellemes és jóleső érzés töltötte el. Anselmusra kellett gondolnia és amint egyre erősebben összpontosította rá gondolatait, a tükörből Anselmus szívélyesen rámosolygott, mint valami miniatúr arckép. És Veronikának csakhamar úgy rémlett, mintha már nem a képet - nem! -, hanem magát az eleven Anselmus diákot látná. A fiú magas, különösen berendezett szobában ült és buzgón írt. Veronika oda akart lépni hozzá, hogy vállára veregessen és így szóljon: „Anselmus úr, forduljon meg, hiszen én vagyok itt!” De ez semmiképpen sem volt lehetséges, mert Anselmust mintha nagy fénylő tűzáradat vette volna körül, és amikor Veronika alaposabban szemügyre vette, látta, hogy csak aranyos metszésű, nagy könyvek. De végre mégis sikerült szembenéznie Anselmus diákkal; s úgy látszott, mintha Anselmus csak ekkor ismerte volna fel őt, de végül elmosolyodott és így szólt: „Ó! Hát ön az, kedves mademoiselle Paulmann! De hát miért méltóztatik olykor úgy viselkedni, mint egy kígyócska?” Veronika hangos kacagásra fakadt e különös szavak hallatára, s ettől felriadt, mintha mély álomból ébredt volna, és gyorsan eldugta a kis tükröt. Ekkor nyílt az ajtó és Paulmann segédtanító Eckstein doktor kíséretében a szobába lépett. Eckstein doktor nyomban az ágyhoz ment, sokáig, hosszan elgondolkozva fogta Veronika ütőerét és aztán így szólt:

- Ejnye! ejnye!

Receptet írt, még egyszer megfogta a pulzust és ismét ezt mondta:

- Ejnye! ejnye! - és ezzel elhagyta a betegét.

De Eckstein doktor e nyilatkozataiból Paulmann segédtanító nem értette meg, hogy tulajdonképpen mi baja van Veronikának.

Nyolcadik vigília

A pálmafák könyvtára - Egy boldogtalan szalamandra sorsa - Egy fekete toll egy marharépával szerelmeskedik és Heerbrand irattáros alaposan leissza magát

Anselmus diák már jó néhány napja dolgozott Lindhorst levéltárosnál; ezek a szorgos órák voltak élete legboldogabb órái, mert egyre bűbajos hangok vették körül, Serpentina biztató szavai, sőt olykor enyhén érintette is egy elsuhanó lehelet; soha nem ismert kellemes érzés árasztotta el, és ez gyakran a legnagyobb gyönyörűségig fokozódott. Érzéseiből és gondolataiból teljesen eltűnt szegényes életkörülményeinek minden kicsinyes gondja, baja, és az új életben, amely mintegy ragyogó napfényben nyílt meg előtte, megértette egy magasabb rendű világnak minden csodáját, azét a világét, amely máskor bámulattal, sőt borzalommal töltötte el. A másolás gyorsan haladt, és Anselmus egyre inkább úgy érezte, mintha már régen ismert jegyeket róna a pergamenre és már alig-alig kell odanéznie az eredetire, hogy mindent a legnagyobb pontossággal utánafessen. Az ebédidőtől eltekintve Lindhorst levéltáros csak olykor-olykor mutatkozott, de mindig pontosan abban a pillanatban jelent meg, amikor Anselmus valamely kézirat utolsó jegyeit befejezte; akkor egy másikat adott neki, de nyomban szótlanul ott is hagyta, miután egy kis fekete rudacskával megkeverte a tintát és a használt tollakat új, jobban kihegyezettakkal cserélte fel. Egy napon, amikor Anselmus a tizenkét órai harangütéskor már felment a lépcsőn, zárva találta azt az ajtót, amelyen rendszerint be szokott lépni, és Lindhorst levéltáros a másik oldal felől jelent meg csodálatos ragyogó virágokkal beszórt köntösében. Hangosan szólt:

- Kérem, ma ide jöjjön be, tisztelt Anselmus, mert abba a szobába kell mennünk, ahol a Bhogovotgita¹² mestere vár bennünket.

Végiglépkedett a folyosón és Anselmust ugyanazokon a szobákon és termeken vezette át, mint az első alkalommal. Anselmus diákot ismét elbűvölte a kert csodálatos pompája, de most tisztán látta, hogy némely különös virág, amely a sötét bokrokon függ, tulajdonképpen mind-megannyi ragyogó színekben pompázó bogár: fel-le csapkodnak szárnyaikkal és összevissza táncolva, és forgolódva, csápjaikkal egymás közt enyelegnek. A rózsaszínű és égszínkék madarak pedig illatozó virágok, és a belőlük áradó illat bájos hangok kíséretében száll fel kelyhükből, s e hangok a távoli kutak csobogásával és a magas bokrok és fák susogásával mélyen panaszló vágyakozás titokzatos akkordjaivá keverednek. A gúnyolódó madarak, amelyek múltkor ingerkedtek vele és csúfolták, ismét feje körül repkedtek és finom hangocskájukon szüntelenül ezt kiáltozták: „Diák úr, diák úr, ne siessen annyira... ne bámuljon úgy a felhőkbe... könnyen orra bukhat. Hé, hé, studiosus úr... öltse magára fésülködőköpenyét... a fülesbagoly koma majd megfésüli a parókáját...” Így folyt a sok ostoba fecsegés, amíg Anselmus el nem hagyta a kertet. Lindhorst levéltáros végre belépett az azúrkék szobába: a porfír az arany-cseréppel együtt eltűnt, helyette ibolyaszín bársonnyal borított asztal volt a szoba közepén, rajta az Anselmus számára ismeretes írószerek, és az asztal előtt egy ugyanolyan kárpitozású karosszék állott.

- Kedves Anselmus úr - mondta Lindhorst levéltáros -, jó néhány kéziratot másolt le gyorsan és helyesen: megszerezte bizalmamat; a legfontosabb teendő azonban még hátravan, és ez bizonyos, sajtóságos jegyekkel írt művek lemásolása, illetve inkább utánafestése; ebben a szobában őrzöm, csak itt a helyszínen lehet lemásolni őket. Így tehát ezentúl itt fog dolgozni, de a

¹² helyesen: Bhagavad Gita: óind filozófiai tanköltemény a *Mahabharata* című eposzban

legnagyobb elővigyázatosságot és figyelmet ajánlom önnek; egyetlen helytelen vonás, vagy amitől az ég óvjon, egy tintafolt az eredetin, bajba dönti önt.

Anselmus észrevette, hogy a pálmafák aranyszín törzséből kis smaragdzöld levelecskék nyúlnak ki; a levéltáros megfogta az egyik levelet és Anselmus ráeszmélt, hogy a levél tulajdonképpen egy pergamentekercs; a levéltáros most kigöngyölytette és elé tette az asztalra. Anselmus igen elcsodálkozott a furcsán egymásba fonódó jegyeken és csaknem inába szaladt a bátorsága: vajon képes lesz-e olyan pontosan utánafesteni a sok pontocskát, vonást, vesszőt és díszítést, amelyek hol növényt, hogy mohát, hol állatalakot ábrázoltak? Mélyen eltöprengett rajta.

- Bátorság, fiatalember - biztatta a levéltáros -, ha helytálló a hited és igaz a szerelmed, akkor Serpentina segít neked.

Szava úgy hangzott, mint csengő érc, és mikor Anselmus hirtelen ijedtségében felpillantott, Lindhorst levéltáros abban a királyi alakjában állt előtte, amelyben a könyvtárszobában tett első látogatásakor jelent meg. Anselmus úgy érezte, hódolattal térdre kell borulnia, de Lindhorst levéltáros ekkor az egyik pálmafa törzsén a magasba mászott, és eltűnt a smaragdlevelek között. Anselmus diák megértette, hogy a szellemfejedelem szólott hozzá, és most felment dolgozószobájába, talán azért, hogy a néhány bolygótól követként hozzáküldött sugarakkal megbeszélést folytasson arról, hogy immár mi történjék vele és a bájos Serpentinával. „Az is lehetséges - gondolta magában -, hogy valami híradás várja a Nílus forrásaitól vagy meglátogatja egy lappföldi mágus; nekem mindenesetre illendő most buzgón munkához látnom.” És ezzel belefogott a pergamen idegen jeleinek tanulmányozásába. Áthangzott hozzá a kert csodálatos muzsikája és édes, bájos illatokkal vette körül, bár jól hallotta a gúnyolódó madarak csivitelését is, de már nem értette szavukat, ami nagyon is kedvére volt. Olykor úgy rémlett neki, mintha a pálmafák smaragdlevelei susognának és azután átsugároznának a szobán a bájos kristályhangok, amelyeket Anselmus ama végzetes áldozócsütörtökön hallott a bodzabokor alatt. Anselmus diák, csodálatosan megerősödve e hangoktól és ragyogástól, egyre szilárdabban irányította figyelmét és gondolatait a pergamentekercs feliratára és hamarosan, mintegy lelke legmélyéből eredően azt érezte, hogy a jegyek semmi mást sem jelenthetnek, csupán ezeket a szavakat: „A szalamandra és a zöld kígyó egybekeléséről.” Ekkor megcsendült a kristálycsengők erős hármashangzata.

- Anselmus, kedves Anselmus - lengedett feléje a levelekből és ó, csoda! a pálmafa törzsén a zöld kígyó tekergett lefelé.

- Serpentina! Bájos Serpentina! - kiáltott Anselmus, mintegy a legmagasabb elragadtatás örületében, mert amint jobban megnézte, bűbajos, isteni leánykát látott, aki sötétkék szemével, amint Anselmus lelkében élt, kimondhatatlan vágyakozással tekintett és feléje libegett. Úgy tetszett, mintha a falevelek leereszkednének és megnagyobbodnának, mindenfelé tüskék pattantak ki a fatörzsekből, de Serpentina ügyesen átcsúszott és tekerőzött köztük, maga után vonva lobogó és szinte csillogó színekben ragyogó ruháját, hogy az karcsú testére simulva sehol sem akadt meg a pálmafák kiálló tüskéiben és ága-bogában. Anselmus mellé ült, ugyanarra a székre, átölelte és magához szorította, úgyhogy a diák érezhette Serpentina ajkának lehetőségét és testének lüktető melegét.

- Kedves Anselmus - kezdte Serpentina -, immár nemsokára egészen az enyém leszel, s hála hitednek és szerelmednek, elnyersz engem, és én elhozom neked az arany virágcserepet, amely mindörökre boldoggá tesz bennünket:

- Ó, te bájos, kedves Serpentina - szólott Anselmus -, te légy az enyém, semmi mással nem törődöm; ha te az enyém vagy, szívesen elmerülök mind e csodálatos és különös dologban, ami lenyűgöz ama pillanat óta, amikor megláttalak.

- Jól tudom - folytatta Serpentina -, hogy mindaz az ismeretlen és csodálatos dolog, amivel apám gyakran csak szeszélye játékaiból vesz körül téged, borzalmat és rémületet kelt benned, de most már, remélem, mindez véget ér, mert e pillanatban csak azért vagyok itt, kedves Anselmusom, hogy elmém mélyéből, lelkem mélyéből hajszálpontosan beszámoljak neked mindenről, amit csak szükséges tudnod ahhoz, hogy teljesen megismerd apámat, és általában elég tisztán láthasd őt és engem.

Anselmus úgy érezte, mintha a bájos, kedves leány átölelné és körülfogná, hogy csak vele együtt mozdulhat és mozoghat, és hogy csak az ő érverése remeg át erein és idegein; figyelt minden szavára, s az szíve legmélyéig hatolt, és mint valami fénylő sugár, a mennyország gyönyörűségét gyújtotta fel benne. Karját a leánynádszál karcsú derekára tette, de ruhájának csillogó, ragyogó anyaga olyan sima, olyan csúszós volt, hogy attól félt, a lány gyorsan kitépheti magát öleléséből, feltartóztathatatlanul eltűnhet előle, és Anselmus megremegett e gondolatra.

- Ó, ne hagyj el, bájos Serpentina - kiáltana önkéntelenül -, csak te vagy az életem.

- De csak akkor - szólt Serpentina -, ha már elmondtam neked mindent, amit irántam érzett szerelmedben megérthetsz. Tudd meg tehát, kedvesem, hogy apám a szalamandrák csodálatos nemzetségéből származik, és én létemet a zöld kígyó iránt érzett szerelmének köszönhetem. Ósrégi időben, az Atlantisz csodaországban uralkodott Phosphorus, a hatalmas szellemfejedelem, akit az ősszellemek szolgálták. Egykor az a szalamandra, akit mindenkinél jobban szeretett (ez volt apám), abban a gyönyörű kertben sétált, amelyet Phosphorus a legszebb ajándékaival pompásan feldíszített, és meghallotta, amint egy hosszú szárú liliom halkán így énekelt: „Hunyd be erősen a szemed, kedvesem, amíg a hajnali szél fel nem ébreszt.” Odalépett: forró leheletétől érintve, a liliom szétnyitotta szirmait, és apám meglátta a liliom lányát, a zöld kígyót, amint a kehelyben szendergett. A szalamandra forró szerelemre gyúlt a szép kígyó iránt, és elrabolta a liliomtól, a liliom illata kimondhatatlan panaszával hiába hívta az egész kertben a szeretett leányt. Mert a szalamandra bevitte a leányt Phosphorus kastélyába és itt kérlelte a fejedelmet:

„Házassíts össze szerelmemmel, örökkön örökké legyen ő az enyém!” - „Mit kérsz tőlem, te együgyű! - szólt a szellemfejedelem. - Tudd meg, hogy a liliom egykor az én kedvesem volt és velem együtt uralkodott, de a szikra, melyet belévettem, megsemmisítéssel fenyegette, és csupán annak köszönheti, hogy levelei elég erősek maradtak és megőrizhette, magába zárhatta a szikrát, mert legyőzte a fekete sárkányt, melyet a föld szellemei most láncra verve tartanak. De ha te megöleled a zöld kígyót, akkor izzásod megemészti a testét és egy új lény, gyorsan, kifakadva, elszakad tőled.”

A szalamandra nem törődött a szellemfejedelem intésével; az izzó megkívánás hevébe karjába zárta a zöld kígyót, a kígyó hamuvá lett, hamvaiból egy szárnyas lény született és tovasuhant a levegőbe. A szalamandrán az elkeseredés tébolya lett úrrá, tüzet és lángot szórva rohant át a kerten és vad dühében annyira feldúlta, hogy a gyönyörű virágok és bimbók elperzselve lehullottak és jajongásuk megtöltötte a levegőt. A haragra lobbant szellemfejedelem mérgében megragadta a szalamandrákat és így szólt: „Kitombolta magát immár a te tüzed, lángjaid kialudtak, kihunytak sugaraid, szállj le a föld szellemei közé, hogy azok ingerkedjenek veled és csúfoljanak és tartsanak fogva, amíg újra fel nem lobban a tüzed, és veled, mint új lényel a földből ragyogva fel nem tör.”

A szegény szalamandra kihunyva leroskadt, de akkor odalépett az öreg, mogorva földszellem, aki Phosphorus kertésze volt, és így szólt: „Uram, kinek van több joga panaszkodnia a szalamandrára, mint nekem! Vajon nem magam fényesítettem-e legszebb érceimmel azokat a

pompás virágokat, amelyeket felperzselt, nem éberem ápoltam és gondoztam-e csírákat és nem pazaroltam-e sok szép festéket rájuk? És mégis megesik szívem a szegény szalamandrán, hiszen csak a szerelem, amely már gyakran rabul ejtett téged is, ó, uram, csak a szerelem kergette olyan kétségbeesésbe, hogy feldúlta a kertet. Engedd el hát neki a túl szigorú büntetést” - „Tüze egyelőre kialudt - szólt a szellemfejedelem - ama boldogtalan időben amikor az elkorcsosodott emberi nem a természet szavát már nem érti meg, amikor az összellemekek a maguk tájaira számúzóttan már csak tompa hangon, a messzi távolból szólnak majd az emberekhez, amikor kiszakadva a harmónia világából, csupán végtelen vágyakozás ad majd homályos hírt ama csodálatos birodalomról, amelyben laknia egykor megadatott, amíg még hit és szeretet él a lelkében - ebben a boldogtalan időben új lánggra lobban a szalamandra tüze, de csak emberré lesz és a nyomorúságos emberi létbe belemerülve el kell viselnie az emberi élet szorongatásait. De nem csupán emlékezése marad meg ősalapotáról, hanem a természettel együtt szent harmóniában ismét feléled, megérti a természet csodáit és újra rendelkezhetik a testvéri szellemek hatalmával. Egy liliombokorban ismét megtalálja majd a zöld kígyót és egybekelésük gyümölcsseit; a három lány az emberek előtt anyjuk alakjában jelenik majd meg. Tavaszidőben himbálózhatnak a sötét bodzabokorban és hallassák bájos kristályhangjukat. Ha azután a benső megátalkodottság szegényes, nyomorúságos világában akadna egy ifjú, aki meghallja dalukat, igen, ha a kígyócskák egyike ráveti búbajos szemét, s e tekintet felkelti benne a távoli, csodás ország sejtelmét, amelyhez merészen felemelkedhet, ha levetette magáról a közönségesség terhét, ha a kígyó iránt érzett szerelmével együtt izzón és elevenen kivirágzik benne a hit a természet csodáiban, sőt saját létében e csodák között, akkor övé lesz a kígyó. De a szalamandra nem vetheti le terhét előbb és nem térhet vissza testvéreihez, míg nem akad három ilyen ifjú és egybe nem kel a három leánnyal!” - „Engedd meg uram - mondta a földszellem -, hogy a három lánynak valami ajándékot adjak, amely majd megszépíti életüket megtalált férjükkel. Mindegyik kap tőlem egy-egy virágcserepet a legszebb fémből, ami csak birtokomban van, s ezt majd a gyémánttól elvett sugarakkal fényesítem ki; fényében vakító, gyönyörű ragyogással tükröződjék a mi csodálatos birodalmunk, teljes összhangjában az egész természettel, belsejéből pedig az egybekelés pillanatában fakadjon egy tűzliliom, s annak virága édesen illatozva lengje körül az igaznak talált ifjút. Akkor csakhamar megérti majd a mi birodalmunk szavait és csodáit és kedvesével együtt maga is Atlantiszban fog lakni.”

- Most tehát tudod, kedves Anselmus, hogy apám éppen az a szalamandra, akiről beszéltem. Magasabb rendű természete ellenére kénytelen volt alávetni magát a közönséges élet kicsinyes gondjainak és ebből származik gyakori kárörvendő szeszélye, hogy másokkal kötődjék. Gyakran mondta nekem, hogy arra a belső szellemi alkatra, amelyet a velem és a testvéreimmel való egybekelés feltételeként szabott meg annak idején Phosphorus, a szellemfejedelem, mostanában találtak egy nevet, amellyel azonban illetlen módon gyakran visszaélnék; ugyanis gyermeki, költői lelkületnek nevezik. Ezt a lelkületet gyakorta megtaláljuk ifjakkal, akiket erkölcsük magasabb rendű egyszerűsége miatt és mert teljesen hiányzik belőlük az úgynevezett világias magatartás, a csöcselék kigúnyol. Ó, kedves Anselmus! Te megértetted énekemet a bodzabokor alatt... pillantásomat... te szereted a zöld kígyót, hiszel bennem, és mindörökké enyém akarsz lenni! Az arany virágcserepből kivirágzik majd a szép liliom és mi egyesülten és boldogan élünk majd Atlantiszban. De nem titkolhatom előtted, hogy a szalamandrákkal és a föld szellemeivel vívott szörnyűséges harcban kiszabadult a fekete sárkány és elszárgult a levegőn át. Phosphorus ugyan ismét fogva tartja, de a fekete tollakból, amelyek harc közben a földre hullottak, ellenséges szellemek fakadtak, akik mindenütt ellene dolgoznak a szalamandrának és a föld szellemeinek. Az az asszony, aki gyűlöl téged, kedves Anselmus, és aki, mint apám jól tudja, az aranycserep megszerzésére törekszik, létét a sárkány szárnyából lehullott toll és egy marharépa szerelmének köszönheti. Felismeri származását és hatalmát, mert a fogoly sárkány nyögéséből és vonaglásából megnyilvánulnak előtte bizonyos csodálatos

összefüggések titkai, és ő mindent latba vet, hogy kívülről befelé hathasson, ami ellen viszont apám, a szalamandra bensejéből előtörő villámokkal harcol. Az asszony összegyűjt valamennyi ellenséges erőt, amelyek a kártékony növényekben és mérges állatokban lakoznak, és kedvező helyzetekben összevegyítve őket mindenféle gonosz lidércet idéz fel, amelyek rémülettel és borzalommal töltik el az emberek lelkét, és aláveti őket ama démonok hatalmának, amelyeket a harcban alulmaradva nemzett a sárkány. Óvakodj az öregasszonytól, kedves Anselmus, ellenséged ő, mert gyermekien jámbor lelked már némely gonosz varázslatát semmivé tette. Tarts ki hűségben, hűségben mellettem... csakhamar célhoz érsz!

- Ó, Serpentinám! - kiáltott Anselmus diák. - Hogyan is mondhatnék le rólad, hogyan ne szeretnélek mindörökké!

Egy csók égett a fiú ajkán, mintegy mélyálomból ébredt, Serpentina pedig eltűnt, az óra hatot ütött, s ekkor súlyos lelkifurdalása támadt, hogy semmit sem másolt; aggódva, hogy mit szól majd a levéltáros, ránézett a lapra és csodák csodája! a titokzatos kézirat másolása szerencsésen befejeződött; és amikor élesebben, szemügyre a vette vonásokat, úgy vélte, hogy Serpentina elbeszélését írta le apjáról, Atlantisz csodaország szellemfejedelmének, Phosphorusnak kedvencéről.

Ekkor ezüstszürke felöltőjében, fején kalappal, kezében bottal belépett Lindhorst levéltáros; ránézett az Anselmustól teleírt pergamenre, tubákot vett elő és mosolygva mondta:

- Így is képzeltem! Nos itt a species tallér, Anselmus úr, most pedig menjünk a Linke-féle fürdőbe... jöjjön csak utánam - A levéltáros sietve lépkedett a kerten keresztül, amelyben éneklés, füttyszó, beszéd összevisszaságának olyan lármája hangzott, hogy Anselmus diák egészen elkábult tőle és hálát adott az égnek, amikor kijutott az utcára. Alig haladtak néhány lépést, találkoztak Heerbranddal; az irattáros barátságosan csatlakozott hozzájuk. A kapu előtt megtömték pipájukat; Heerbrand irattáros azt panaszolta, hogy nem hozott magával tűzszerszámot, mire Lindhorst levéltáros kelletlenül megjegyezte:

- Minek tűzszerszám? Van itt tűz, amennyit csak parancsol!

Csettintett ujjaival és máris nagy szikrák pattogtak belőlük, s gyorsan meggyújtották a pipákat.

- Nézze csak a vegyészeti mutatókat! - mondta Heerbrand irattáros, de Anselmus diák nem minden benső remegés nélkül gondolt a szalamandrára. A Linke-féle fürdőben Heerbrand irattáros annyi erős duplasört ivott, hogy noha egyébként jóindulatú, csendes férfiú volt, nyafka tenorján diákdalokra gyűjtött és mindenkit indulatosan megkérdezett: barátja-e vagy sem, és végül Anselmus diák kénytelen volt hazakísérni, miután Lindhorst levéltáros már régen otthagya őket.

Kilencedik vigília

*Anselmus diák jobb belátásra tér - A puncstársaság - Anselmus diák
Paulmannt fülesbagolynak nevezi és a segédtanító megharagszik érte -
A tintafolt és következményei*

Anselmus diák ama ritka és csodálatos dolgok folytán, amelyekkel naponta szembekerült, teljesen elszakadt a mindennapi élettől. Nem találkozott többé egyetlen barátjával sem és minden reggel türelmetlenül várta a tizenkettedik órát, amely megnyitotta előtte paradicsomát. És mégis, miközben egész lelkével a bájos Serpentina és Lindhorst levéltáros tündérvilágának csodái felé fordult, olykor önkéntelenül is Veronikára kellett gondolnia, sőt néha szinte úgy érezte, hogy a leány odalép hozzá és elpirulva bevallja, hogy szereti és igyekszik elszakítani őt a fantomoktól, akik csak ingerkednek vele és gúnyolják. Közben-közben valami hirtelen rászakadó idegen hatalom ellenállhatatlanul vonzza az elfelejtett Veronika felé, és mintha csak hozzá lenne láncolva, követnie kell, ahová csak a leány akarja. Éppen azt a napot követő éjszakán, amikor először látta meg csodálatos hajadon alakjában a bájos Serpentinát, s amikor feltárult előtte a szalamandra és a zöld kígyó egybekelésének csodálatos titka, azon az éjszakán élénkebben jelent meg a szeme előtt Veronika, mint valaha. - Igen! - csupán felébredésekor eszmélt rá, hogy csak álmodott, mert szentül hitte, hogy Veronika valóban nála van és szívet tépő mély fájdalommal panasolja, hogy Anselmus a belső ziláltságából keletkező fantasztikus jelenségekért feláldozza az ő igaz szerelmét és ráadásul szerencsétlenségbe és romlásba sodorja önmagát. Veronika szeretetreméltóbb volt, mint amilyennek valaha is látta; alig tudta elterelni róla gondolatait. Gyötörte ez az állapot, de azt remélte, hogy reggeli sétája során megszabadulhat kínjaitól. Titkos mágikus erő vonzotta a pirnai kapu elé, és éppen be akart fordulni egy mellékutcába, amikor a mögötte haladó Paulmann segédtanító utána kiáltott:

- Ejnye, ejnye! Tisztelt Anselmus úr... Amice! Amice! Az Istenért, ugyan hol bujkál? Hiszen már sohasem mutatkozik... Tudja-e, mennyire vágyódik Veronika arra, hogy megint egyszer énekelhessen önnel? Hát jöjjön csak, hiszen nyilván hozzánk igyekezett!

Anselmus diák kénytelen volt a segédtanítóhoz csatlakozni. Mikor beléptek a házba, Veronika olyannyira csinosan és gondosan öltözve lépett eléjük, hogy a segédtanító csodálkozva kérdezte:

- No csak, miért ilyen díszben? Talán látogatást várunk?... Itt hozom ám Anselmus urat!

Mikor Anselmus diák illedelmesen és jómodorúan kezét csókolt Veronikának, érezte, hogy a leány megszorítja a kezét, és ez, mint izzó áradat vonaglott át minden porcikáján és idegszálán. Veronika maga volt a vidámság és báj, s amikor Paulmann átment dolgozószobájába, a leány ingerkedésével és pajkosságával annyira felajzotta Anselmust, hogy a diák elfelejtett minden ostobaságot, és végül a szobában kergetőzött a csintalan leánnyal. De egyszerre ismét megszállta az ügyetlenség ördöge, beleütközött az asztalba, és Veronika csinos varróládikája leesett. Anselmus felemelte, a fedele felpattant és egy kerek kis fémtükröcske villant a szemébe, a diák jókedvében belenézett.

Veronika halkán mögéje lopózott, kezét a fiú karjára tette és hozzá simulva, válla felett maga is a tükröbe pillantott. Anselmus ekkor úgy érezte, mintha bensejében harc indulna meg... gondolatok... képek villantak elő és tűntek el ismét... Lindhorst levéltáros... Serpentina... a zöld kígyó... végre aztán nyugalom szállta meg és a zűrzavar világos tudatossággá illeszkedett és alakult. Most ráeszmélt, hogy tulajdonképpen mindig csak Veronikára gondolt, és az a lány, aki tegnap a kék szobában megjelent neki, ugyancsak Veronika volt, és hogy a fantasztikus

mondát a szalamandra egybekeléséről a zöld kígyóval semmiképpen sem mesélték el neki, hanem ő írta le. Maga is elcsodálkozott álmodozásán és pusztán a Veronika iránt érzett szerelméből fakadó izgatott lelkiállapotának, valamint a Lindhorst levéltárosnál végzett munkának tulajdonította, a levéltárosnál, akinek szobáiban még olyan különösen kábító illatok is terjengenek. Szívből nevetnie kellett bolond képzelődésén, hogy egy kis kígyóba szerelmes és szalamandrának vél egy jó módú titkos levéltárost.

- Igen! Igen! Veronika az! - kiáltotta hangosan, amikor pedig hátrafordult, egyenesen belenézett Veronika kék szemébe, amelyből szerelem és vágyakozás sugárzott. Fojtott „Ah!” röppent el a leány ajkáról, amely ebben a pillanatban az ő ajkán égett.

- Ó, én szerencsés! - sóhajtott elragadtatva a diák. - Amiről tegnap csak álmodtam, ma a valóságban osztályrészem lett.

- És valóban feleségül veszel, ha udvari tanácsos lesz belőled? - kérdezte Veronika.

- Hogyne! - válaszolt Anselmus diák.

Közbe nyikorgott az ajtó, és Paulmann segédtanító ezekkel a szavakkal lépett be:

- Nos, tisztelt Anselmus úr, ma nem ereszttem el önt, s majd beéri nálunk egy tányér levessel, és utána Veronika pompás kávéfőzést nekünk, amelyet együtt élvezünk Heerbrand irattárossal, aki megígérte ugyanis, hogy idejön.

- Ó, kedves segédtanító úr! - felelte Anselmus diák. - Hát nem tudja, hogy Lindhorst levéltáros úrhoz kell mennem a másolás végett?

- Ide nézzen, amice! - szólt a segédtanító, és elértartotta zsebóráját, amely fél egyet mutatott.

Anselmus diák tehát belátta, hogy már túlságosan későre jár ahhoz, hogy elmenjen Lindhorst levéltároshoz, és annál szívesebben teljesítette a segédtanító kérését, mert így remélte, hogy egész nap láthatja Veronikát és nyilván hozzájuthat néhány lopott pillantáshoz, egy-egy gyengéd kézszorításhoz, sőt talán még egy csókhoz is. Ennyire felcsigázódtak hát Anselmus diák vágyai, és egyre jobb kedvre derült, minél inkább meggyőződött róla, hogy csakhamar megszabadul mindama fantasztikus képzelődésektől, amelyek végleg eszelős bolonddá tehetnék volna. Ebéd után valóban beállított Heerbrand irattáros és mikor már megitták a finom kávéfőzést és be is alkonyodott, mosolyogva és vidáman a kezét dörzsölve közölte, hogy hozott magával valamit, ami Veronika szép keze által vegyítve és kellő alakba öntve, mintegy iktatva és rubrikázva e hűvös októberi estén valamennyiüknek öröme fog szolgálni.

- Nos, hát álljon elő a titokzatos valamivel, amit magával hozott, tisztelt irattáros úr! - szólt Paulmann segédtanító; Heerbrand irattáros pedig belenyúlt kabátja mély zsebébe és egy üveg rizspálinkát, citromot és cukrot vett elő.

Alig múlt el fél óra és pompás punci gőzölgött Paulmann asztalán. Veronika töltögette az italt és a jó barátok közt kedélyes, vidám beszélgetés folyt. De amint az ital gőze Anselmus diák fejébe szállt, visszatértek mindazoknak a csodálatos és furcsa dolgoknak a képei is, amelyeket rövid idő alatt átélt. Látta Lindhorst levéltárost foszforos fényű damaszt háziköntösében... látta az azúrkeű szobát, az arany pálmafákat, sőt megint úgy érezte, hogy mégis hinnie kell Serpentinában... és minden erjedt és forrt a lelkében. Veronika egy pohár puncsot nyújtott feléje és miközben Anselmus megfogta a poharat, szelíden megérintette a leány kezét. - „Serpentina! Veronika!” - sóhajtotta magában. Mély álmodozásba merült, de Heerbrand irattáros hangosan kiáltotta:

- Ez a Lindhorst levéltáros mégis csuda egy öreg különc; az ember nem tudja, hányadán áll vele. Nos, éljen soká! Koccintsunk, Anselmus úr!

Anselmus diák erre felriadt álmodozásából, koccintott Heerbrand irattárossal és így szólt:

- Ez onnan ered, tiszteletre méltó irattáros uram, hogy Lindhorst levéltáros úr tulajdonképpen szalamandra, aki haragjában elpusztította Phosphorus szellemfejedelem kertjét, mivel a zöld kígyó elrepült tőle.

- Micsoda? Hogyan? - kérdezte Paulmann segédtanító.

- Igen - folytatta Anselmus diák -, ezért kénytelen most itt Drezdában királyi levéltárosként élni a három lányával, ezek pedig nem egyebek apró aranyos-zöld kígyócskáknál, akik bodzabokrokban sűtkéreznek, csábítóan énekelnek és elcsalják a fiatalembereket, mint a szirének.

- Anselmus úr, Anselmus úr - kiáltott Paulmann segédtanító -, talán nincs valami rendben a fejében? Micsoda zöldségeket fecseg itt össze, az Isten szerelmére?

- Igaza van a diáknak - szólt közbe Heerbrand irattáros -, ez a fickó, ez a levéltáros átkozott szalamandra, aki ujjából tüzes szikrákat pattant, és mint izzó taplóval, lyukat éget velük az ember kabátjára. Igen, igen, igazad van, Anselmus barátocskám, és aki nem hiszi, az ellenségem! - S Heerbrand irattáros akkorát csapott öklével az asztalra, hogy csak úgy csörömpöltek a poharak.

- Irattáros úr! Megőrült? - kiáltotta a felbőszült segédtanító. - Diák úr, diák úr! Mit művel már megint?

- Ugyan - mondta a diák -, segédtanító úr, ön sem egyéb, mint egy madár... fülesbagoly, amelyik a parókákat fésüli!

- Micsoda? Én madár... fülesbagoly fodrász? - ordította haragosan a segédtanító. - Uram, ön őrült, őrült!

- De az öregasszony majd kitekeri a nyakát - kiáltott Heerbrand irattáros.

- Igen, az öregasszonynak nagy a hatalma - szólt közbe Anselmus diák -, holott alacsony származású, mert a papája nem volt egyéb, mint egy ócska tollseprű és a mamája egy hitvány marharépa, de erejét főként mindenféle ellenséges teremtménynek, szemét népségnek köszönheti, amely körülveszi.

- Ez ocsmány rágalom - kiáltott Veronika és harag lángolt szemében -, az öreg Liese bölcs asszony, a fekete kandúr pedig nem ellenséges teremtmény, hanem finom erkölcsű, művelt fiatalember és különben az ő cousin germain-je.¹³

- Tud-e vajon a szalamandra zabálni, anélkül, hogy szakállát megperzselné és nyomorúságosan el ne pusztulna? - kérdezte Heerbrand irattáros.

- Nem, nem - kiáltotta Anselmus diák -, soha többé nem lesz képes rá; és a zöld kígyó szeret engem, mert gyermeki a lelkem, és belenéztem Serpentina szemébe!

- Azt majd kikaparja a kandúr! - kiáltott Veronika.

- Szalamandra, szalamandra! Legyőz mindenkit... mindenkit! - üvöltött végső dühében Paulmann segédtanító. - Vajon tébolydában vagyok-e, s magam is megbolondultam? Micsoda őrült dolgokat fecsegtek itt összevissza? Igen, én is bolond vagyok, bolond!

S ezzel Paulmann segédtanító felugrott ültéből, letépte fejről parókáját és a szoba mennyezetéhez csapta, hogy a szétnyomott fűrtök csak úgy zizegtek és összevissza zilált állapotban mindenfelé széjjelszórták a púdert. Erre Anselmus diák és Heerbrand irattáros megragadták a

¹³ vér szerinti unokatestvér

puncsostálat, a poharakat, és ujjongva és rikoltozva odavágták a szoba mennyezetéhez, úgy-hogy a cserepek csendülve és csörömpölve ugráltak szanaszét.

- Éljen a szalamandra... pusztuljon a vénasszony... zúzzátok szét a fémtükröt, vágjátok ki a kandúr szemét! Madaracskák... madaracskák a levegőben... Evan... evan... evoé!... szalamandra!

Így ordítottak és üvöltöttek hárman összevissza, mint a megszállottak. Fränzchen hangos sírással menekült, Veronika pedig fájdalmában és bánatában nyögdécselve feküdt a díványon. Ekkor kinyílt az ajtó, egyszerre mindenki elcsendesedett és egy szürke kabátkás emberke lépett be. Arca valahogy furcsán méltóságteljes volt és görbe orra, amelyen nagy szemüveg ült, kiváltképpen elütött minden eddig látottól. Olyan különös parókát is viselt, amely inkább valami tollsapkára hasonlított.

- Szép jó estét - rikácsolta a nevetséges emberke -, nyilván itt találok Anselmus diák urat. Alázatos üdvözetet hozok Lindhorst levéltáros úrtól, ma hiába várta Anselmus urat, de szépen kéreti, holnap ne tessék a szokott órát elmulasztani.

Ezzel ismét kilépett az ajtón, és mindannyian látták, hogy a méltóságteljes emberke tulajdonképpen egy szürke papagáj. Paulmann segédtanító és Heerbrand irattáros harsányan felkacagott, hogy csak úgy visszhangzott a szobában, és közben Veronika, kimondhatatlan fájdalmában nyöszörgött és jajgatott, Anselmus diák pedig a rémület tébolyában eszméletlenül kirohant az ajtón, végig az utcákon. Gépiesen hazatalált lakására, szobácskájába. Kisvártatva békésen és barátságosan lépett hozzá Veronika, és azt kérdezte, hogy mámorában miért félemlítette meg annyira, és intette, hogy óvakodjék újabb képzelődésektől, amikor Lindhorst levéltárosnál dolgozik.

- Jó éjszakát, jó éjszakát, kedves barátom! - suttogta Veronika, és csókot lehelt Anselmus ajkára. A diák át akarta karolni, de az álomalak már eltűnt; Anselmus vidáman és megerősödve ébredt fel. Most szívből nevetett a puncs hatásán, de amikor Veronikára gondolt, nagyon jóleső érzés járta át. „Egyedül neki köszönhetem - mondta önmagának -, hogy megtértem bárgyú rögeszméimből. Valóban én sem jártam jobban, mint az az ember, aki azt hitte, hogy üvegből van, vagy az, aki nem merte elhagyni a szobát félelmében, hogy felfalják a tyúkok, mivel azt képzelte, hogy ő egy árpaszem. De mihelyt kineveznek udvari tanácsossá, tüstént feleségül veszem Paulmann kisasszonyt és boldog leszek.”

Amikor délben keresztülment Lindhorst levéltáros kertjén, nem győzött csodálkozni rajta, hogy miképpen tetszhetett neki itt máskor minden olyan furcsának és csodálatosnak. Nem látott egyebet, csak közönséges cserepes virágokat mindenféle gerániumot, mirtuszbokrokat és hasonlókat. Ragyogó tarka madarak helyett, amelyek máskor ingerkedtek vele, most csak néhány veréb repdesett ide-oda, s mikor Anselmust észrevették, érthetetlen, kellemetlen lármázásba kezdtek. Egészen másnak látszott most a kék szoba is, és Anselmus nem értette, miként tetszhetett neki a rikító kék színű és a sok természetellenesen aranyos törzsű, formátlan, fényes levelű pálmafa.

A levéltáros sajátosan gúnyos mosollyal nézett rá és megkérdezte:

- Nos, hogy ízlett tegnap a puncs, tisztelt Anselmus?

- Ó, bizonyára a papagáj... - válaszolta megszegyenülten Anselmus, de megakadt, mert ismét arra gondolt, hogy a papagáj megjelenése is csak elkábult érzékeinek káprázata volt.

- Ugyan, hiszen magam is a társaságban voltam - szakította félbe Lindhorst levéltáros. - Hát nem látott engem? De hiszen az eszeveszett tombolás közben csaknem súlyosan megsérültem; mert még abban a pillanatban is a puncsostálban ültem, amikor Heerbrand irattáros érte nyúlt,

hogy a szoba mennyezetéhez csapja, és kénytelen voltam sietve bebújni a segédtanító pipájának fejébe. Nos, Isten önnel, Anselmus úr! Legyen szorgalmas, és mivel eddig oly derekasan dolgozott, a tegnapi elmulasztott napért is megfizetem a species tallért.

„Hogyan locsoghat a levéltáros ilyen bolondságokat” - gondolta magában Anselmus és az asztalhoz ült, hogy nekikezdjen a kézirat másolásának, amelyet a levéltáros szokás szerint elébe terített. De a pergamentekercsen oly sokféle furcsán kusza vonást és cikornyát látott nagy összevisszaságban, hogy azok egyetlen nyugalmi pontot sem engedve a szemnek, teljesen megzavarták tekintetét, és csaknem lehetetlennek érezte, hogy mindezt pontosan utánafesthesse. Sőt, az egésznek az áttekintésekor a pergamen csak tarkán érezett márványlapnak vagy mohával keresztül-kasul benőtt kőnek látszott. Mégis minden tőle telhetőt meg akart kísérelni, és bátran bemártotta a tollat, de a tinta egyáltalán nem volt folyékony, Anselmus türelmetlenül kirázta a tollat, és - ó, egek! - egy hatalmas packa cseppent a kitergetett eredeti kéziratra. A tintafoltból sistergő, dörgő kék villám csapott ki, és recsegve cikázott a szobán keresztül a mennyezet felé. Ekkor a falakból sűrű gőz tört elő, a levelek zúgni kezdtek, mintha vihar rázná őket, lobogó lánggal villogó baziliszkuszok röppentek ki belőlük, meggyújtották a gőzt és a lángok zúgva csapkodtak Anselmus körül. A pálmafák aranyos törzsei óriáskígyókká lettek, éles fémcseggel ütötték össze borzalmas fejüket és pikkelyes testükkel Anselmus köré tekeredtek.

Tébolyodott, most viseld el a büntetést azért, amit arcátlan gabszágodban elkövettél.

Így harsogott ijesztő hangja a megkoronázott szalamandrának, aki vakító fénysugárként jelent meg a lángokban, a kígyók felett, s e szörnyek kitért szájából most lángzuhatag zúdult Anselmusra és ő úgy érezte, mintha a tűzáradat összesűrűsödne teste körül és jéghideg szilárd tömeggé válna. De miközben Anselmus tagjai mind jobban és jobban összehúzódtak és megmerevedtek, elvesztette eszméletét. Mikor ismét magához tért, moccani sem tudott; úgy érezte, ragyogó fény veszi körül, amelybe nyomban beleütközik, hacsak a kezét kinyújtja vagy akárhogy megmozdul. Ó! egy jól eldugaszolt kristálypalackban ült, amely ott állott Lindhorst levéltáros könyvtárszobájának állványán.

Tizedik vigília

*Anselmus diák szenvedései az üvegpalackban - A gimnazisták és a joghallgatók boldog élete - Csata Lindhorst levéltáros könyvtárszobájában -
A szalamandra győzelme és Anselmus diák kiszabadítása*

Joggal kételkedem benne, szíves olvasó, hogy valaha be lettél volna zárva egy üvegpalackba, hacsak nem valami élénk ingerkedő álom nyugózott ilyen bűbajoskodó mesterkedéssel. Ha már álmodtál volna ilyesmit, akkor igen élénken átérzheted a szegény Anselmus diák nyomorúságát; ám ha soha hasonlót nem álmodtál, akkor élénk képzelőtehetséged Anselmus és az én kedvemért néhány pillanatra téged is bezár a kristálypalackba. Vakító ragyogás övez, a tárgyak körös-körül ragyogó szivárványszínekkel megvilágítva és keretezve tűnnek elő... minden remeg és inog és reng a csillogásban... te mozdulatlanul úszol, mint valami keményre fagyott éterben, amely úgy összeszorít, hogy a szellem hiába akar parancsolni a halott testnek. A mázsás teher egyre súlyosabban nehezedik melledre... minden lélegzetvétel egyre jobban és jobban emészti a kevés levegőt, ami még fel s alá lengedezik a szűk helyen... ütőereid felduzzadnak és szörnyű rettegéstől hasogatva minden idegszálad vérezve vonaglik halálfélelmedben. Légy részvétellel, nyájas olvasó, a boldogtalan Anselmus diák iránt, aki üvegfogóságban e kimondhatatlan kínlódás martalékvá lett; de jól érezte, hogy a halál nem válthatja meg, mert vajon mély ájulásából, amelybe túlárado szenvedései miatt zuhant, nem ébredt-e fel, amikor a reggeli nap ragyogón és barátságosan betekintett a szobába és nem kezdődött-e előlről kínlódása?... Egyetlen tagját sem bírta mozdítani, de gondolatai nekiütődtek az üvegnek s hamisan hangzó csengéssel elbódították, és a szavak helyett, amelyekkel egyébként bensejéből szelleme szólott hozzá, most csak a téboly tompa dübörgését hallotta. Elkeseredésében felkiáltott: „Ó, Serpentina! Serpentina, ments meg a pokol e szenvedésétől!” És úgy rémlett neki, mintha halk sóhajok lebegnék körül, amelyek, mint átlátszó zöld bodzalevelek rakódtak le az üvegre, megszűnt a hangzavar és eltűnt a vakító, örjítő fény, és Anselmus szabadabban lélegzett.

- Vajon nem pusztán magam vagyok-e okozója nyomorúságomnak? Ó! Nem ellened vétkeztem-e, te bájos, szeretett Serpentina? Nem tápláltam-e hitvány kételyeket veled szemben? Nem vesztettem-e el hitemet és vele együtt mindent, de mindent, ami boldoggá tehetett? Ó, most már nyilván sohasem leszel az enyém, számomra elveszett az aranycserép, és soha többé nem láthatom csodáit. Ó, csak egyetlenegyszer szeretnék még látni, hallani bájos, édes hangodat, kedves Serpentinám!

Mély, metsző fájdalomában így panaszkodott Anselmus diák, de ekkor közvetlenül mellette így szólt valaki:

- Egyáltalán nem tudom, diák úr, mit akar és miért jajong ily szörnyen?

Anselmus észrevette, hogy mellette, ugyanazon állványon még öt palack áll, amelyekben három gimnazistát és két joghallgatót pillantott meg.

- Ó, uraim és társaim a szerencsétlenségben - kiáltotta -, hogyan is lehetnek ilyen gondtalanok, sőt ilyen jókedvűek, mint derűs arcukon látom? Hiszen önök ugyanúgy üvegpalackokba vannak zárva, mint jómagam, és nem mozdulhatnak, sőt még értelmeset sem gondolhatnak anélkül, hogy ne keletkezzék csengő és rikácsoló ördögi lárma, és fejükben szörnyen ne zúgna és búgna minden. De bizonyára nem hisznek a szalamandrában és a zöld kígyóban.

- Maga, diák uram, összevissza fecseg - válaszolta az egyik gimnazista -, soha még jobban nem éreztük magunkat, mint most, mert a species tallérok, amelyeket a bolond levéltárostól mindenféle zűrzavaros másolásért kaptunk, jól jönnek nekünk; már nem kell betéve megtanulnunk mindenféle olasz karéneket, mindennap elmegyünk Josephhez vagy valamilyen más kocsmába, élvezzük a duplasört, olykor szemébe nézünk egy-egy csinos kislánynak, igazi diákok módjára énekeljük a „gaudeamus igitur”-t¹⁴ és nagyon vidámak vagyunk.

- Az uraknak igazuk is van - szólt közbe az egyik jogász -, én is pompásan el vagyok látva species tallérokkal, akár itt mellettem a kolléga úr, és szorgalmasan sétálgatok a szőlőben ahelyett, hogy az undok aktafirkálás mellett négy fal között üldögéljek.

- De kitűnő, tiszteletre méltó uraim - mondta Anselmus diák -, hát önök nem érzik, hogy mindahányan üvegpalackban ülnek és meg sem moccanhatnak benne, nemhogy sétálhatnának?

Erre a gimnazisták és a jogászok nagyot nevettek és így kiáltottak:

- A diák bolond, azt képzelem, hogy üvegpalackban ül, holott az Elba hídján áll és éppen a vízbe néz. Menjünk hát tovább!

- Ó! - sóhajtott Anselmus. - Ők sohasem látták a bájos Serpentinát, nem tudják, mi a szabadság és az élet, ha az ember hisz és szerelmes, ezért nem érzik a nyomasztó fogságot, amelybe a szalamandra zárta őket balgaságuk, közönséges gondolkodásuk miatt, de én szerencsétlen, belepusztulok a szégyenbe és nyomorúságba, ha ő, akit oly kimondhatatlanul szeretek, meg nem ment.

Ekkor Serpentina hangja lengett és susogott át a szobán:

- Anselmus! Higgy, szeress, remélj!

És hangja besugárzott Anselmus fogságába, s a kristály kénytelen volt engedni hatalmának, és kitérített, úgy hogy a diák keble megmozdulhatott és felemelkedhetett! Egyre inkább csökkentek kínjai, és most észrevette, hogy Serpentina még szereti és csak Serpentina teszi elviselhetővé tartózkodását a kristályban. Nem törődött többé könnyelmű társaival a szerencsétlenségben, gondolatait és lelkét csak Serpentina felé fordította. De a másik oldal felől hirtelen tompa, ellenszenves moraj keletkezett. Csakhamar megállapíthatta, hogy a morajlás egy ócska, félig törött fedelű kávéskannából ered, amely vele szemközt egy kis szekrényen állott. Mikor élesebben szemügyre vette, egyre inkább kirajzolódott egy öreg, tőpörödött vénasszony arcának csúf vonásai, és az állvány előtt hamarosan ott állt a Schwarzes Tor almáskofája. Vigyorgott és ránevetett, és rikácsoló hangon kiáltozta:

- Lám, lám, gyerekecském! Most ugye ki kell tartanod? Kristályba kerültél!... Régen megjövendöltem neked.

- Gúnyolj és csúfolj csak, átkozott boszorkány - mondta Anselmus diák -, mindenről te tehetsz, de a szalamandra majd lesújt rád, te hitvány marharépa!

- Hohó! - válaszolt az öregasszony. - Csak ne olyan büszkén! Fiaskám arcába tapostál, az én orromat is megégetted, de mégis jót akarok neked, te csirkefogó, mert egyébként illedelmes ember voltál, és a leánykám is jó szívvvel van irántad. De a kristályból nem kerülsz ki, ha én nem segítek neked; hozzád fel nem jutok, csakhogy a komámasszony, a patkány, aki itt mindjárt feletted, a padláson lakik, majd kettérágcsálja a deszkát, amelyen állasz, akkor legurulsz és én felfoglak a kötényemben, hogy be ne verd az orrod, hanem szépen megőrizhesd sima

¹⁴ Örvendjünk tehát (rég latin diákdal)

arcodat, és akkor azon nyomban elviszlek Veronika kisasszonyhoz; feleségül veszed, mihelyt udvari tanácsos lesz belőled.

- Távozz tőlem sátánfajzat - kiáltott haragosan Anselmus diák -, csak a te pokoli mesterkedésed vitt engem a bűnbe, amelyért most vezekelnem kell. De türelmesen elviselek mindent, mert csak itt élhetek, ahol a bájos Serpentina szerelemmel és vigasztalással vesz körül. Halld hát szipirtó, és rémüldözz! Szembeszegülök hatalmaddal, mindörökké csak Serpentinát szeretem... sohasem akarok udvari tanácsos lenni... sohasem akarom látni Veronikát, aki általad rosszra csábított! Ha a zöld kígyó nem lehet enyém, inkább pusztítson el a fájdalom és a vágyakozás! Takarodj innen... takarodj innen, te gyalázatos boszorkányfajzat.

A vénasszony nagyot nevetett, rikácsolása betöltötte az egész szobát, és ezt kiabálta:

- Akkor csak maradj itt és pusztulj el, de ideje, hogy munkához lássak, mert még másfajta elintéznivalóm is van itt!

Levetette fekete kabátját, és ott állott undorító meztelenségében, azután körbeforgott, és ekkor nagy fóliánsok estek le; pergamenlapokat tépett ki belőlük, gyorsan valamilyen tákolmánná fűzte össze, és testére öltötte őket, így csakhamar olyan lett, mintha furcsa, tarka pikkelyes páncélba öltözött volna. Az asztalon levő tintatartóból tüzet okádva ugrott elő a fekete kandúr és az öregasszony felé üvöltött, mire a boszorkány hangosan felujjongott és vele együtt eltűnt az ajtón át. Anselmus észrevette, hogy a kék szoba felé tartottak; távolról csakhamar sziszegést és zúgást hallott, a kert madarai kiáltoztak, a papagáj rikácsolt:

- Ne hagyj cserben... ne hagyj cserben... rablás... rablás!

Ebben a pillanatban visszaroht a vénasszony a szobába, kezében hozta az aranycserepet és szörnyű mozdulatok kíséretében vadul kiáltozott a levegőbe:

- Sok szerencsét! Sok szerencsét, fiacskám!... Öld meg a zöld kígyót, rajta, fiacskám!

Anselmusnak úgy rémlett, hogy keserves sóhajt hall, Serpentina hangját. Ekkor borzalom és elkeseredés fogta el. Összeszedte minden erejét, úgy érezte, minden idege és valamennyi ere szétpattan, teljes erejéből belevágott a kristályba... metsző hang hatolt át a szobán és ragyogó damaszt köntösében megjelent az ajtóban a levéltáros.

- Hé, hej! Csürhe népség, örült lidérc... boszorkányság... ide, hé! - kiáltotta.

A vénasszony fekete hajszálai égnek meredtek, mint a borosta, izzó vörös szeme pokoli tűzben felragyogott és hatalmas szájának hegyes fogait összeszorítva sziszegte:

- Gyorsan... gyorsan... siess ki... sisteregj, sisteregj! - és nevetett és mekegett, gúnyolódva és csúfolódva; erősen magához szorította az arany virágcserepet és marokkal szórta belőle a fényes földet a levéltárosra, de mihelyt a föld hozzáért a levéltáros köntöséhez, virággá változott és lehullott róla. Ekkor fellángoltak és lobogtak a köntös liliomjai, és a levéltáros a sistergő lánggal égő liliomokat a boszorkányra dobta, az meg üvöltött fájdalomában; de amint a magasba ugrált és pergamenpáncélját rázta, kihunytak a liliomok és hamuvá estek szét.

- Fürgén, csak neki, fiam! - rikácsolt a vénasszony, a kandúr felemelkedett a levegőbe és a levéltáros feje fölött elzúgott az ajtó felé, de a nagy szürke papagáj elébe repült és görbe csőrével torkába kapott, hogy vörös, tüzes vér ömlött a nyakából. Serpentina hangja felkiáltott:

- Meg vagyunk mentve! Meg vagyunk mentve!

A vénasszony haragosan, elkeseredve nekiugrott a levéltárosnak, maga mögé dobta az arany virágcserepet, és fonnyadt öklének hosszú ujjait szétterpesztve bele akart kapaszkodni a levéltárosba, de Lindhorst gyorsan letépte köntösét és a boszorkány felé dobta. Ekkor a

pergamenlapokból sistergő kék lángok sziszegtek és szikráztak és zúgtak elő, és a vén banya, üvöltő jajveszékeléssel fetrengett és igyekezett egyre több földet kikaparni az aranycserépből, egyre több lapot kiragadni a könyvekből, hogy elfojtsa a lobogó lángot, és valahányszor sikerült földet vagy pergamenlapokat magára szórni, mindannyiszor kialudt a tűz. Most azonban, mintha a levéltáros bensejéből erednének, lobogó, sistergő sugarak lövelltek a vénasszonyra.

- Hé, hej, csak előre... dicsőség a szalamandrának! - harsogott a szobán keresztül a levéltáros hangja és a rikácsoló vénasszony körül százával tekeredtek tüzes körben a villámok. Az őrjöngő harcban száguldva, zúgva hajszolta egymást a papagáj és a kandúr, de végül is a papagáj erős szárnyaival a földre sújtotta a kandúrt, és karmaival átdöfte és lefogta, úgyhogy a kandúr szörnyen üvöltött és nyögött halálfélelmében; majd a papagáj éles csőrével kivájta az izzó szempárt, hogy csak úgy fröcskölt belőle az égő tajték. Most onnan, ahol a vénasszony a földre zuhant, sűrű füstgomolyag szállt fel, és a köntös alatt fekvő boszorkány üvöltése, szörnyű metsző jajgatása elszállt a messzeségbe. A füst, amely átható szaggal tovaterjedt, elpárolgott, a levéltáros felemelte köntösét és alatta egy undorító marharépa feküdt.

- Tisztelt levéltáros úr, itt hozom a legyőzött ellenséget! - szólt a papagáj, és csőrével egy fekete hajszálat nyújtott át Lindhorst levéltárosnak.

- Nagyon jól van, kedvesem - válaszolta a levéltáros -, itt fekszik az én legyőzött ellenségem is, legyen olyan jó, intézze el most már a továbbiakat is; mint csekély jutalmat, még kap tőlem hat kókuszdiót és egy új szemüveget is, mert mint látom, a kandúr gyalázatosan összetörte pápaszemét.

- Életem végéig az öné vagyok, tisztelt barátom és jóakaróm - felelt rendkívül elégedetten a papagáj, csőrébe fogta a marharépát és kirepült vele az ablakon, melyet Lindhorst levéltáros kinyitott előtte. A levéltáros megragadta az arany virágcserepet és hangosan így kiáltott:

- Serpentina! Serpentina!

De mikor Anselmus diák, rendkívül örvendezve ama gyalázatos asszony pusztulásának, aki őt a romlásba taszította, a levéltárosra nézett, ismét a szellemfejedelem magas, fenséges alakját látta, aki leírhatatlanul kedvesen és méltósággal nézett fel rá.

- Anselmus - szólott a szellemfejedelem -, hitelenségben nem te vagy a bűnös, hanem az ellenséges erő, mely rombolva igyekezett bensődbe hatolni és meghasonlást szítani benned. Te megőrizted hűségedet, légy hát szabad és boldog!

Villám cikázott át Anselmus bensején, a kristálycsengők csodás hármashangzata erősebben és hatalmasabban csendült fel, mint valaha is hallotta - minden idegszála és sejtje megremegett - az akkord pedig egyre jobban szétáradt a szobában; az Anselmust magába záró palack széthasadt, és ő a bájos, szeretetre méltó Serpentina karjaiba vetette magát.

Tizenegyedik vigília

*Paulmann segédtanító bosszúsága a családjában kitört bolondság miatt -
Heerbrand irattárosból udvari tanácsos lesz és kemény fagy idején
cipőben és selyemharisnyában járkal - Veronika vallomásai -
Eljegyzés a gőzölgő leveses tál mellett*

- De mondja csak, kedves irattáros úr, hogyan szállhatott tegnap este annyira a fejünkbe az az átkozott puncs, hogyan sugallhatott nekünk mindenféle ostobaságot.

Így szólott másnap reggel Paulmann segédtanító, mikor belépett a szobába, ahol még szanaszét heverték a törött cserepek és a közepén, alkatrészeire bomolva, úszkált a puncsban a szerencsétlen paróka. Amikor Anselmus diák kirohant az ajtón, Paulmann segédtanító és Heerbrand irattáros ide-oda támolyogtak és imbolyogtak a szobában, ordítottak, mint a megszállottak és fejjel egymásnak rohantak, amíg Fränzchen nagy fáradsággal ágyba nem fektette szédelő apját és az irattáros kimerülten le nem roskadt a pamlagra, amelyet Veronika a hálószobába menekülve elhagyott. Heerbrand irattáros a feje köré csavarta kék zsebkendőjét, holtápadt volt és búskomor, s így nyögdécselt:

- Ó, tisztelt segédtanító úr, nem a puncs a hibás amelyet Veronika kisasszony pompásan készített el, nem! Hanem csakis az átkozott diák a bűnös minden szörnyűségben. Hát nem veszi észre, hogy ő már régen „mente captus”?¹⁵ Avagy ön talán nem tudja, hogy az örültség ragályos? Egy bolond százat csinál; bocsásson meg, ez régi közmondás; az ember, kiváltképpen, ha ivott egy pohárával, könnyen bolondságba esik, akaratlanul is utánozva mindazt, amit bolond társa előjátszik. Elhiszi-e nekem, segédtanító uram, hogy még most is valósággal szédülök, ha a szürke papagájra gondolok.

- Ugyan! - szólt közbe a segédtanító. - Mókák!... Hiszen az a levéltáros öreg kis famulusa volt, aki nagy szürke köpenyt öltött magára és Anselmus diákokat kereste.

- Lehetséges - jegyezte meg Heerbrand irattáros -, de meg kell vallanom, hogy gyalázatosan érzem magam; egész éjszaka olyan furcsa orgonálást és füttyülést hallottam...

- Az én voltam - szólt a segédtanító -, mert erősen hortyogok.

- Lehet - folytatta az irattáros -, de segédtanító barátom, tegnap este nem ok nélkül gondolkodtam arról, hogy némi vidámságot szerezzek... de ez az Anselmus mindent elrontott. Ön nem tudja... ő, segédtanító barátom... - Heerbrand irattáros felugrott, letépte fejről a kendőt, megölelte a segédtanítót, forrón kezét szorította vele, és még egyszer szívet tépően kiáltotta: - Segédtanító barátom, ó! Segédtanító barátom! - s megragadva kalapját és botját, elrohant.

„Ez az Anselmus be ne lépjen többé a házamba - szólt magában Paulmann segédtanító -, mert most már tisztán látom, hogy megátalkodott örültségével még a legderekből embereket is megfosztja szerény kis eszűktől; most már az irattáros is kész préda... én eddig még tartottam magam, de az ördög, aki tegnap este a mámorban már kopogtatott, a végén még betelepszik ide és itt üzi kisdéd játékait. Tehát: apage satanas!¹⁶ A pokolba Anselmus diákkal!”

Veronika szörnyen búslakodott, egyetlen szót sem szólt, csak néha furcsán elmosolyodott, és a magányt kereste.

¹⁵ bolond, beszámíthatatlan

¹⁶ távozz tőlem, sátán

- Az ő bánata is Anselmus lelkén szárad - mondta ingerülten a segédtanító -, de jó, hogy most már egyáltalán nem mutatkozik, tudom, hogy fél tőlem ez az Anselmus, azért is nem jön ide.

Ez utóbbit Paulmann segédtanító fennhangon mondta, mire az éppen jelenlevő Veronika szeméből kibuggyantak a könnyek, és így sóhajtott:

- Ó, hát hogyan is jöhetne ide Anselmus? Hiszen már régen be van zárva az üvegpalackba!

- Mi? Hogyan? - kiáltotta Paulmann segédtanító. - Istenem, Istenem, ő is félrebeszél, akár az irattáros, nemsokára ki is tör rajta. Ó, te átkozott, te fertelmes Anselmus.

Nyomban elszaladt Eckstein doktorért. Az orvos mosolygott és ismét csak azt mondta: „Ejnye, ejnye!” De ezúttal nem írt föl semmit, hanem ahhoz a kevéshez, amit mondott, távozóban még ezt fűzte hozzá: „Idegesség!... Majd magától rendbe jön... levegőre kell vinni... sétakocsikázni... szórakozni... színházba. Nézze meg *A vasárnapi gyerek-et* vagy a *Prágai testvérek-et*...¹⁷ majd rendbe jön...”

„A doktor ritkán ilyen beszédes - gondolta Paulmann segédtanító -, valósággal bőbeszédű!”

Elmúlt jó néhány nap, hét és hónap, Anselmus eltűnt, de Heerbrand irattáros sem mutatkozott egészen február negyedikéig, amikor is új, divatos, finom szövetből készült öltönyben, cipőben és selyemharisnyában, s fittyet hányva a fagnak - egy nagy élővirág-csokorral, pontosan déli tizenkét órakor belépett Paulmann szobájába; a segédtanító elcsodálkozott kiöltözködött barátján. Heerbrand irattáros ünnepélyesen odalépett Paulmann segédtanítóhoz, finom illedelmességgel megölelte, s azután így szólt:

- Ma, az ön kedves, tisztelt leánya, Veronika kisasszony nevenapján immár nyíltan ki akarok mondani mindent, ami már régóta nyomja a szívemet! Akkor, azon a szerencsétlen estén, amikor köpenyem zsebében elhoztam a vészhozó puncs hozzávalóit, az volt a szándékom, hogy egy örvendetes hírt közlök önnel és vidáman ünnepeljük a boldog napot, ugyanis már akkor értesültem róla, hogy kineveztek udvari tanácsossá; eme rangemelkedésről most már megkaptam „cum nomine et sigillo principis”¹⁸ iratot, s itt hordom a zsebemben.

- Ó, ó, irattáros... akarom mondani, Heerbrand udvari tanácsos úr - dadogta Paulmann segédtanító.

- De csupán ön, segédtanító úr - folytatta az immár udvari tanácsossá kinevezett Heerbrand -, csupán ön teheti teljessé boldogságomat. Titokban már régóta szeretem Veronika kisasszonyt és dicsekedhetek néhány barátságos pillantásával, amelyet rám vetett, és amely világosan megmutatta, hogy nem idegenkedik tőlem. Egy szó mint száz, tisztelt segédtanító úr, én, Heerbrand udvari tanácsos megkérem tisztelt leánya, Veronika kisasszony kezét, és... ha nincs ellene kifogása... szeretném mielőbb feleségül venni.

Paulmann segédtanító elcsodálkozva összecsapta kezét és így szólt:

- Ej, ej, irattár... akarom mondani, udvari tanácsos úr, ki gondolta volna ezt?! Nos, ha Veronika valóban szereti önt, én a magam részéről nem vagyok ellene; talán jelenlegi, búskomorsága sem egyéb, mint az ön iránt érzett titkolt szerelme, tisztelt udvari tanácsos úr, hiszen ismerjük az ilyen színészkedést.

Ebben a pillanatban belépett Veronika, sápadt és zavart volt, mint mostanában mindig.

¹⁷ Wenzel Müller (1767-1835) két daljátéka

¹⁸ a herceg nevével és pecsétjével ellátott

Heerbrand udvari tanácsos odalépett hozzá, válogatott szavakkal megemlítette névnapját és átnyújtotta neki az illatos virágcsokrot meg egy kis csomagot; amikor Veronika kibontotta, egy pár szép, fényes fülbevaló ragyogott feléje. Röpke pír színesítette a leány arcát, szeme élénkebben csillogott és így kiáltott:

- Istenem, hiszen ez ugyanaz a fülbevaló, amelyet már hetekkel ezelőtt viseltem, és nagy gyönyörűséget szerzett nekem.

- Hogyan lehetséges ez? - kérdezte kissé megütközve Heerbrand udvari tanácsos. - Hiszen ezt az ékszert mindössze egy órával ezelőtt vásároltam a Schlossgassében hitvány pénzért.

Veronika azonban már nem hallotta a kérdést, hanem ott állt a tükör előtt, hogy megszemlélje, hogyan illik neki az ékszer, miután már fülecskéjébe akasztotta. Paulmann segédtanító most méltóságteljes arckifejezéssel és komoly hangon a lány tudomására hozta Heerbrand barátja rangemelését és ajánlatát. Veronika átható tekintetet vetett az udvari tanácsosra és így szólt:

- Már régóta tudom, hogy ön nőül akar venni engem. Nos, legyen! Önnek ígérem szívemet és kezemet... de meg kell önnek... önöknek kettőjüknek, nevezetesen apámnak és vőlegényemnek... meg kell vallanom egyet-mást, ami lelkemet nyomja... most rögtön, még ha közben ki is hül a leves, mint látom, Fränzchen már asztalra is tette.

Meg sem várta az udvari tanácsos vagy a segédtanító választát, amely nyilván éppen a nyelvükön volt, és így folytatta:

- Elhíheti nekem, jóságos atyám, hogy igazán, szívből szerettem Anselmust, és amikor Heerbrand irattáros, aki most már maga lett udvari tanácsos, biztosított, hogy Anselmus könnyen viheti ilyesmire, elhatároztam, hogy csak ő lesz a férjem és senki más. Ekkor azonban úgy látszott, hogy idegen, ellenséges lények el akarják szakítani tőlem, és az öreg Lieséhez folyamodtam, egykori dajkáimhoz, aki most javasasszony és nagy varázslónő. Ő megígérte, hogy segítségemre lesz és teljesen a kezemre adja Anselmust. A napéjegyenlőség éjszakáján, éjfélkor elmentünk a keresztútra, ő felidézte a pokol szellemeit és a fekete kandúr segítségével létrehoztunk egy kis fémtükröt, gondolataimat Anselmusra irányítva csak bele keltett pillantanom ahhoz, hogy lelkén és gondolataim uralkodjam. De most már szívből sajnálom, hogy mindezt megtettem, s megtagadok minden sátáni bűbájosságot. A szalamandra legyőzte az öregasszonyt, hallottam jajveszékelését, de nem volt segítség, és marharépa alakjában felfalta a papagáj; ekkor metsző csengéssel eltört az én fémtükröm is. - Veronika előhozta az eltört fémtükör két darabját és egy hajfürtöt varrodobozából, majd mindezt átnyújtotta Heerbrand udvari tanácsosnak és így folytatta: - Íme, vegye át ezt, szeretett udvari tanácsos úr, a tükör darabjait ma éjjel tizenkettőkor, az Elba hídjáról, mégpedig onnan, ahol a kereszt áll, dobja be a folyóba, ott nincs befagyva, a hajfürtöt azonban őrizze meg hűséges keblén. Még egyszer megtagadok minden sátáni bűbájosságot és szívből kívánom Anselmusnak, hogy boldog legyen, ha immár feleségül veszi a zöld kígyót, aki sokkal szebb és gazdagabb, mint én vagyok. Önt, szeretett udvari tanácsosom, úgy fogom szeretni és tisztelni, mint derék feleséghez illik.

- Istenem! Istenem! - kiáltott fájdalmasan a segédtanító. - Ez a lány örült, örült... sohasem lehet belőle udvari tanácsosné... örült.

- Szó sincs róla - szólt Heerbrand udvari tanácsos -, jól tudom, hogy Veronika kisasszony bizonyos vonzalmat érzett a hóbortos Anselmus iránt, és lehetséges, hogy bizonyos túlfeszített idegállapotában ahhoz a javasasszonyhoz fordult, aki nyilván nem más, mint a Seetor közelében lakó kártyavető- és kávéfőző... egyszerűen az öreg Räuerein asszony. Az sem tagadható továbbá, hogy vannak mindenféle titokzatos bűbájosságok, amelyek nagyon rossz hatással lehetnek az emberre, régi írók műveiben olvashatunk ilyesmiről, de amit Veronika kisasszony a

szalamandra győzelméről, és Anselmus kapcsolatáról beszélt a zöld kígyóval, az nyilván csak költői allegória... hasonlatos valamilyen költeményhez, amelyben az Anselmustól való teljes elszakadását beszéli el.

- Tartsa, aminek tetszik, kedves udvari tanácsosom - szólt közbe Veronika -, akárcsak együgyű álomnak.

- Korántsem - válaszolta Heerbrand udvari tanácsos -, hiszen jól tudom, hogy Anselmust is titkos hatalmak tartják fogva s mindenféle esztelen cselekedetre ingerlik és hajszolják.

Paulmann segédtanító nem tudta tovább fékezni magát és kitört:

- Megálljatok, az Isten szerelmére, álljatok meg! Talán megint becsíptünk az átkozott puncstól vagy Anselmus tébolya hat ránk? Micsoda dolgokat fecseg itt összevissza, udvari tanácsos úr? Hinni szeretném, hogy a szerelem az, ami lidércesen kísért agyatokban, de ez majd a házasságban hamarosan rendbe jön, mert különben aggódnék, hogy ön, igen tisztelt udvari tanácsos úr, szintén a téboly martalékává lett, és aggódnék, hogy az utódok esetleg öröklik a szülők betegségét. Nos, atyai áldásomat adom az örvendetes jegyváltáshoz, és megengedem, hogy mint vőlegény és menyasszony, megcsókoljátok egymást.

Ez nyomban meg is történt, és mielőtt még a feltálalt leves kihűlt, megtörtént az ünnepélyes eljegyzés is. Néhány hét múlva Heerbrand udvari tanácsosné, miként még korábban képzeletében látta magát, valóban a Neumarkt egyik szép házának erkélyén ült és mosolyogva nézett le a gavallérokra, akik arra haladtukban és lornyonjukon át feltekintve így szóltak:

- Igazán isteni asszony Heerbrand udvari tanácsosné.

Tizenkettedik vigília

*Híradás a lovagi birtokról, ahová Anselmus, Lindhorst levéltáros veje
költözött, és arról, hogy miként él ott Serpentinával - Befejezés*

Mennyire átéreztem lelkem mélyén Anselmus diák nagy boldogságát, aki szívbéli szerelemben, feleségével, a bájos Serpentinával immár valóban elköltözött ama titokzatos, csodás birodalomba, amelyet hazájának ismert meg, ahová különös sejtelmektől eltelt szíve oly régóta vonzotta. De hiábavalónak bizonyult minden igyekezetem, hogy néked, nyájas olvasó, szavakkal, akár csak körvonalazhassam mindazt a gyönyörűséget, ami Anselmust körülvette. Kedvem szegetten eszméltem rá minden kifejezés erőtlenségére. Éreztem, mennyire korlátoz a kicsinyes, hétköznapi élet szegényessége, elkeseredtem, úgy jártam-keltem, mint az álmodozó; egy szó mint száz, Anselmus diáknak abba az állapotába jutottam, amelyet a negyedik vigíliában ecseteltem neked, nyájas olvasó. Emésztettem magam, amikor a szerencsésen megalkotott tizenegy vigílián átfutottam és azt gondoltam, nyilván sohasem adatik meg nekem, hogy zárókóként hozzáilleszthessem a tizenkettediket, mert valahányszor az éjszakai órában nekiültem, hogy befejezzem a művet, úgy rémlett nekem, mintha alattomos szellemek (alighanem a megölt boszorkány rokonai, talán „cousin germain”-jei) fényesre csiszolt fémtükröt tartanának előlem, amelyben megláttam saját énemet, sápadtan, másnaposan és leverten, amilyen Heerbrand irattáros volt a puncsmámor után. Ekkor eldobtam a tollat, és sietve ágyba feküdtem, hogy legalább álmodhassak a boldog Anselmusról és a bájos Serpentináról. Így tartott ez már sok napon és éjszakán át, amikor egész váratlanul levelet kaptam Lindhorst levéltárostól, a következőket írta nekem:

„Nagyságod, mint értesültem róla, tizenegy vigíliában megírta derék vöm, az egykori diák, jelenlegi költő, Anselmus különös kalandjait és most nagyon kínlódik azzal, hogy az utolsó, a tizenkettedik vigíliában elmondjon egyet-mást boldog életéről Atlantiszban, ahová leányommal együtt elköltözött szép lovagi birtokomra. Noha nem szívesen látom, hogy igazi lényemet elárulta olvasóiknak, ez ugyanis titkos levéltárosi szolgálatomban ezernyi kellemetlenséget okozhat nekem, sőt a kollégiumban még majd alkalmat ad annak a kérdésnek a megvitatására, hogy egy szalamandra jogilag és kötelező következményekkel miképpen léphet eskütétellel járó állami szolgálatba, és egyáltalán mennyiben lehet komoly ügyeket rábízni, hiszen Gabalis¹⁹ és Swedenborg²⁰ szerint az elemi szellemekben nem lehet bízni... tekintet nélkül arra, hogy most már legjobb barátaim ki fognak térni ölelésem elől attól félve, hogy hirtelen jókedvemben majd villámok pattannak ki belőlem és tönkreteszem frizurájukat és vasárnapi frakkjukat... tekintet nélkül mindezekre azt mondom, segíteni akarok nagyságodnak a mű befejezésében, mert sok jó foglaltatik benne rólam és kedves asszonylányomról (szeretném, ha már a másik kettőtől is megszabadulnék). Ha tehát meg akarja írni a tizenkettedik vigíliát, kérem, ereszkedjék le átkos ötödik emeletéről, hagyja el szobácskáját és jöjjön el hozzám. A már ismert kék pálmaszobában megtalálja a szükséges írószereket és akkor kevés szóval hírül

¹⁹ Gabalis-Villars de Montefaucon abbé (1635-1673) műve az ember és a szellemek közti kapcsolatokról („Le comte de Gabalis ou entretiens de sciences secretes”: Gabalis gróf, avagy beszélgetések a titkos tudományokról.)

²⁰ Emanuel von Swedenborg (1688-1772), híres svéd „látnok”, akinek természetfölötti erőket tulajdonítottak.

adhatja olvasóinak, mit látott, s ez jobb lesz önnek, mint az olyan élet hosszadalmas leírása, amelyet ön csak hallomásból ismer.

Nagyságodnak maradok alázatos tisztelettel

*Lindhorst Szalamandra
p. t. királyi titkos levéltáros.”*

Lindhorst levéltáros e kissé nyers, de mégis barátságos levélkéjének igen örültem. Bár bizonyosnak látszott, hogy a különöc öreg előtt ismeretes volt, milyen különös módon szereztem tudomást vejeinek sorsfordulásairól - titoktartásra lévén kötelezve, ezt még előtted is el kellett hallgatnom, nyájas olvasóm -, de a levéltáros nem vette annyira zokon, semmint féltem tőle. Hiszen maga nyújtott segítséget művem befejezéséhez és ebből joggal következethettem, hogy alapjában véve helyesli, hogy csodálatos léte a szellemvilágban a nyomtatott betű útján közismertté váljék. Lehetséges, gondoltam magamban, hogy talán azt a reményt meríti belőle, hogy másik két leányát annál gyorsabban férjhez adhatja, mert talán egyik-másik ifjú lelkében megfog a szikra, amely fellobbantja a vágyakozást a zöld kígyó után, s áldozócsüörtökön megkeresi és meg is találja a bodzabokorban. A szerencsétlenségből, amely Anselmust sújtotta, amikor az üvegpalackba zárták, megértheti a figyelmeztetést, hogy komolyan óvakodjék minden kételkedéstől, minden hitetlenségtől. Pontosan tizenegy órakor eloltottam íróasztali lámpámat és odasiettem Lindhorst levéltárhoz; már a tornácon várt reám.

- Itt van tehát... igen tisztelt uram!... Nos, nagyon örülök, hogy nem értette félre jó szándékaimat... jöjjön csak!

És ezzel a vakító fényben tündöklő kerten át felvezetett az azúrkék szobába; ott megpillantottam az ibolyaszínű íróasztalt, amelyen Anselmus dolgozott - Lindhorst levéltáros eltűnt, de hamarosan ismét megjelent, kezében egy szép aranykehellyel, amelyből magasra lobogott a kék láng.

- Íme - mondta -, elhozom önnek barátja, Johannes Kreisler karmester²¹ kedvenc italát. Égő rizspálinka, amelybe némi cukrot tettem. Kóstolja meg; mindjárt levetem köntösömet, hogy amíg ön itt ül és szemlélődik és ír, az ön társaságát élvezendő, kedvemre fel s alá szállhassak a kehelyben.

- Amint önnek tetszik, tisztelt levéltáros úr - válaszoltam -, de ha most iszom az italból, akkor ön már nem is...

- Erre ne legyen gondja, kedvesem - szólt a levéltáros, gyorsan ledobta köntösét, nem csekély meglepetésemre bemászott a kehelybe és eltűnt a lángokban... Félelem nélkül belekóstoltam az italba, félrefújva a lángot - pompás volt!

Nem rezdülnek-e enyhén susogva, zúgva a pálmafák smaragdlevelei, mintha a hajnali szellő becézne őket? Felébredve az álomból, inganak és ringanak s titokzatosan suttognak a csodákról, amelyeket messze távolból hangzó hárfahangok hirdetnek! A falakról leválik az azúrkékség és könnyű ködként hömpölyög fel s alá, de vakító sugarak lövellnek át a párán, amely a gyermeki jókedv ujjongásával kavargó, forog, felemelkedik a pálmafák koronája felett ívelő mérhetetlen magasságba. De egyre vakítóbban halmozódnak egymásra a sugarak, amíg a tiszta napfényben ki nem tárul a végeláthatatlan liget, ahol megpillantottam Anselmust. Ragyogó jácintok, tulipánok, rózsák emelik fel szép fejüket, és illatuk bűbajos hangokon szól a boldog ifjúhoz: „Sétálj, sétálj csak közöttünk, kedves, ki megértesz bennünket... a mi illatunk a szerelem vágyakozása... mi szeretünk téged s mindörökre a tiéid vagyunk! A ragyogó sugarak

²¹ Hoffmann kedvenc hőse, akiben többnyire önmagát ábrázolja; számos novellájában szerepel, s Murr kandúr regényének is főszereplője.

arany árnyalatokban izzanak: mi tűz vagyunk, a szerelem lobbantott fel bennünket! Az illat a vágyakozás, a tűz a megkívánás, és vajon nem lakozunk-e a te kebledben? Hiszen a tiéd vagyunk!” Zizegnek és susognak a sötét bokrok... a magas fák: „Jöjj hozzánk! Te boldog... te szeretett kedvesünk! A tűz a megkívánás, de a mi hús árnyékunk a remény! Szeretettel susogjuk körül a fejedet, mert megéretsz bennünket, mert szerelem lakozik szívedben.” A források és patakok csörgedeznek és bugyognak: „Kedves, ne siess oly gyorsan tova, nézz bele kristályunkba... a te képed lakik bennünk, szeretjük és megőrizzük, mert te megértettél bennünket!” Ujjongó kórusban csicseregnek és énekelnek a tarka madarak: „Hallgasd dalunkat, hallgasd dalunkat, mi vagyunk az öröm, a gyönyörűség, a szerelem mámore!” De Anselmus vágyakozva néz a pompás templom felé, amely a távolban emelkedik. A mesterséges oszlopok fáknak, az oszlopfők és az oromzat akantuszleveleknek látszanak, amelyek csodálatos díszítménnyé fonódnak össze. Anselmus a templom felé lépked, mély gyönyörűséggel szemléli a tarka márványt, a csodálatos mohás lépcsőket. „Ó, nem - kiáltja mintegy a gyönyörűség túláradásában. - Ó nincs már messze!” Ekkor kilép a templomból a bájos, gyönyörű Serpentina, hozza az arany virágcserepet, amelyből csodaszép liliom fakadt. Végtelen vágyakozás, kimondhatatlan gyönyörűség izzik üdvösséges szemében, így tekint Anselmusra, szólván: „Ó, kedvesem! A liliom kibontotta kelyhét... beteljesedett a legnagyobb gyönyör; lehet-e üdvösség, mely hasonlatos a mienkhez?” Anselmus izzó vágyódás áhítatával megöleli... a liliom lobogó sugarakban ég a feje fölött. És hangosabban susognak és ringanak a bokrok és a fák, s tisztábban és örvendezőbben ujjonganak a források... a madarak... tarka rovarok táncolnak a levegő kavargásában... vidám, örvendező, ujjongó nyüzsgés a levegőben... a vizekben... a földön a szerelem üli ünnepét. A bokrokon mindenütt fény villan át... a földből, mint szikrázó szemek gyémántok kukkantanak ki... a forrásokból magasra szökik a vízszugár... csodás illatok lengnek mámorító szárnycsapásokkal... az elemi összellemegek ezek, amint hódolnak a liliom előtt, és Anselmus boldogságát hirdetik. Ekkor Anselmus, a megdicsőülés sugárfényében, felemeli fejét. Pillantás? Szavak? Vagy ének ez? Érthetően hangzik: „Serpentina! beléd vettem hitem, szerelmem feltárta előttem a természet legmélyebb titkát! Elhoztad nekem a liliomot, amely az aranyból, a föld őseréből fakadt, mielőtt még Phosphorus fellobbantotta a gondolatot... ő minden lény szent összhangjának felismerése, és ebben a felismerésben élek mindörökké a legnagyobb boldogságban. Igen, szerencsés vagyok, mert megismertem a legnagyobb boldogságot... mindörökké szeretlek, ó, Serpentina!... Soha el nem halványodnak a liliom aranyugara, mert miként a hit és a szerelem, a felismerés is örök!”

A látomást, amelyben élő valójában megpillanthattam Anselmust atlantiszi lovagi birtokán, alighanem a szalamandra bűvészetének köszönhetem, és csodálatos volt, hogy amikor minden ködbe hunyt, az ibolyaszínű íróasztalon fekvő papírlapon szembeötlően és tisztán magam előtt leírva megtaláltam e látomást. De most úgy érzem, hogy hirtelen hasogató fájdalom járja át szívemet. Ó, te boldog Anselmus, aki levetted magadról a hétköznap minden terhét, és a bájos Serpentina iránt érzett szerelmedben bátran szárnyaltál s most gyönyörben és örömben élhetsz Atlantiszban, lovagi birtokon! De én szerencsétlen! Hamarosan... igen, néhány perc múlva magam is eltűnök e szép teremből, amely korántsem az atlantiszi lovagi birtok, vissza-kerülök padlásszobácskámba, és a nélkülözésteli élet kicsinyességei kötik le lelkemet, tekintetemet sűrű ködként ezernyi baj fogja át, hogy bizonyára sohasem láthatom meg a liliomot!

Ekkor Lindhorst levéltáros szelíden vállamra veregetett és így szólt:

- Csitt, csitt! Tisztelt barátom! Ne panaszkodjék. Hát talán nem járt-e az imént Atlantiszban és nincs-e ott önnek is legalább egy csinos majorsága, lelkének költői birtoka? Vajon Anselmus boldogsága más-e, mint az élet a költészetben, amely előtt a természet legmélyebb titkaként föltárul valamennyi lény szent összhangja?

Scuderi kisasszony

A St. Honoré utcában volt az a kis ház, ahol a bájos költeményeiről ismert Madeleine de Scuderi²² lakott, XIV. Lajos és Maintenon²³ asszony kegyéből.

Késő éjszaka - az 1680-ik esztendő őszén lehetett - olyan keményen és hevesen dörömböltek a ház kapuján, hogy az egész folyosó visszhangzott tőle. Baptiste, aki egy személyben ellátta a szakács, az inas és az ajtónálló teendőit, úrnője engedélyével vidékre utazott, húga esküvőjére, és így történt, hogy a házban csak Martiničre asszony, a kisasszony komornája volt ébren. Hallotta az ismétlődő dörömbölést, eszébe jutott, hogy Baptiste távol van, maga pedig a kisasszonnyal együtt védelem nélkül maradt itthon; felrémlett benne valamennyi betörés, lopás és gyilkosság, amit Párizsban valaha is elkövettek, és szentül hitte, hogy értesülvén a ház elhagyatottságáról, egész csomó lázadó tombol odakint, és ha beengedi őket, gonosz szándékkal úrnőjére törnek. Így aztán reszketve és riadtan a szobájában maradt és a pokolba kívánta Baptiste-ot a húga esküvőjével együtt. Közben egyre mennydörögtek az ajtóra mért ütések és Martiničre asszonynak úgy rémlett, mintha egy hang kiáltaná: „Nyissák már ki, a Krisztus szerelmére, nyissák ki!” Végül, növekvő félelmében, gyorsan megragadta a gyertyatartót az égő gyertyával és kirohant a folyosóra; ott tisztán hallotta a dörömbölő ember hangját: „Nyissák már ki, a Krisztus szerelmére!”

„Valóban - gondolta Martiničre asszony -, így nem beszél semmiféle haramia; ki tudja, nem valami üldözött kér-e menedéket úrnőmtől, aki kész mindenféle jó cselekedetre. De azért csak legyünk óvatosak!”

Kinyitotta az egyik ablakot, és megkérdezte, ki az, aki ilyen késő éjjel üvölt odalenn a kapunál és mindenkit felver álmából; és közben igyekezett mély hangjába annyi férfiaságot vinni, amennyi csak lehetséges volt. A hold sugarai éppen áttörtek a sötét felhőkön, s a remegő fényben Martiničre asszony egy világosszürke köpenybe burkolt nyurga alakot vett észre, aki széles karimájú kalapját mélyen a szemébe húzta. És ekkor hangosan megszólalt, úgyhogy a lent álló alak megérthesse:

- Baptiste, Claude, Pierre, keljetek fel, és nézzétek meg, miféle semmirekellő akarja ránk törni az ajtót!

Ekkor azonban szelíd, szinte panaszos hang hallatszott odalentről:

- Ó, Martiničre asszony, hiszen tudom, hogy ön az, kedves asszonyom, bármennyire igyekszik is elváltoztatni a hangját, azt is tudom, hogy Baptiste vidékre utazott és hogy most egyedül van a házban úrnőjével. Nyissa csak ki nyugodtan, ne féljen semmitől. Mindenképpen beszélnem kell a kisasszonyával, még most, ebben a pillanatban.

- Csak nem gondolja - felelte Martiničre -, hogy az én kisasszonyom szóba állna magával éjnek idején? Hát nem tudja, hogy már régen alszik, én pedig fel nem keltem semmi áron az első, a legédesebb szenderegéséből, amire már olyan nagy szüksége van az embernek az ő korában!

²² Madeleine De Scudéry (1607-1701) francia író, főleg regényeket írt.

²³ Françoise d'Aubigné, Maintenon márkiné (1635-1719), XIV. Lajos szeretője, akit 1685-ben feleségül vett.

- Tudom - szólt az alatt álló -, tudom, hogy kisasszonya épp most tette félre regénye, a „Clelia”²⁴ című regénye kéziratát, amelyen pihenés nélkül dolgozik, és most még leír néhány verssort, amelyeket holnap Maintenon márkinőnél szándékozik felolvasni. Kérve kérem önt, Martiničre asszony, legyen könyörületes és nyisson ajtót. Tudja meg, hogy egy szerencsétlen megmentése forog kockán, tudja meg, hogy egy ember becsülete, szabadsága, sőt élete függ ettől a pillanattól, amikor beszélnem kell a kisasszonnyal. Gondolja meg, hogy úrnője örökös haraggal sújtaná, ha megtudná, hogy ön volt az, aki a segítségért esdeklő szerencsétlent szívtelenül elutasította házának kapujából.

- De miért beszél ilyen szokatlan órában úrnőm részvétéről, jöjjön el holnap korán reggel - szólt le Martiničre asszony, mire az alatt álló így felelt:

- A sors talán időhöz és órához igazodik, midőn pusztítva lesújt, akár a gyilkos égi villám? Szabad-e, ha csak egy pillanatunk van is egy ember megmentésére, halogatnunk a segítséget? Nyissa ki az ajtót, ne féljen hát egy nyomorulttól, aki védtelen, mindenkitől elhagyatott, üldözött, s a szorongató szörnyű végzet arra kényszeríti, hogy kisasszonyához könyörögjön, mentse meg a fenyegető veszedelemből.

Martiničre asszony hallotta, hogy az odalent álló férfi e szavak közben szíve mélyéből sóhajt és zokog: amellet hangjának színezete fiatalemberre vallott, szelíd volt és mélységesen szívhez szóló. A jóasszonyt egyre növekvő megindultság fogta el, nem fontolgatta hát tovább, előhozta a kulcsokat.

Alighogy kinyitotta az ajtót, a köpenybe burkolt alak viharos gyorsasággal benyomult a házba, és miközben elszárgult mellette a folyosón, vadul kiáltotta:

- Vezessen a kisasszonyához!

Ijedten emelte magasra gyertyatartóját Martiničre asszony, és a gyertya pislogó fénye egy halottsápadt, szörnyen eltorzult ifjú arcot világított meg. Réműletében csaknem a földre hanyatlott, amikor az ifjú széttárta köpenyét és csipkés ingfodra alól egy tör fényes markolata meredt elő. A férfi villámló tekintetét vetett rá és még vadabb hangon kiáltotta, mint az előbb:

- Vezessen a kisasszonyához, ha mondom!

Martiničre asszony ekkor a legszorongatóbb veszedelemben látta kisasszonyát, hevesen fellángolt benne minden szeretete úrnője iránt, akit úgy tisztelt, mint egy jámbor és hűséges anyát, és olyan bátorságról tett bizonyosságot, amelyre eddig maga sem tartotta képesnek önmagát. Gyorsan becsapta szobája ajtaját, amelyet előbb nyitva hagyott, eléje állt, és erős, határozott hangon így szólt:

- Mondhatom, ez az eszeveszett viselkedése itt bent, a házban, nemigen illik az odakinti panaszos szavaihoz, amelyek, ahogy észreveszem, nagyon is alkalmatlan időben keltettek részvétet bennem. A kisasszonyommal pedig nem fog most beszélni. Ha nem gonosz a szándéka, ha nincs félnivalója a napvilágtól, akkor jöjjön vissza holnap és adja elő a mondani-valóját!... Most pedig takarodjék a házból!

Az ifjúból tompa sóhajtás tört fel, ijesztő tekintettel, mereven nézte Martiničre asszonyt, majd tőréhez kapott. Martiničre asszony magában Istennek ajánlotta lelkét, mégis állhatatos maradt, és kihívóan nézett a férfi szemébe, miközben egyre szorosabban nyomult a szoba ajtajához, amelyen a férfinak át kellett mennie, ha a kisasszonyhoz akart jutni.

- Engedjen a kisasszonyához, azt mondom - szólt újra az ifjú.

²⁴ M. de Scudéry tízkötetes regénye, amely 1654 és 1660 között jelent meg.

- Tegyen amit akar - felelt Martiničre asszony -, én nem mozdulok erről a helyről, végezze csak be gonosz tettét, amibe belekezdett, magát is utoléri majd a szégyenteljes halál a Grčve terén, mint elvetemült cinkosait.

- Ó - kiáltott fel a férfi -, igaza van, Martiničre asszony, hisz olyan vagyok ezzel a fegyverrel, mint valami elvetemült rablógyilkos, de a cinkosaimat nem végezték ki, azt nem! - És ezzel, gyilkos pillantásokat vetve a halálosan megrémített asszonyra, kirántotta a törét.

- Jézusom - kiáltott Martiničre asszony és várta a halálos döfést. Abban a pillanatban azonban fegyvercsörgés és lovak patáinak dobogása hangzott fel az utcáról.

- *A Maréchaussée...*²⁵ *a Maréchaussée*. Segítség, segítség! - kiáltotta Martiničre asszony.

- Te szörnyűséges nőszemély, el akarsz pusztítani... most mindennek vége!... Itt van!... vedd el, add át még ma a kisasszonyodnak... vagy holnap, ha úgy akarod - és miközben halkan mormolta e szavakat, kitépte a gyertyatartót az asszony kezéből, kioltotta a gyertyákat és egy ládikót nyomott a komorna kezébe. - A lelked üdvösségére kérek, add ezt oda a kisasszonyodnak - mondta az ifjú és egy ugrással kint termett a házból.

Martiničre asszony aléltan hanyatlott a földre, majd nagy nehezen föltápászkodott, a sötétségben kitapogatta az utat szobájáig, és ott teljesen kimerülten, képtelenül arra, hogy megszólaljon, leroskadt a karszékbe. Ekkor meghallotta a kulcs csörgését, amelyet otffelejtett a külső ajtó zárjában. Valaki belülről bezárta az ajtót és halk, bizonytalan léptekkel közeledett a szobához. Martiničre asszony úgy ült ott, mint akit megigéztek, annyi ereje sem volt, hogy megmozduljon, és már felkészült a legrosszabbra, amikor kinyílt az ajtó, és az éjjeli lámpás fényénél első pillantásra megismerte a derék Baptiste-ot - holtápadtan és feldúltan állt ott előtte.

- Az ég összes szentjei nevében kérem - kezdte Baptiste -, az összes szentek nevében kérem, mondja meg, mi történt itt, Martiničre asszony? Ó, a félelmem, a félelmem! Nem tudom, mi volt az, de valami erőszakkal hazaűzött tegnap este a lakodalomból... És most befordulok az utcánkba. Martiničre asszony nem szokott mélyen aludni, gondolom, bizonyára meghallja, ha csendesen és finoman megkocogtatom az ajtót, és beenged. Ekkor szembe jön velem egy erős őrző, lovasok, gyalogosok, tetőtől talpig felfegyverkezve, és feltartóztatnak és nem akarnak tovább engedni. De szerencsére Desgrais is köztük van, a hadnagyuk, aki jól ismer és így szól, amikor a lámpásukat az orrom elé tartják: „Ejnye, Baptiste, hogy kerülsz te ide éjnek idején? Maradj csak szépen otthon és őrizd a házat. Idekünn most nem biztonságos, reméljük, még jó fogást csinálunk az éjszaka.” Nem is hiszi, Martiničre asszony, milyen súllyal nehezdedek a szívemre ezek a szavak. Aztán a küszöbre lépek és akkor egy köpenybe burkolt ember ront ki a házból, fényes tört szorongat a markában, és rohángálni kezd körülöttem... a ház nyitva, a kulcs a zárban - mit jelent hát mindez?

Martiničre asszony, megszabadulva halálfélelmétől, elmondott mindent töviről hegyire. Azután mindketten kiléptek a folyosóra, s ott megtalálták a gyertyatartót, amelyet az idegen menekülés közben a földre dobott.

- Hát annyi szent, hogy a kisasszonyunkat ki akarták rabolni, és még meg is gyilkolták volna. Ez az ember tudta, amint hallom, hogy az asszonyság egyedül volt a kisasszonnyal, sőt, hogy a kisasszony még ébren volt az írásai mellett; biztosan azok közül a zsványok és csirkefogók körül való, akik behatolnak a házakba és mindent körmönfontan kikémlenek, ami ördögi tervük végrehajtásához szükséges. És azt a ládikót, Martiničre asszony, azt gondolom, legjobb

²⁵ XIV. Lajos lovas rendőrsége.

lesz, ha a Szajnába dobjuk, de oda ám, ahol a legmélyebb. Ugyan, ki kezeskedik érte, hogy nem tör-e valamelyik elvetemült gazember a mi jóságos kisasszonyunk életére, hogy nem esik-e majd holtan össze, amint kinyitja a ládikót, akár az öreg Tournay márki, mikor azt az ismeretlen kéztől származó levelet megkapta!

Sokáig tanakodott a két hűséges teremtés, végül úgy határoztak, hogy reggel mindent elmondanak a kisasszonynak és a titokzatos ládikót is átadják neki, azután pedig megfelelő elővigyázatossággal felnyitják. Mind a ketten alaposan mérlegelték a gyanús idegen megjelenését, és úgy vélték, hogy valami különös titok rejlik itt, és önhatalmúlag nem intézkedhetnek ebben a dologban, hanem úrnőjüknek kell átengedniük a felderítés munkáját.

Baptiste aggályai cseppet sem voltak alaptalanok. Akkoriban Párizs a legelvetemültebb rémtettek színtere volt, és éppen abban az időben kínálta hozzá a legkönnyebb módot a pokol legsátánibb találmánya.

Glaser, egy német patikus, korának legjobb vegyésze, amint ez ebben a tudományban gyakran előfordul, alkimista kísérletekkel foglalkozott. Mégpedig abból a célból, hogy megtalálja a bölcsek követ. Társául szegődött egy itáliai férfiú, név szerint: Exili. Néki azonban csak ürügyül szolgált az aranycsinálás művészete. Ő csak a különböző mérgek keverésének, főzésének és kivonásának módját akarta megtanulni - mindazt, amitől Glaser az üdvösségét remélte -, és végül sikerült is elkészítenie ama kiváló mérget, amely íztelen volt és szagtalan, és sem azonnali, sem pedig lassú halál esetében az emberi testben semmiféle nyomot nem hagyott, sőt megtévesztette az orvosok minden művészetét és tudományát, s így azok, mérgezést nem is sejtve, kénytelenek voltak a halált valami természetes oknak tulajdonítani. Bármily óvatosan látott is munkához Exili, mégis méreggel való kereskedés gyanújába keveredett és a Bastille-ba vitték. Nemsokára ugyanabba a szobába zárták Godin de Sainte Croix kapitányt. A kapitány hosszú ideig olyan viszonyban élt együtt de Brinvillier márkinéval, amely szégyent hozott az egész családra és végül, minthogy a márki érzéketlen maradt felesége vétkével szemben, az asszony apja, Dreux d'Aubray párizsi civilhadnagy sürgette, hogy a bűnös párt egymástól elválasszák, és ebből a célból a kapitány ellen elfogatási parancsot eszközölt ki. A kapitány szenvedélyes és jellemtelen férfi volt, örökké jámborságot színlelt, de a bűn minden nemére hajlott már ifjúkora óta, féltékeny volt és velejéig bosszúálló. Ezért semminek sem örült volna jobban, mint Exili ördögi titkának, amely hatalmat adott volna neki arra, hogy valamennyi ellenségét elpusztítsa. Ő lett Exili legbuzgóbb tanítványa, és szinte utolérte mesterét, úgyhogy amikor a Bastille-ból kiengedték, egyedül is tudta folytatni a méregkeverést.

Brinvillier márkiné amúgy is rosszfajta asszony volt - de Sainte Croix valóságos szörnyeteggé tette. Fokozatosan rávette, hogy mérgezze meg előbb saját apját, akinél lakott, akit kegyetlen kétszínűséggel ápolt öregségében, azután két bátyját, végül pedig a nővérét is; az apát bosszúból, a testvéreket pedig a gazdag örökség miatt. Több méregkeverő története szörnyű példát szolgáltat arra, hogy az ilyesfajta büntett ellenállhatatlan szenvedéllyé válhatik. Minden cél nélkül, csupán élvezetből, mint ahogy a vegyész kísérleteket végez a maga gyönyörűségére, gyakran olyan személyeket mérgeznek meg, kiknek élete vagy halála a méregkeverő számára teljesen közömbös lehet. Számos szegény ember hirtelen halála a Hotel Dieu-ben, később azt a gyanút keltette, hogy mérgezett volt a kenyér, amelyet ott Brinvillier-né hetenként kiosztott, mert azt akarta, hogy a jámborság és jótékonyság példaképeinek tartsák. Annyi azonban bizonyos, hogy vendégeinek mérgezett galambpástétomot tálalt fel. De Guet lovag és több más személy e sátáni lakomák áldozata lett. Sainte Croix, a segéde, la Chaussée és Brinvillier-né igen sokáig áthatolhatatlan fátyollal fedték el szörnyű gonosztettüket, de van-e olyan elvetemült emberi gasság, amely fennmaradhat, ha az örök égi hatalom úgy határozott, hogy még itt a földön ítéletet mond a bűnösök felett! A méreg, amelyet Sainte Croix készített, olyan

erős volt, hogy a por (poudre de successionnak²⁶ nevezték a párizsiak) elkészítése közben egyetlen lélegzetvétel elegendő volt ahhoz, hogy abban a pillanatban előidézzék a halált. Sainte Croix ezért mesterkedései közben finom üvegből készült maszkot viselt. Egyszer azonban, amint a kész mérget éppen egy fiolába akarta tölteni, a maszk leesett, és Sainte Croix a mérget finom porát belelegezve, holtan esett össze. Nem lévén örököse, a hatósági emberek a helyszínre siettek, hogy zár alá vegyék a hagyatékot. És ekkor egy ládába zárva, megtalálták a mérgekverés egész pokoli arzenálját, amely az elvetemült Sainte Croix rendelkezésére állt, és megtalálták de Brinvillier-né leveleit is, amelyek rémtetteikről tanúskodtak. A márkiné egy lüttichi klostomba menekült. Utánaküldték Desgrais-t, a *Maréchaussée* tisztviselőjét. Desgrais szerzetesnek öltözve jelent meg a klostomban, ahol a márkiné rejtőzködött. Desgrais-nek sikerült a fertelmes nőszeméllyel szerelmi kapcsolatba lépni és titkos találkára csábítani egy magányos kertbe a város szélén. Alighogy az asszony megérkezett, körülfogták Desgrais poroszlói, a szerelmes szerzetes hirtelen a *Maréchaussée* tisztviselőjévé változott, és felszólította a hölgyet, szálljon be a kert előtt várakozó kocsiba, majd a poroszlók gyűrűjében egyenesen Párizsba hajtatott vele. La Chaussée-t már korábban lefejezték, Brinvillier-nét is ugyanerre a halálnemre ítélték. Testét az ítélet végrehajtása után elégették és hamvait a levegőbe szórták szét.

A párizsiak fellélegzettek, amikor elpusztult a szörnyeteg, aki titokzatos gyilkos fegyverével büntetlenül lecsaphatott ellenségre és barátira egyaránt. Hamarosan kiderült azonban, hogy valaki örökölte az elvetemült la Croix szörnyű művészetét. Mint valami láthatatlan, alattomos kísértet lopódzott be a gyilkos halál a legszűkebb körökbe, amelyeket rokonság - szerelem - barátság fűzött össze, és gyorsan és biztos kézzel ragadta meg a szerencsétlen áldozatokat. Akit ma még virágzó egészségben láttak másnap betegen, erőtlenül támolygott, és az orvosok semmiféle művészete sem tudta már megmenteni. Gazdagság, jövedelmező állás, szép, esetleg túlságosan fiatal feleség - elég volt ahhoz hogy valakit halálba üldözzenek. Ádáz bizalmatlanság bontotta szét a legszebb kötelékeket. A férj reszketve félt feleségétől, az apa a fiától, a leány a bátyjától. Érintetlenül maradt az étel meg a bor a lakomán, amelyet egyik barát adott a másikkal, és ahol mindig vidámság és tréfa uralkodott, most elvadult pillantások fürkészték az álcázott gyilkost. Családapákat lehetett látni, amint távoli vidékeken élelmiszert vásárolnak, hogy valamelyik mocskos lacikonyhán maguk készítsék el, mert saját házukban ördögi árulástól féltek. És mégis, gyakran a legnagyobb, a legbonyolultabb óvatosság is hiábavalónak bizonyult.

A király, hogy ennek az egyre inkább elharapódzó garázdálkodásnak véget vessen, külön törvényszéket nevezett ki, és egyetlen feladattal bízta meg: hogy ezeket a titokzatos gaztetteket felderítse és megtorolja. Ez volt az úgynevezett *Chambre ardente*²⁷, a Bastille közelében tartotta üléseit és la Regnie lett az elnöke. La Regnie fáradozásai, bármily buzgón tevékenykedett is, igen sokáig nem jártak eredménnyel, a sors a furfangos Desgraisnek tartogatta a szerepet, hogy a bűnösök legtitikosabb rejtekhelyét felfedezze. Párizs Saint Germain nevű külvárosában lakott egy öregasszony, la Voisinnek hívták, aki jövendöléssel és szellemidézőssel foglalkozott és cinkostársai - le Sage és le Vigoureux - segítségével gyengének és hiszékenyek igazán nem nevezhető személyekben is félelmet és ámulatot keltett. De ez még nem volt minden. La Voisin asszony Exili tanítványa volt, mint la Croix, ő is értett tehát a finom, nyomtalanul ható por elkészítéséhez, és ezen a módon elvetemült fiúkat juttatott korai örökséghez, elvetemült nőket másik, fiatalabb férjhez. Desgrais e titok mélyére hatolt, az

²⁶ szó szerint: örökösödési por

²⁷ Lángoló Kamara: a rendkívüli törvényszéket az üléstermék megvilágító fáklyákról nevezték így.

öregasszony mindent bevallott, és a *Chambre ardente* máglyahalálra ítélte, és ezt a büntetést a Grève téren végre is hajtották. Házában megtalálták mindazok névsorát, akik szolgálatait igénybe vették, ezért aztán nemcsak hogy egyik kivégzés a másikat érte, de igen tekintélyes személyekre is súlyos gyanú nehezedett. Az volt a hiedelem, hogy Bonzy kardinális, felfedezvén a mérget la Voisinnél, rövid idő alatt elpusztított mindenkit, akinek narbonne-i hercegérsekként, nyugdíjat kellett fizetnie. Bouillon hercegnőt és Soisson grófnőt is azzal vádolták, hogy kapcsolatban álltak az ördögi nőszeméllyel, minthogy nevük szerepelt a listán, sőt magát Boudebelle-t, François Henri de Montmorencit, Luxemburg herceget, a birodalom *pairjét* és marsallját sem kímélték. Ellene is eljárást indított a félelmetes *Chambre ardente*. A herceg önként jelentkezett a Bastille-börtönben, s a gyűlölettel eltelt Louvois és la Regnie egy hat láb hosszú zugba záratta. Hónapok teltek el, míg végre kiderült, hogy amit a herceg elkövetett, nem büntetendő cselekmény. Egy ízben horoszkópot készíttetett le Sage-zsal.

Bizonyos, hogy la Regnie elnököt vakbuzgósága erőszakos és kegyetlen cselekedetekre ragadtatta. A törvényszék már szinte olyan volt, mint az inkvizíció; a legcsekélyebb gyanú elég volt a szigorú bebörtönzéshez, és gyakran a véletlenre bízták, hogy egy halálraítélt ártatlanságát kiderítse. La Regnie amellet igen rút külsejű és alattomos természetű ember volt, úgyhogy hamarosan magára vonta azoknak a gyűlöletét, akiket megbosszulnia vagy megvédenie rendeltetése lett volna. Bouillon hercegnő, mikor kihallgatásakor azt kérdezte tőle, látta-e az ördögöt, így felelt: „Úgy rémlik, most látom éppen, ebben a pillanatban.”

Miközben a Grève téren patakokban folyt a bűnösök és gyanúsítottak vére, és végre egyre ritkábban fordult elő a titokzatos mérgezés, másfajta szerencsétlenség ütötte fel a fejét, és újabb rémületet keltett. Úgy látszott, egy zsványbanda céljaul tűzte ki, hogy minden ékszer és drágakövet megkaparintson magának. A drága ékszer, alighogy valaki megvette, már el is tűnt, megfoghatatlan módon, bármennyire őrizték is. Még szörnyűbb volt, hogy bárkit, aki az esti órákban valamilyen ékszer merészelt magánál tartani, azt a nyílt utcán vagy a házak sötét folyosóin kirabolták, sőt meg is gyilkolták. Aki életben maradt, elmondta, hogy egy ökölcsapás a fejére, mint valami villámfény, leterítette, és a kábulatból felébredve, észrevette, hogy kirabolták, de akkor már egészen más helyen volt, mint amikor az ütés érte. A halottakon, ahogy szinte minden reggel az utcán vagy a házakban heverték, ugyanaz a halálos seb látszott: egy tördöfés a szívbe, mely az orvosok véleménye szerint oly gyorsan és biztosan okozott halált, hogy a sebesültnek szó nélkül a földre kellett zuhannia. De vajon ki volt az XIV. Lajos gazdag udvaránál, aki titkos szerelmi kalandba bonyolódva, nem osont az éjszakai órákban szerelmeséhez és nem vitt magával olykor valami gazdag ajándékot? A szerencsétlen gyakran el sem érte a házat, ahol a szerelem gyönyöreit kívánta élvezni, gyakran a küszöbre rogyott, kedvese szobája előtt, s az borzadva bukkant a véres holttestre.

Hasztalan nyomoztatott Argenson, a rendőrfőnök, hasztalan fürkészték ki mindent, ami bárhol gyanúsnak látszott a nép előtt, hiába dühöngött le Regnie és igyekezett vallomásokat kicsikarni, hiába erősítették meg az őrségeket és őrzőjásokat, csak nem bukkantak a tettesek nyomára. Csupán az óvatosság használt valamelyest, ha teljes fegyverzetben járt valaki és gyertyával világított maga előtt, és még így is akadt példa arra, hogy a szolgát egy kődobással megfélemlítették, urát pedig abban a pillanatban megölték és kirabolták.

Sajátságos módon, hiába kutattak fel minden helyet, ahol ékszerüzlet volt, az elrabolt drágaságoknak még legcsekélyebb töredéke sem került napvilágra, így tehát semmiféle nyomra nem leltek, amelyet követhettek volna.

Desgrais tajtékozott dühében, mert a gazemberek még az ő fondorlatait is kijátszották. A városnak azt a negyedét, amelyben éppen tartózkodott, megkímélték, mialatt egy másik városrészben, ahol még gyanúperrel sem éltek, a rablógyilkos kiszemelte újabb gazdag áldozatát.

Desgrais azt eszelte ki, hogy ügyes fogással több Desgrais-t teremt. Ezek járás, testtartás, beszéd, alak és arcvonások tekintetében annyira hasonlítottak egymásra, hogy maguk a törvényszolgák sem sejtették, hol van az igazi Desgrais. Eközben ő életét kockáztatva egymaga kikémlelte a legtitkosabb búvóhelyeket, és távolról követett egy-egy embert, aki az ő megbízásából valamely drága ékszert vitt magával. De valamennyi sértetlen maradt; a gazemberek tehát legújabb intézkedéséről is értesültek. Desgrais-t kétségbeesés fogta el.

Egy reggel sápadtan, eltorzult arccal, feldúltan állít be la Regnie elnökhöz.

- Mi az, miféle hírt hoz? - fogadja az elnök.

- Hah... nagyságos uram - kezdi Desgrais, a dühtől hebegve -, hah nagyságos uram... tegnap éjjel... nem messze a Louvre-tól, szemem láttára támadták meg de la Fare márkit.

- Az ördögbe is - ujjong örömeiben la Regnie -, hiszen akkor megvan!

- Ó, hallgasson csak meg - vág közbe Desgrais keserű mosollyal -, ó, előbb hallgassa meg, hogy mint történt. Tehát a Louvre-nál állok, s lángol bennem a pokol minden tüze, úgy figyelem az ördögi fajzatot, amint gúnyt űz belőlem. Ekkor bizonytalan léptekkel, egyre hátra-tekintgetve, egy alak halad el szorosán mellettem, de nem lát meg engem. A holdfényben felismerem de la Fare márkit. Megjelenése nem ért váratlanul, tudtam, hová oson. Alig ér tíz-tizenkét lépésnyire tőlem, előugrik egy alak, mintha a földből pattant volna ki, leteperi és ráveti magát. Oly váratlanul ér a pillanat, amely kezembe adhatná a gyilkost, hogy meggondolatlanul, hangosan felkiáltok és hatalmas lendülettel elő akarok ugrani rejtekhelyemről, hogy elcsípjem, amikor belegabalyodom köpenyembe és a földre esem. Látom az ismeretlen férfit elszáguldani, mintha a szelek szárnyán repülne, feltápászkodom, utána rohanok, futás közben kürtömbe fújok - a távolból felelnek a poroszlók füttyjelei -, a környék megélnkül - fegyvercsörgés, lödöbögés hallatszik mindenfelől. - Ide... ide... Desgrais... Desgrais! - kiáltok és hangom végigzúg az utcákon. Egyre látom azt az embert a ragyogó holdfényben, ahogy megtévesztésemre, itt is, ott is befordul; a Nicaise utcába érünk, ott hanyatlani látszik ereje, én megkettőzőm a magamét - még legfeljebb tizenöt lépés előnye, lehet...

- Ön utoléri... megragadja, odaérnek a poroszlók - szól közbe la Regnie s szeme felvillan, miközben megragadja Desgrais karját, mintha ő lenne a menekülő gyilkos.

- Tizenöt lépéssel - folytatja Desgrais tompa hangon, elfúló lélegzettel -, tizenöt lépéssel előttem félreugrik az árnyékba és eltűnik a falon át.

- Eltűnik? A falon át? Ön megőrült? - kiált la Regnie, miközben két lépést hátrál és összecsapja a kezét.

- Nevezzen - folytatja Desgrais, homlokát dörzsölve, mint akit rossz gondolatok gyötörnek -, nevezzen csak örültnek, nagyságos uram, balga szellemlátónak, akkor is úgy történt, mint ahogy elbeszéltem. Dermedten állok a fal előtt, amikor lihegő poroszlók érkeznek; velük jön de la Fare márki, aki közben magához tért rémületéből - kezében csupasz kardja. Meggyújtjuk a fáklyákat, ide-oda tapogatódzunk a falon; ajtónak, ablaknak, vagy nyílásnak semmi nyoma. Erős, kőből épült kerítésfal, a vége egy házhoz támaszkodik, de a ház lakóit a leghalványabb gyanú sem illetheti. Még a mai napon pontosan szemügyre vettem mindent - maga az ördög kötekedik velünk.

Desgrais története közismertté vált Párizsban. Gondolatban mindenki la Voisin, Vigoureux és a hírhedt pap, le Sage varázslataival, szellemidézéseivel, a sátánnal kötött szövetségeivel foglalkozott; és amint az örök emberi természetből következik, hogy a természetfelettihez, a csodálatoshoz való vonzódásuk erősebb minden józan észnél, az emberek hamarosan hittek is abban, amit Desgrais csak rosszkedvében mondott, hogy csakugyan maga az ördög védelmezi

az elvetemült bűnösöket, akik eladták néki a lelküket. Mondanunk sem kell, hogy Desgrais történetét még ki is színezték jó néhány féktelen elképzeléssel. Az elbeszéléshez fametszet készült: szörnyűséges ördögi alakot ábrázolt, amint a rémült Desgrais szeme láttára éppen elnyeli a föld; a történetet ezzel a fametszettel együtt kinyomtatták és minden utcasarkon árusították. Mindez éppen elég volt ahhoz, hogy a népet megfélemlítse és magukat a poroszlokat is elbátortalanítsa - éjszakánként félve és remegve bolyongtak a városban, teleaggatva amulettekkel és meglocsolva szenteltvízzel.

Argenson úgy látta, hogy a *Chambre ardente* igyekezete csődöt mondott, a királyhoz fordult tehát azzal a kéréssel, hogy az új büntettek ellen nevezzen ki külön törvényszéket, amely még nagyobb hatalommal nyomozza ki és bünteti meg a tetteseket. A király, mert meggyőződése volt, hogy már a *Chambre ardente*-ra is túl sok hatalmat ruházott, és mert megrendítette a sok borzalmas kivégzés, amelyet a vérengző la Regnie elrendelt, egészen elvetette a javaslatot.

Más eszközt választottak hát, hogy a királyt ez ügyben elhatározásra serkentsék.

Maintenon asszony szobájában, ahol az uralkodó délutánonként tartózkodott, sőt minisztereivel a késő esti órákig dolgozott, egy költeményt nyújtottak át neki a veszélybe került szerelmesek nevében, akik arról panaszkodtak, hogy minden alkalommal, amikor gáláns természetük parancsát követve, drága ajándékot visznek kedvesüknek, életüket kell kockáztatniuk. Becsület és öröm volna számukra, ha lovagi harcban onthatnák vérüket szerelmükért; egészen más azonban elvérezni a gyilkos orvtámadástól, az ilyesmi ellen még fel sem vértézhetik magukat. XIV. Lajos, a szerelem és a lovagi szellem ragyogó sarkcsillaga, zúzza hát szét fényes sugarakkal a fekete éjszakát, s a benne rejtőző sötét titkot. Az isteni hős, aki mindig leteríti ellenségeit, most is kirántja majd győzedelmesen villogó pallosát és mint Herkules a lernai kígyót, mint Thézeusz a minotauruszt, bizton legyőzni a fenyegető szörnyet, amely a szerelem minden örömét elhervaszítja, minden jókedvet a mélységes szenvedés, a vigasztalan gyász komor színeibe borít.

Bármilyen komoly volt is a dolog, a költeményből mégsem hiányoztak a szellemesen humoros fordulatok, a kitűnően ábrázolt részletek: leírta, milyen aggodalom fogja el a szerelmeseket, amikor titokban kedvesükhöz osonnak, s hogyan öl meg a félelem már csírájában minden szerelmi örömet, minden szép gáláns kalandot. Ráadásul a költemény XIV. Lajost dicsőítő, szárnyaló panegyricusban²⁸ végződött, így hát semmi sem hiányzott ahhoz, hogy a király szemmel látható tetszéssel olvassa. Amikor végzett vele, tekintetét továbbra is a papírra szegezve, hirtelen Maintenon asszonyhoz fordult, még egyszer fennhangon elolvasta a verset, majd kedves mosollyal megkérdezte, miként vélekedik a hölgy a veszélyben forgó szerelmesek kéréséről. Maintenon asszony, komoly gondolkodásához híven és bizonyos jámborság színezetével azt felelte, hogy titkos és tilos utak éppenséggel nem méltóak különösebb védelemre, a szörnyű tettek elkövetői azonban bizonyára megérdemlik a megsemmisítésüket szolgáló különleges rendszabályokat. A király elégedetlen volt ezzel a válasszal, összehajtotta a papírt, és megindult a szomszédos szoba felé, ott dolgozó államtitkárjához, amikor egy oldalra vetett pillantásával észrevette a jelenlevő Scuderi kisasszonyt, aki éppen helyet foglalt egy kisebbfajta karszékben, nem messze Maintenon asszonytól. A király feléje indult; a kedves mosoly, mely előbb ott játszott arcán és szája körül, azután meg eltűnt, most ismét diadalmaskodott, öfelsege közvetlenül a kisasszony mellett megállt, újra széthajtotta a papirozt, és szelíden megszólalt:

- A márkiné egyszerre tudni sem akar szerelmes uraink gáláns kalandjairól és nem kevésbé tilos utakon tér ki előlem. De ön, kisasszonyom, hogyan vélekedik eme költői kérvényről?

²⁸ hízelgő, dicsőítő költemény

Scuderi kisasszony tiszteletteljesen felállt karszékéből; miközben az éj bíborszínéhez hasonló futó pír suhant át az érdeemes hölgy sápadt arcán, meghajolt és szemét lesütve így szólt:

*Un amant, qui craint les voleurs
n'est point digne d'amour.*²⁹

A királyt bámulatba ejtette e néhány szó lovagi szelleme - e néhány szó, amely mellett az egész rőfnyi tiráda eltörpült - és így szólt, felvillanó tekintettel:

- Dionüoszra mondom, igaza van, kisasszony! Ne védelmezze a gyávaságot semmiféle vak rendszabály, amely az ártatlanokat is érinti a bűnösökkel együtt; tegye csak meg a magáét Argenson és la Regnie!

Martiničre asszony a legélénkebb színekkel ecsetelte ennek az időnek minden borzalmát, amikor másnap reggel elmesélte úrnőjének, mi történt az éjszaka, és minden ízében remegve átadta neki a titokzatos ládikót. Baptiste-tal együtt - aki holt-sápadtan állt a sarokban és félelmében és elfogódottságában beszélni is alig tudott, mindegyre csak hálósipkáját gyúrta a kezében - a legmélyebb fájdalommal, minden szentek nevében arra kérték a kisasszonyt, hogy a lehető legnagyobb óvatossággal nyissa ki a ládikót. Scuderi kisasszony egy ideig méregette és vizsgálgatta a még elzárt titkot, majd mosolygva szólt:

- Mindketten kísértetet láttatok! Hogy nem vagyok gazdag, hogy nálam nem találnak olyan kincset, amelyért gyilkolni érdemes, ezt éppen úgy tudják, mint ti vagy én, azok az elvetemült orgyilkosok is, akik, mint magatok mondjátok, kifürkészik a házak belsejét. Az életemre törnének? Ugyan kinek lehet érdeke egy hetvenhárom éves nő halála, aki sohasem üldözött mást, mint saját regényeinek gonosztevőit és békétlenkedőit, aki közepes verseket ír, amelyek senkiben nem kelthetnek irigykedést, aki semmi mást nem hagy hátra, mint vénkisasszonyos díszeit, amelyekben olykor az udvarnál megjelent, és néhány aranyozott szegélyű, szép kötésű könyvet! És, te, Martiničre! Leírhatod bár az idegen ember megjelenését olyan ijesztően, ahogy csak akarsz, mégsem hihetem, hogy gonosz szándékú volna. Nos hát!...

Martiničre asszony hátraugrott három lépést, Baptiste egy elhaló „ah” kíséretében félig térdre rogyott, amikor a kisasszony megnyomott egy kiálló acélgombot és a ládikó fedele nagy zajjal felpattant.

De mily nagy volt a kisasszony csodálkozása, mikor a ládikóból egy pár drágakövekkel gazdagon kirakott karkötő és egy hasonló nyakék villogott elő. Kivette az ékszert, és miközben a nyakék csodálatos munkáját dicsérte, Martiničre asszony a gazdag díszítésű karkötőt vette szemügyre és egyre azt hajtogatta, hogy magának a hiú Montespan asszonynak³⁰ sincs ilyen ékszere.

- De mi ez, mit jelentsen ez? - kérdezte hirtelen Scuderi kisasszony. Ugyanis a ládikó alján észrevett egy kis összehajtogatott papirozt. Joggal remélte, hogy megtalálja benne a titok nyitját. Ám a levélke, alighogy elolvasta a tartalmát, kihullott reszkető kezéből. Beszédes tekintetet vetett az égre, majd szinte félájultan hanyatlott vissza a karszékbe. Baptiste és Martiničre asszony rémülten ugrott úrnőjéhez.

²⁹ A szerelmes, aki fél a tolvajoktól, nem méltó a szerelemre.

³⁰ Françoise Athénais, Montespan márkiné (1641-1707), XIV. Lajos kedvese.

- Ó - szólt a kisasszony könnytől elfúló hangon -, ó, ez a sértés, ó, ez a mélységes megszégyenítés! Ezt kell hát megérem ebben a magas korban! Balgán és könnyelműen vétkeztem hát, mint egy meggondolatlan fiatal teremtés? Ó, Istenem, milyen szörnyű értelmet lehet tulajdonítani néhány tréfából odavetett szónak! Hát lehet-e engem, aki mindig hű maradtam az erényhez és makulátlanul jámbor vagyok gyermekkorom óta, lehet-e engem az ördögi szövetség bűnével vádolni?

A kisasszony szeme elé tartotta zsebkendőjét és sírt, zokogott, olyan keservesen, hogy Martiničre asszony és Baptiste zavarában és elfogódottságában nem is tudta, miként támogassa úrnőjét nagy fájdalmában.

Martiničre asszony felemelte a padlóról végzetes cédulát, amelyre ez volt írva:

*"Un amant qui craint les voleurs
n'est point digne d'amour.*

Az ön szellemes szava, igen tisztelt úrhölgy, nagy üldözéstől mentett meg bennünket, kik az erők jogával élünk a gyengékkel és a gyávakkal szemben és méltatlanul elpazarolt kincseket veszünk saját tulajdonunkba. Fogadja hát jó szívvel ezeket az ékszereket, mint hálánk bizonyítékát. Ez a legértékesebb mindabból, amit hosszú idő óta megszereztünk, ámbár Önt, érdemes hölgy, sokkalta szebb ékszernek kellene díszítenie.

Kérjük, ne vonja meg tőlünk barátságát és tartson meg bennünket kegyes emlékezetében.

A láthatatlanok.”

- Hát lehetséges - kiáltotta Scuderi kisasszony, amint valamelyest magához tért -, hát lehetséges, hogy e szégyentelen arcátlanság, az elvetemült gúny idáig merészkedjék?

A nap átsütött az ablakfüggönyök élénkpiros selymén, és a nyitott ládikó mellett az asztalon heverő briliánsok vörös fényben villogtak. Scuderi kisasszony odapillantott, és arcát irtózva eltakarta, majd megparancsolta Martiničre asszonnak, hogy azonnal tüntesse el a szörnyű ékszert, amelyhez meggyilkoltak vére tapad. Martiničre asszony tüstént elzárta a ládikóba a nyakéket és a karkötőt, és úgy vélte, legjobb lesz, ha átadják a rendőrminiszternek és bizalmasan közlik vele, hogy és mint történt a fiatal férfi félelmetes megjelenése és a ládikó átadása.

Scuderi kisasszony felállt és szótlánul fel-alá járt a szobában, mint aki azon tűnődik, mit is kell tennie. Azután megparancsolta, hogy Baptiste hozzon egy hordszéket, Martiničre asszony pedig öltöztesse fel, mert nyomban Maintenon márkinéhez indul. Éppen akkor vitette magát a márkinéhez, amikor az - és ezt Scuderi kisasszony tudta - egyedül van termeiben. Az ékszeres ládikót magával vitte.

Mennyire elcsodálkozott a márkiné, amikor látta, hogy a kisasszony - aki máskor maga a méltóság, sőt előrehaladott évei ellenére a kedvesség és báj megtestesítője - most sápadtan, feldúltan, bizonytalan léptekkel közeledik felé.

- Az Isten szerelmére... mi történt önnel? - fogadta a szegény, megfélemlített hölgyet, miközben az egészen feldúltan s ereje fogytán, minél gyorsabban igyekezett elérni a támlás széket, amelyet a márkiné eléje tolt. Végül, amikor már tudott beszélni, elmondta, milyen mély, eltörölhetetlen sértés lett ama meggondolatlan tréfájának következménye, amellyel a veszélybe került szerelmesek panaszára válaszolt. A márkiné, amikor megtudta az ügy minden kis részletét, úgy vélekedett, hogy Scuderi kisasszony túlságosan a szívére veszi a különös eseményt; és hogy az elvetemült csöcselék gúnya nem érinthet közlőről ily jámbor nemes lelket; végül pedig látni kívánta az ékszert.

Scuderi kisasszony átadta a nyitott ládikót, és a márkiné a pompás ékszerek láttán nem tudta elfojtani csodálkozó felkiáltását. Kivette a nyakéket és a két karkötőt, az ablakhoz lépett, megszikráztatta a napfényben a drágaköveket, majd szeméhez tartotta a finom ötvösmunkát, hogy alaposan megnézze, milyen csodálatos művészettel dolgozták ki az aranylánc minden egymásba fonódó ízecskejét.

Azután hirtelen a kisasszony felé fordult és így szólt:

- Tudja-e kisasszony, hogy ezeket a karpereket, ezt a nyakláncot, senki más nem készíthette, mint René Cardillac?

René Cardillac volt akkoriban Párizs legügyesebb aranyművese, egyike kora legművészebb ízlésű és egyben legkülönösebb embereinek. Inkább alacsony, mint magas termetű, de széles vállú és erős, izmos testalkatú férfi volt, jól bent járt már az ötvenes években, de még mozgékony volt és csupa fiatalos erő fűtötte. Erről a rendkívülinek nevezhető erőről tanúskodott sűrű, hullámos vörös haja és telt, fénylő arca is. Ha nem talpig becsületes, önzetlen, nyílt és egyenes, mindig segítségre kész férfinak ismerték volna egész Párizsban, apró, mélyen ülő, zöldesen villogó szemének különös tekintete alattomoság és gonoszság gyanújába keverhette volna Cardillacot. Mint mondtuk, a maga művészi mesterségében a legügyesebb volt egész Párizsban és talán a külszágokban is. Mélységesen ismerte a drágakövek természetét, és úgy értett a megmunkálásukhoz és foglalatra helyezésükhöz, hogy a kő, amely előbb még jelentéktelennek látszott, csodálatos pompában csillogott, mire kikerült Cardillac műhelyéből. Minden megbízást forró sóvárgással fogadott, és olyan alacsony árat szabott, amely egyáltalán nem állt arányban a munkával. A feladat azután nem hagyta nyugodni, éjjel-nappal kihallatszott a műhelyből kopácsolása, és gyakran, bár a munka már csaknem elkészült, egyszerre nem tetszett neki a formája, kételye támadt, hogy elég finom-e a foglalatra vagy valamely apró láncszem - s ez elég volt ahhoz, hogy az egész munkát visszadobja az olvasztótégelybe és előlről kezdje újra. Így minden munkája tiszta, felülmúlhatatlan mestermű volt, és bámulatra ejtette a megrendelőt. De szinte lehetetlen volt a kész munkát megkapni tőle. Ezernyi kifogással hétről hétre, hónapról hónapra hitegette megrendelőit. Hasztalan kínáltak neki kétszeres összeget, egyetlen Lajos-arannyal sem fogadott el többet a kialakított munkadíjnál. Ha azután végül mégis engednie kellett a megrendelő sürgetésének és ki kellett adnia kezéből az ékszert, sehogy sem tudta magába fojtani a leghevesebb bosszankodás, sőt a szívében forrongó düh jeleit. Ha valami jelentékenyebb, kiváltképp gazdag díszítésű, a drága ékkövek miatt talán ezreket érő ékszert kellett átadnia, olyankor szinte tébolyultan futkosott ide-oda, s megátkozta magát, a munkáját, az egész mindenséget. De ha valaki utánarohant és hangosan kiáltotta: - Cardillac mester, nem készítené valami szép nyakéket a menyasszonyomnak - karperecet a leányomnak - és így tovább -, akkor hirtelen megállt, apró szemével villámzó pillantásokat vetett a kérdezőre, és így szólt, miközben kezét dörzsölte:

- Mije van hát?

A másik ekkor előhúzott egy kis skatulyát és így szól:

- Itt vannak a drágakövek, nem valami különlegesek ugyan, igazán közönséges holmi, no de az ön kezében...

Cardillac elhallgattatja, kitépi kezéből a skatulyát, kiveszi belőle a drágaköveket, amelyek valóban nem túl értékesek, a fény elé tartja őket és elragadtatással kiáltja:

- Hohó... hogy ez közönséges holmi?... Hogyisne!... Csinos kövek... pompás kövek, majd én megcsinálom... és ha egy marék Louis nem számít önnek, akkor beleteszek még néhány kövecskét, de azok úgy ragyognak majd, mint maga az áldott napocska.

- Mindent önre bízok, René mester, és fizetek, amennyit akar!

Cardillac nem ismer különbséget, legyen a megrendelő gazdag polgár, vagy előkelő udvari férfiú, heves mozdulattal a nyakába borul, magához szorítja és csókolgatja és egyre azt hajtogatja, hogy most megint igazán boldog és nyolc nap múlva elkészül a munkával. Eszeveszetten rohan haza, be a műhelyébe, és éktelen kopácsolásba kezd, és nyolc nap múlva kész a mestermű. De amint megérkezik a megrendelő, és örömmel ki akarja fizetni a kívánt csekély összeget, hogy magával vigye az elkészített ékszert, Cardillac egyszerre csak bosszússá, gorombává és makacssá válik.

- De Cardillac mester, gondolja meg, holnap lesz az esküvőm.

- Bánom is én az esküvőjét, érdeklődjék újra két hét múlva.

- De hisz az ékszer készen van, itt a pénze, adja már ide.

- Én pedig azt mondom, hogy még változtatnom kell rajta egyet-mást, és nem adom oda.

- Én meg azt mondom, ha nem adja ki jószerével az ékszert, amit akár kétszeresen is megfizetek, hamarosan meglátja, hogyan vonulnak be ide a műhelyébe Argenson szolgálatkész darabontjai!

- Úgy, hát húzza nyársra uraságodat a sátán és forgassa meg a gyehenna tüzeiben és akasszon hárommázsányi követ a nyakláncára, és úgy fojtja meg a menyasszonyát.

Ezzel Cardillac a völegény belső zsebébe dugja az ékszert, megragadja a karját és úgy kihajítja az ajtón, hogy a szerencsétlen dübörögve gurul le a lépcsőn, ő meg sátáni kacajjal nézi az ablakból, hogy a szegény fiatalember vérző orra elé tartja zsebkendőjét, úgy támolyog ki a házból.

Azt sem értette senki, hogy Cardillac nemegyszer - miután lelkesedéssel vállalt el valami munkát - hirtelen mélységesen felindult lelkiállapotban a legmeghatóbb esküdözések, sőt könnyek és zokogás közepette a Szűzanya és az összes szentek nevében könyörögni kezdett a megrendelőnek, tekintsen el a vállalt munka elvégzésétől. Néhány magas személyiség, akit a király is, a nép is mélységesen tisztelt, hiába ajánlott fel nagy összegeket, hogy legalább valami kisebb munkáját megszerezze. Cardillac a király lába elé vetette magát, úgy esdekelt azért a kegyért, hogy ne kelljen számára dolgoznia. Ugyanígy megtagadta Maintenon asszony minden megrendelésének teljesítését, sőt az iszonyat és borzadály kifejezésével utasította vissza a márkiné megbízását, hogy a művészet jelképeivel díszített gyűrűt készítsen számára, amelyet Racine-nak akart ajándékozni.

- Fogadok - szölt aztán Maintenon asszony -, fogadok, hiába is küldenénk érte, hogy legalább annyit megtudjunk, kinek a számára készítette ezt az ékszert. Cardillac már csak azért sem jönne el, mert megrendeléstől tartana, márpedig nekem semmiképpen nem hajlandó dolgozni. Igaz, egy idő óta némiképp engedett konokságából, úgy hallom, most szorgalmasabban dolgozik, mint valaha, és a munkát idejében leszállítja, de még most is mélységes bosszankodással és elfordított arccal válik meg tőle.

Scuderi kisasszonynak ugyancsak fontos volt, hogy ha csak lehetséges, az ékszer minél előbb jogos tulajdonosa kezébe kerüljön, ezért úgy vélte, mindjárt megüzenhetik a külön mesternek, hogy nem munkát kívánnak tőle, csak arra kérik, hogy bizonyos ékszerekről mondjon előttük véleményét. Ötletét a márkiné is helyeselte. Elküldtek hát Cardillacért, és a mester olyan gyorsan érkezett meg, mintha már amúgy is ide tartott volna.

Amikor Scuderi kisasszonyt megpillantotta, mintha zavarba jött volna, és mint az olyan ember, aki hirtelen, valami váratlan esemény hatására megfélemledik a pillanatnak megfelelő illendőségről, előbb e tiszteletre méltó hölgy előtt hajolt meg mélyen és hódolattal, csak azután fordult a márkiné felé. Maintenon asszony a sötétzöld asztalterítőn ragyogó ékszerre mutatott és izgatott hangon megkérdezte, vajon az ő munkája-e. Cardillac egyetlen pillantást vetett az ékszerre, aztán meredt tekintettel nézett a márkiné arcába, miközben gyorsan bedobta a nyakéket és a karkötőt az asztalon heverő ládikóba, majd hevesen eltolta magától. Azután megszólalt, miközben vörös ábrázatán torz mosoly villant fel:

- Mondhatom, márkiné asszony, nagyon rosszul ismeri René Cardillac munkáját, aki csak egy pillanatra is azt hiszi, hogy a világ bármely más aranyművese képes ilyen ékszert elkészíteni. Természetesen az én munkám ez.

- Akkor hát mondja meg - folytatta a márkiné -, kinek készítette ezt az ékszert?

- Csakis a magam számára - válaszolta Cardillac. - Önök talán - folytatta, amikor mindketten, Maintenon asszony és Scuderi kisasszony mélységes csodálkozással néztek rá, az egyik bizalmatlansággal, a másik szorongó várakozással, hogy vajon milyen fordulatot vesz most az ügy -, igen, önök talán különösnek találják, márkiné asszony, de így van. Csupán a szép munka kedvéért válogattam ki hozzá legjobb köveimet és dolgoztam rajta nagy örömmel, szorgalmasabban és gondosabban, mint valaha. Az ékszer rövid idővel ezelőtt érthetetlen módon eltűnt a műhelyemből.

- Hála az égnek - szólt Scuderi kisasszony, miközben szeme felragyogott örömeiben, és egy fiatal lányhoz illő fürgeséggel felugrott a karosszékből, gyorsan Cardillachoz lépett és mindkét kezét a férfi vállára tette. - Fogadja - mondotta aztán -, fogadja tőlem vissza, René mester, saját tulajdonát, melyet elvetemült gonosztevők raboltak el öntől.

A kisasszony részletesen elmesélte, hogyan került hozzá az ékszer. Cardillac szótlánul, szemét lesütve hallgatta. Csak olykor-olykor tört fel belőle, egy-egy alig hallható „hm!” „úgy!” „ejh!” „hohó!”, miközben kezét hol összekulcsolta a háta mögött, hol meg csendesen simogatta vele állát és arcát. Amikor Scuderi kisasszony befejezte, úgy tetszett, közben egészen különös gondolatok támadtak Cardillacban. Meglátszott rajta, hogyan küzd most e gondolataival, de sehogy sem sikerül valamiféle határozatra jutnia. Homlokát dörzsölte, sóhajtozott, kezét szemére emelte, bizonyára, hogy elrejtse feltörő könnyeit. Végül megragadta a ládikót, amelyet Scuderi kisasszony feléje nyújtott, lassan féltérdre ereszkedett és így szólt:

- Önnek, nemes és méltóságos kisasszony, önnek rendelte a sors ezt az ékszert. Igen, most tudom csak, hogy munka közben önre gondoltam, az ön számára készítettem. Ne tagadja hát meg tőlem, fogadja el és viselje ezt az ékszert, amely a legszebb munkám hosszú idő óta.

- Ej, ej - felelte Scuderi kisasszony kedves tréfálkozással -, hogy gondolja, René mester, hát illik az, hogy így felcicomázzam magam csillogó kövekkel az én koromban? És hogy jut eszébe, hogy ilyen kincsekkel ajándékozzon meg engem? Menjen, menjen, René mester! Ha olyan szép lennék, mint de Fontagne márkiné, vagy ha gazdag lennék, bizony nem engedném ki az ékszert a kezem közül, de mit keres a hiú pompa e fonnyadt karokon, a ragyogó dísz az elfedett nyakon?

Cardillac közben felemelkedett és feldúltan, vad tekintettel meredt rá, s a ládikót a kisasszony szeme elé tartva, így szólt:

- Legyen hozzám kegyes, kisasszony, és fogadja el tőlem az ékszert. Nem is hiszi, milyen mély tisztelet él szívemben erényei és érdemei iránt! Fogadja hát el csekély ajándékomat, igyekezetem jeléül, hogy önnek legbensőbb érzelmeimet bizonyítsam.

Minthogy a kisasszony még ekkor is tétovázott, Maintenon asszony kivette a ládikót Cardillac kezéből és így szólt:

- Az égre, kisasszony, ön folyton magas koráról beszél, de mit törődünk mi - ön meg én - az évekkel s az évek terhével! És ön tán nem úgy tesz éppen, mint egy szégyenkező fiatal teremtés, aki szívesen nekilátna a felkínált édes gyümölcsnek, csak ne kéne kezével és ujjával hozzányúlni. Ne tagadja hát meg a derék René mestertől, hogy ajándékul elfogadja azt, amit ezren meg ezren hiába próbálnának könnyörgés árán megszerezni...

Maintenon asszony közben erőszakkal a kisasszony kezébe nyomta a ládikót, Cardillac pedig térdre esett előtte, s hol a szoknyája szegélyét, hol meg a kezét csókolgatta - jajgatott - sóhajtozott - sírt - zokogott - felugrott - és mint a tébolyodott, asztalnak, székeknek ütközve, hogy az üvegek és porcelánok mind összekoccantak, örült sietséggel elrohant.

- Szentséges Isten - mondta rémülten Scuderi kisasszony -, mi történt ezzel az emberrel?!

A márkiné azonban különösen vidám, sőt nála egyébként szokatlan pajkos hangulatban volt, harsányan felnevetett és így szólt:

- Nos, hát kisasszony, René mester halálosan szerelmes önbe, és az igazi lovagiasság helyes szokása, bevált illemszabálya szerint gazdag ajándékokkal rohamozza meg az ön szívét.

Maintenon asszony még tovább folytatta a tréfálkozást, intvén Scuderi kisasszonyt, hogy ne bánjon túlságosan kegyetlenül a kétségbeesett szerelmmel; a kisasszony pedig, engedvén vele született kedélyének, átadta magát ezernyi vidám ötlet pezsgő árjának. Úgy vélte, ha már egyszer így esett a dolog, végül is megadja magát; úgy látszik, nem kerülheti el, hogy soha nem hallott példát szolgáltasson a világnak mint egy aranyműves kifogástalan nemességű hetvenhárom éves jegyese. Maintenon asszony ajánlkozott, hogy megfonja a menyasszonyi koszorút és Scuderi kisasszonyt a jó háziasszony kötelességeiről kioktatja, hiszen igazán nem sokat érthet még hozzá egy ilyen kotnyeles kis fruska.

Amikor végül Scuderi kisasszony felállt és távozni készült, minden nevetés és tréfa ellenére, amint kezébe vette az ékszeres ládikót, megint nagyon elkomolyodott.

- Hiába, márkiné asszony! Én sohasem használhatom ezt az ékszert - mondta. - Akárhogy történt is, egyszer mégis azoknak a sátáni fickóknak a kezében volt, akik ördögi arcátlansággal, mi több, az ördöggel kötött szövetségben, rabolnak és gyilkolnak. Borzadok a vértől, mely ehhez a csillogó ékszerhez tapad. És most Cardillac viselkedésében is, be kell vallanom, volt valami különösen félelmetes és nyugtalanító. Nem tudom elhárítani magamtól a sötét gyanút, hogy mindezek mögött valami borzasztó és iszonyatos titok rejtőzik, és bármilyen alaposan vizsgálgom is az ügy valamennyi körülményét, mégsem sejthetem, mi lehet ez a titok, és hogy a derék, becsületes René mesternek, a jó és jámbor polgár mintaképének egyáltalán mi köze lehet ehhez a gonosz, kárhozott üggyhöz. Annyi azonban bizonyos, hogy sohasem fogom viselni ezt az ékszert.

Maintenon asszony ezt már túlzott aggályoskodásnak tartotta, de amikor a kisasszony arra kérte, igaz lelkére mondja meg, mit tenne az ő helyében, komolyam és határozottan így felelt:

- Inkább a Szajnába hajítanám, semhogy valaha is viseljem.

A René mesterrel lejátszódott jelenetet Scuderi kisasszony kedvesen versbe szedte, és másnap este felolvasta a királynak Maintenon asszony szalonjában. Bizony, úgy lehet, René mester rovására minden iszonyát és balsejtelmét legyőzve, eleven színekkel ábrázolta az aranyműves ősi nemesi családból származó hetvenhárom éves jegyesének mulatságos alakját. Elég az

hozzá, a király szíve mélyéből nevetett és esküdözött, hogy Boileau Despréaux³¹ emberére akadt - ezért Scuderi kisasszony költeményéről az a hír terjedt el, hogy a legmulatságosabb, amit valaha is írtak.

Hónapok teltek el, amikor a véletlen úgy akarta, hogy Scuderi kisasszony Montansier hercegné üveges hintójában a Pont Neufön áthajtasson. Ezek a díszes üveghintók akkor még újdonság számba mentek, és a kíváncsi nép összecsendült, ha egy-egy ilyen jármű felbukkant az utcán. Így történt, hogy a bábész csöcselék a Pont Neufön körülvette a hintót, és csaknem megakadályozta a lovakat a továbbhaladásban. Scuderi kisasszony ekkor hirtelen káromkodást és szitkozódást hallott, észrevette, hogy egy ember ökölcsapásokkal és oldalvágásokkal utat tör magának a sűrű tömegben. És amint közelebb jött, egy holtsápadt, gondterhelt ifjú arc átható tekintete meredt az idős hölgyre. És a fiatalember még akkor sem fordította el róla tekintetét, mikor a könyökével és öklével keményen tusázott az előrejutásért; végül a kocsi ajtajához ért, viharebesen felrántotta, egy cédulát dobott Scuderi kisasszony ölébe, majd kiosztott és elszenvedett ütlegek és ökölcsapások közepette eltűnt, olyan hirtelen, ahogy megjelent. Martinière asszony, aki Scuderi kisasszony mellett ült, rémülten felkiáltott és ájultan a kocsi-párnára hanyatlott. Hasztalan rángatta meg Scuderi kisasszony a zsinórt, hiába szólt a kocsisnak, aki, mintha gonosz szellemek úznék, vadul ostorozta a lovakat, s azok tajtékos nyálat fröcskölve, csapkodva és ágaskodva, végül is sebes ügetéssel átdübörögtek a hídon. Scuderi kisasszony illatszeres üvegcséje tartalmát az ájult asszonyra öntötte, aki végül is kinyitotta a szemét, de minden ízében remegett és görcsösen úrnőjébe kapaszkodott; félelem és rémület tükröződött sápadt orcáján, amikor kimerülten felnyögött:

- Jaj, szentséges Szűzanyám! Mit akart ez a félelmetes ember? Ó! Hiszen ő volt az, ő volt az, ugyanaz, aki a ládikót elhozta azon a rémületes éjszakán.

Scuderi kisasszony azzal nyugtatta a szegény teremest, hogy hiszen semmi rossz nem történt, és most már azon múlik minden, hogy mi van azon a cédulán. Kisimította a lapocskát, és ezt olvasta:

„A gonosz végzet, amelyet ön elfordíthatna, a mélységbe taszít! Könyörgöm önnek, mint fiú anyjának, akitől nem akar megválni izzó gyermeki szeretetében, juttassa el Cardillachoz a nyakéket és a karkötőt, amelyeket én vittem el önnek... valamilyen kifogással... hogy javíttatni akarja... vagy átalakíttatni; a boldogsága, az élete függ tőle. Ha nem teszi meg holnaputánig, behatolok a lakásába és az ön szeme láttára megölöm magam.”

- Most már bizonyos - szólt Scuderi kisasszony, mikor a levélkét elolvasta -, hogy ez a titokzatos ember, még ha csakugyan az elvetemült gonosztevők és gyilkosok bandájához tartozik is, ellenem semmi rosszat nem forral. Ha azon az éjszakán sikerül velem beszélnie, ki tudja, miféle különös esemény, miféle homályos összefüggések világosodtak volna meg előttem, amelyekről még a leghalványabb sejtelem sem dereng fel lelkemben. De bármint legyen is a dolog, megteszem, amire ezen a lapon felhívnak, csak szabaduljak meg ettől a szerencsétlen ékszertől, amely, úgy látszik, maga a Gonosz pokoli talizmánja. Cardillac, régi szokásához híven, talán csak nem fogja majd egykönnyen kiadni a kezéből.

Scuderi kisasszony mindjárt másnap akart elindulni az ékszerrel az aranyműveshez. De mintha valamennyi párizsi széplélek összebeszélt volna, hogy éppen azon a reggelen költeményekkel, színdarabokkal és anekdotákkal rohamozzák meg a kisasszonyt. Alighogy la Chapelle³²

³¹ Francia kritikus és satíraíró (1636-1711).

³² Jean de la Chapelle (mh. 1723) francia drámaíró.

befejezte szomorújátéka egyik jelenetét, és ravaszul biztosította a kisasszonyt, hogy ezzel minden bizonnyal le fogja verni Racine-t, máris belépett ez a költő maga, és fejedelmi pátoszú szónoklatával la Chapelle-t a földre terítette, míg Boileau világító, kerek szemét a komoran sötétlő égre emelte: bár ne hallaná már örökké a fecsegést a Louvre árkádjairól, amelyek közé őt Perrault doktor, az építész beszorította.

Késő délre járt, Scuderi kisasszony Montansier hercegnőhöz volt hivatalos. Cardillac mester meglátogatását tehát másnap reggelre kellett halasztania.

A kisasszonyt különös nyugtalanság gyötörte. Állandóan maga előtt látta az ifjút, és lelke mélyéből valami homályos emlék tört utat magának, mintha már látta volna ezt az arcot, ezeket a vonásokat. Szorongó álmok zavarták meg könnyű szendergését, úgy érezte, könnyelműen, sőt bűnösen elmulasztotta, hogy segítségre készen megragadja a kezét, amelyet a szerencsétlen a mélységből nyújtott feléje, igen, mintha az ő feladata lett volna, hogy valamiféle veszedelmes eseményt, valami szörnyű bűncselekményt megakadályozzon! Bár még csak kora reggel volt, kérte, hogy Martiničre asszony öltöztesse fel, majd az ékszeres ládikóval az aranyműveshez hajtattott.

A Nicaise utca felé, ahol Cardillac lakott, csak úgy áradt a nép! A tömeg összegyűlt a kapu előtt, viharos kiáltozás és lárma közepette be akart rontani, de nagy nehezen visszatartotta az őrzőket, amely már körülvette a házat. A zavaros, vad lármában haragos kiáltások hangzottak.

- Tépjétek ízekre, morzsoljátok szét az átkozott gyilkost!

Végre megjelenik Desgrais embereivel, s ezek utat törnek a sűrű tömegben. A kapu felpattan, kivezetnek egy megbilincselte embert és a dühöngő csöcselék iszonyú átkozódásai közepette elhurcolják. Abban a pillanatban, amikor az ijedtségtől és szörnyű sejtelmektől félig alélt Scuderi kisasszony a megbilincselte embert megpillantotta, éles jajkiáltás hatolt a fülébe.

- Előre! Hajts előre! - szólt szinte önkívületben a kocsisnak, s az hirtelen fordulattal ügyesen szétszórta a sűrű tömeget és közvetlenül Cardillac háza előtt állt meg. Scuderi kisasszony ekkor meglátta Desgrais-t, lábánál pedig egy ragyogó szépségű fiatal lányt, kibomlott hajjal, félig ruhátlanul, arcán vad félelem, vigasztalan kétségbeesés, amint átfogja Desgrais térdét és szörnyűséges, szívtépő, halálos fájdalommal kiáltja:

- Hiszen ő ártatlan! Ártatlan!

Hasztalan próbál Desgrais embereivel együtt megszabadulni tőle, hiába próbálják talpra állítani. Egy erős, durva fickó otromba markával végre megragadja a lány karját, erőszakkal elrántja Desgrais-től, majd ügyetlenül megbotlik, elengedi a lányt, az legurul a kőlépcsőn és hangtalanul, élettelenül elterül a földön. Scuderi kisasszony nem tudja tovább türtöztetni magát:

- Krisztus nevében kérem, mi történt, mi történik itt? - szól, majd sietve kinyitja a kocsiajtót és kiszáll.

A nép tisztelettel tér ki az érdekes hölgy útjából, ő pedig látva, hogy néhány együttérző asszony felemeli a lányt, és friss vízzel dörzsöli homlokát, Desgrais-hez lép és hevesen megismétli kérdését.

- Rettenetes, ami itt történt - feleli Desgrais -, René Cardillacot ma reggel holtan találták, tőrdöfés ölte meg. Segédje, Olivier Brusson a gyilkos. Éppen most vitték el a tömlöcbe.

- És a lány? - kérdi Scuderi kisasszony...

- ...Ő Madelon - szól közbe Desgrais -, Cardillac lánya. Ez az elvetemült ember volt a szerelmese. És most sír és jajveszékkel, és egyre azt kiáltja, hogy Olivier ártatlan, tökéletesen ártatlan. Végül is a leány tud a bűntettéről, így hát őt is a Conciergerie-be³³ kell vitetnem.

Desgrais e szavak közben álnok, kárörvendő pillantást vetett a lányra. Scuderi kisasszony megremegett ettől a pillantástól. A leány ekkor gyengén lélegezni kezdett, de erejéből nem tellett egyetlen szóra vagy mozdulatra sem, csukott szemmel feküdt, és az emberek nem tudták, mit tegyenek vele, bevigyék-e a házba vagy megvárják, míg felébred. Mélységes megrendüléssel, könnyes szemmel nézte Scuderi kisasszony az ártatlan angyalt, Desgrais-tól és társaitól pedig iszonyodott. Ekkor tompa dübörgés hallatszott a lépcső felől: Cardillac holttestét hozták ki a házból. Gyors elhatározással, fennhangon szólalt meg Scuderi kisasszony.

- Magammal viszem a lányt, a többről gondoskodjék ön, Desgrais.

Tompa tetszésnyilvánítás morajlott át a tömegen. Az asszonyok felemelték a lányt, mindnyájan odatódultak, száz meg száz kéz kínálkozott segítségül, és mintha a levegőben lebegne, úgy vitték a kocsihoz, miközben valamennyiük ajkáról áldás szállt a nemes hölgy felé, aki az ártatlan teremést a véstörvényszéktől megszabadította.

Párizs leghíresebb orvosának, Seronnak végre sikerült magához térítenie Madelont órák hosszát tartó merev öntudatlanságból. Scuderi kisasszony pedig befejezte, amit az orvos elkezdett, azzal, hogy néhány szelíd reménysugarat villantott fel Madelon lelkében, míg végül egy heves könnyáradat, mely feltartóztatlanul ömlött szeméből, levegőhöz juttatta a lányt. Nekifogott, hogy elbeszélje a történeteket, s közben csak olykor-olykor győzte le a lelke legmélyére hatoló fájdalom ereje és fullasztotta szavait keserves zokogásba.

Éjfél tájban arra ébredt, hogy ajtaján halkan kopognak és Olivier hangját hallotta, amint könnyörgött, hogy azonnal keljen fel, mert apja haldoklik. Ekkor rémülten felugrott és ajtót nyitott. Olivier sápadt volt, eltorzult arca verejtékben fürdött. Rogyadozó léptekkel megindult a műhely felé, a lány követte. Ott feküdt az apa merev tekintettel, s hörögve vívta haláltusáját. Madelon jajgatva vetette magát apjára és csak ekkor vette észre, hogy az inge véres. Olivier, folytatta, szelíden elhúzta onnan és azon fáradozott, hogy sebbalzsammal kimossa és elkösse a mellkas bal oldalán tátongó sebet. Közben az apa visszanyerte öntudatát, hörögése is megszűnt és szeretettel nézett lányára, majd Olivier-re, megfogta Madelon kezét, Olivier kezébe tette és mindkettőt hevesen megszorította. Ők pedig, Olivier és Madelon, térdre omlottak az apa fekvőhelye mellett, mire az öreg éles kiáltással felemelkedett, de mindjárt vissza is hanyatlott, mélyen felsóhajtott és meghalt. Ekkor, folytatta Madelon, mindketten hangosan sírtak és jajveszékelték. Olivier elmondta, hogyan ölték meg az apját az ő szeme láttára üzleti útjukon, amelyre a mestert, felszólítására éjnek idején el kellett kísérnie, és hogyan cipelte haza a legnagyobb erőfeszítéssel a súlyos testű férfit; nem is gondolt arra, hogy halálos sebet kapott. Amint megvirradt, a ház lakóinak feltűnt az éjszakai lárma, a hangos sírás és jajongás; felmentek hát a műhelybe és még ott találták őket vigasztalhatatlan gyászban, az apa holtteste mellett térdelve. Ekkor lárma kerekedett, behatolt az őrző és Olivier-t, mint mestere gyilkosát, börtönbe hurcolták.

Madelon az elmondottakat még kiegészítette szerelmese erényeinek, jámborságának és hűségének ecsetelésével. Hogy mennyire tisztelte mesterét, mintha csak apja lett volna, hogy Cardillac hasonló mértékben viszonzta szeretetét, és szegénysége ellenére, vejéül választotta, mert minden vagyonnál többre becsülte ügyességét, hűségét és nemes lelkét. Madelon elbeszélése szíve mélyéből tört elő és így végezte be: ha Olivier az ő szeme láttára döfte volna

³³ vizsgálati börtön

a tört apja szívébe, még akkor is inkább ördögi szemfényvesztésnek vélné, mintsem elhiggye, hogy Olivier képes volna ilyen szörnyűséges, ilyen borzalmas gonosztettre.

Míntogy Scuderi kisasszony mélységesen megindult Madelon kimondhatatlan fájdalomra láttán és ugyancsak hajlott arra, hogy Olivier-t ártatlannak tartsa, tudakozódott hát a tények felől és minden igaznak bizonyult, amit Madelon a mester és segédje viszonyáról elmondott. A házbéliek és a szomszédok egyaránt dicsérték Olivier-t, mint a jólneveltség, jámborság, hűség és szorgalom példaképét, senki sem tudott rosszat felőle, és mégis mindenki a szörnyű tetről beszélt, a vállát vonogatta és úgy vélte, hogy valami megfoghatatlan titok rejlik a dolog mögött.

Olivier, amint a kisasszony értesült róla, a *Chambre ardente* előtt a legteljesebb állhatatossággal, a legtisztább őszinteséggel tagadta a tettet, amellyel vádolták, és azt állította, hogy mesterét az ő jelenlétében támadták meg és teperték le az utcán, ő azonban még élve cipelte haza, ahol hamarosan kiszervedett. Ez is egyezett Madelon elbeszélésével.

Scuderi kisasszony újra meg újra elmondatta magának a szörnyű esemény minden részletét. Pontosan megtudakolta, volt-e valaha viszálykodás a mester és segédje között; arra is gondolt, Olivier talán nem egészen mentes attól a furcsa indulattól, mely mint valami vak téboly, néha a legbékésebb természetű embert is elfogja és oly tettekre készíti, amelyek tudatos elhatározásból semmiképpen sem történhetek volna meg. De minél nagyobb lelkesedéssel beszélt Madelon a nyugalmas házi boldogságról, a hármójukat összefűző meghitt szeretetről, annál inkább eloszlott a gyanú leghalványabb árnyéka is a halálos bűnnel vádolt Olivier feje felől. A kisasszony mindent pontosan megvizsgált és abból indult ki, hogy Olivier - jóllehet sok minden szől élesen az ártatlansága mellett - mégiscsak Cardillac gyilkosa, ám a lehetőségek birodalmában nem talált indítékot a szörnyű tetre, hiszen az mindenképpen tönkretette Olivier boldogságát. A fiú szegény, de ügyes, jóra való. Sikerül elnyernie a híres mester rokonszenvét, szereti a lányát, a mester helyesli szerelmüket; boldogság, jólét vár tehát rá egész életében! Ha azonban, Isten tudja, miféle csábítás következtében, Olivier-t elragadta a harag s gyilkosként támadt atyai jótevőjére, miféle sátáni kétszínűség kell ahhoz, hogy a tett elkövetése után úgy viselkedjék, mint ahogyan viselkedett! Scuderi kisasszony szilárdan meg volt győződve Olivier ártatlanságáról, ezért elhatározta, hogy bármi áron, de megmenti az ártatlan ifjút.

Tanácsosabbnak látta, hogy mielőtt talán magának a királynak kegyes jóindulatához folyamodnék, előbb la Regnie elnökhöz forduljon, s felhívja a figyelmét valamennyi körülményre, amely Olivier ártatlansága mellett szól, így talán sikerül az elnök lelkében belülről fakadó, a vádlottra kedvező meggyőződést ébresztenie, és ezt la Regnie, majd jóindulatúan a bírák tudomására hozza.

La Regnie nagy tisztelettel fogadta Scuderi kisasszonyt, amit a nemes hölgy, akit maga a király is felette tisztelt, joggal el is várhatott tőle. Az elnök nyugodtan végighallgatott mindent, amit a kisasszony a szörnyű tetről, Olivier körülményeiről és jelleméről előadott. Közben csak a finom, szinte kaján mosoly árulta el, hogy mégsem talált egészen süket fülekre a bizonyítások és a sűrű könnyek között elmondott figyelmeztetés, mert a kisasszony arra kérte, hogy ne legyen ő is, mint a többi bíró, ellensége a vádlottnak, hanem figyeljen fel mindenre, ami a szerencsétlen ember javára szól. Amikor a kisasszony végül egészen kimerülten felszárította könnyeit és elhallgatott, la Regnie így szólt:

- Igazán méltó az ön nemes szívéhez kisasszonyom, hogy meghatódik egy szerelmes fiatal lány könnyeitől, és mindent elhisz, amit előad, sőt egyszerűen képtelen egy ilyen szörnyű gonosztettnek még a gondolatát is felfogni. Nem így azonban a bíró, aki megszokta, hogy pimasz képmutatókról rántsa le a leplet. Ugyancsak nem az én tisztetem, hogy bárki előtt, aki kérdéssel

fordul hozzám, feltárjam a bűnügyi per menetét. Kisasszony! Én teljesítem a kötelességemet, s vajmi keveset törődöm a világ ítéletével. Reszketni a gonosztevőknek van okuk a *Chambre ardente* előtt, amely nem ismer más büntetést, csak a tüzes és véres halált. Ön előtt azonban, tisztelt kisasszony, nem szeretnék valami kőszívű és gonosz szörnyetegnek látszani, ezért engedje meg, hogy néhány szóval világosan felvázoljam önnek, miféle bűn terheli az ifjú gonosztevőt, akit - hála legyen az égnek! már elérte a bosszú keze. Így az ön éles elméje maga utasítja majd el a jóindulatot, amely önnek becsületére válik, hozzám azonban cseppet sem illenek. Nos tehát! Reggel, törzsúrás okozta sebbel, holtan találják René Cardillacot. Nincs mellette senki, csak a segédje, Olivier Brusson és a leánya, Madelon. Olivier szobájában, egyebek között egy tört találnak, mely még friss vértől piroslik, és éppen beleillik a sebbe. Cardillacot, mondja Olivier, éjszaka a szeme láttára leszúrták! Talán ki akarták rabolni? - „Azt nem tudom!” - Közelében voltál és nem tudtad megállítani a gyilkost? Nem tudtad megragadni és segítségért kiáltani? „Tizenöt, de inkább húsz lépéssel előttem ment a mester, onnan követtem.” - Az istenért, miért olyan messziről? - „A mester akarta így.” - És egyáltalán, mit keresett Cardillac mester oly későn az utcán? - „Azt nem mondhatom meg.” - De máskor nem szokott este kilenc után elmenni hazulról? - Olivier ekkor elakad, megrémül, sóhajtozik, könnyét hullatja, és szentül fogadkozik, hogy Cardillac azon az estén csakugyan elment hazulról és az utcán lelte halálát. De most figyeljen jól, kisasszony. Kétségbevonhatatlanul bebizonyosodott, hogy Cardillac azon az estén ki se lépett a házból, így tehát Olivier állítása, miszerint ő is vele ment volna, arcátlan hazugság. A ház kapuján nehéz zár van, amely átható zajt okoz, ha kinyitják vagy bezárják, a kapuszárny sarokvasa azonban oly kellemetlenül csikorog és nyikorog mozgás közben, hogy amint kísérleteink igazolják, a lármától még az emelet is visszhangzik. Nos hát az alsó traktusban, vagyis közvetlenül a kapu mellett, az öreg mester, Claude Patru lakik, gazdasszonyával, egy már csaknem nyolcvanéves, de még friss és mozgékony teremtéssel. Ezek mindketten hallották, amint Cardillac, szokásához híven, azon az estén pontosan kilenc órakor lement a lépcsőn, nagy zajjal bezárta és elreteszelte a kaput, azután ismét felment, fennhangon elolvasta az esti áldást, majd, amint az ajtó csapódásából kivehették, hálószobájába tért. Claude mester álmatlanságban szenved, ami öregembereknél nem ritkaság. Azon az éjszakán sem hunyta le a szemét. Gazdasszonya fél tíz tájban végigment a folyosón és világosságot gyújtott a konyhában, majd leült Claude mester mellé az asztalhoz, s egy régi krónikát olvasott, mialatt az öreg, gondolataiba merülve, hol karszékeiben ült, hol meg újra felállt, és hogy kifáradjon és elálmosodjék, lassan, csendesen fel-alá járt a szobában. Éjfél felé mindenütt csend volt és nyugalom. Ekkor az öregasszony súlyos lépteket hallott maga felett, és valami nehéz test zuhanását, mintha súlyos teher esett volna a padlóra, és mindjárt ezután tompa nyöszörgés hangjait. Mindkettőjüket különös szorongás és félelem fogta el. A szörnyű tett elkövetése pillanatában borzongás járta át a két öreget. Virradatkor azután fény derült mindenre, ami a sötétség leple alatt történt.

- De - szólt közbe Scuderi kisasszony - az ég összes szentjeire kérem, az imént a legrészletesebben elmeséltem önnek bizonyos körülményeket, találhat-e hát akár egyetlen indítékot is e sátáni tett elkövetésére?

- Hm - felelt la Regnie -, Cardillac nem volt szegény - pompás kövek voltak birtokában.

- Hát nem a lány - folytatta a kisasszony -, nem a lány örökölt volna mindent? Ön elfelejti, hogy Olivier Cardillac veje lett volna.

- Talán osztoznia kellett volna valakivel vagy éppen mások érdekében kellett gyilkolnia - szólt la Regnie.

- Osztozni... vagy mások érdekében gyilkolni? - kérdezte álmélkodva Scuderi kisasszony.

A Conciergerie-ben egy tágas, világos helyiségbe vezették Scuderi kisasszonyt. Nemsokára lánccsörgést hallott. Elővezették Olivier Brussont. De amint a fogoly az ajtóba lépett, Scuderi kisasszony ájultan esett össze. Mire magához tért, Olivier már eltűnt. A kisasszony hevesen követelte, hogy kísérik kocsjához, csak el innen, ebben a pillanatban el az elvetemült bűn helyéről. Ó, az első pillantásra felismerte Olivier Brussonban azt a fiatalembert, aki a Pont Neufön kocsjába dobta a papírlapot, aki elvitte hozzá az ékszeres ládikót. Most hát semmi kétség, egészen beigazolódott la Regnie borzalmas gyanúja. Olivier Brusson a szörnyű gyilkos bandához tartozik, bizonyára a mestert is ő ölte meg! És Madelon? Ilyen keservesen még soha nem csalódott belső érzésében, halálos gyötrelme volt számára, hogy ilyen pokolbéli hatalmak működnek a földön, amelyeknek létezésében eddig nem hitt, és most már kételkedett minden igazságban. Most már engedett a szörnyű gyanúnak, elhitte, hogy Madelon is részes lehet az összeesküvésben és az iszonyú véres gyilkosságban. És amint történni szokott, hogy az emberi szellem, amint valami kép felmerül benne, serényen színeket keres, és talál is hozzá, hogy minél harsányabban kifejtse, így talált Scuderi kisasszony is - a tett összes körülményeit, Madelon viselkedésének legkisebb motívumait mérlegelve - sok olyan adatot, amely gyanúját megerősítette. Így vált némely körülmény, amelyet addig az ártatlanság és tisztaság bizonyítékának tekintett, egyszerre a galád rosszindulat, agyafúrt képmutatás biztos ismertetőjelévé. Ama szívtépő jajgatás, a véres könnyek, minden biztonnal a halálfélelem szorítására törtek fel a leányból, a félelmet azonban nem a szeretett apa véreinek látványa okozta, nem - inkább csak az, hogy maga is a hóhér kezére juthat. Tüstént lerázta nyakáról a kígyót, amelyet keblén melengetett, ezzel az elhatározással szállt ki a hintójából Scuderi kisasszony. Amint szobájába lépett, Madelon a lába elé vetette magát. Égszínkép szemét, melyből angyali hűség sugárzott, az öreg hölgyre emelte, kezét hullámzó keblére szorította és hangos jajgatással segítségért és vigaszért rimázkodott. Scuderi kisasszony nagy nehezen összeszedte magát, és megszólalt, igyekezvén hangjára minél több komolyságot és nyugalmat erőltetni.

- Menj... menj... vigasztalódj csak a gyilkos miatt, akinek gaztetteire igazságos büntetés vár. A szentséges Szűz óvjon meg attól, hogy reád is vérbűn súlya nehezedjék.

- Ó, most hát minden elveszett! - E velőtrázó kiáltás után Madelon ájultan zuhant a földre. A kisasszony Martinière asszonyra bízta a lány gondozását, maga pedig átment egy másik szobába.

Lélekben egészen összetört, minden földi dologgal meghasonlott, élni sem kívánt már ebben a sátáni csalfasággal teli világban. Felpanaszolta a Sorsnak, miért is ajándékozta meggúnyolódás-képpen ilyen sok évvel, hogy hitben és erényben megerősödjék, de most öregségére megsemmisíti a gyönyörű képet, amely eddig az életben előtte ragyogott.

Hallotta, hogy Martinière asszony elviszi a leányt s az közben halkán jajgat, sóhajtozik.

- Ó... hát *őt* is megtévesztették a gonoszok. Ó, én nyomorult... szegény, szerencsétlen Olivier!

Madelon hangja Scuderi kisasszony szívébe hatolt, s ott legbelül megmozdult valami titkos sejtelem hite Olivier ártatlanságában. A legellentmondóbb érzésektől szorongatva, így szólt a kisasszony:

- Melyik pokolbéli szellem kevert engem ebbe a szörnyű históriába, amely az életembe kerülhet!

Ebben a pillanatban, sápadtan és rémülten Baptiste lépett be, azzal a hírral, hogy Desgrais van odakint. A fertelmes la Voisin-per óta Desgrais megjelenése valamely házban a főbenjáró bűnvád biztos előfutára volt, ehhez járult még Baptiste ijedsége, a kisasszony tehát szelíd mosollyal kérdezte:

- Mi van veled, Baptiste?... A Scuderi név nem szerepel la Voisin listáján... igaz-e?

- Ó, Krisztus szerelmére - felelte Baptiste, s egész teste megremegett -, hogy is tud a kisasszony ilyet kimondani... de Desgrais... a rettenetes Desgrais olyan titokzatosan viselkedik, olyan fenyegetően, úgy tetszik, ki se tudja várni, amíg láthatja a kisasszonyt!

- Nos - szólt az idős hölgy -, nos Baptiste, vezesd hát tüstént ide azt az embert, aki előtted oly félelmetes, és aki, *bennem* legalábbis semmi aggodalmat nem ébreszthet.

- Az elnök - szólt Desgrais, amint a szobába lépett - la Regnie elnök küldött önhöz, kisasszony, egy kéréssel, melynek teljesítésében egyáltalán nem reménykedne, ha nem ismerné az ön erényét és bátorságát, ha nem volna az ön kezében a végső eszköz, hogy egy rettenetes vérbűn a napvilágra kerüljön, ha ön maga is nem vett volna részt abban a szörnyű processzusban, amely mindannyiunkat, s a *Chambre ardente*-ot is örökös feszültségben tartja. Olivier Brusson szinte őrjöng, mióta önt látta. Amilyen mértékben előzőleg már hajlamos volt a beismerésre, úgy esküszik most ismét égre és földre, hogy egészen ártatlan Cardillac meggyilkolásában, bár szívesen szenvedné el a halált, amelyet megérdemel. Jegyezze meg, kisasszony, hogy ezzel az utóbbi kijelentéssel, valami más, de ugyancsak önmagát terhelő vétségre utal. Mégis, hasztalan minden igyekezet, hogy egyetlen szót is kicsikarjunk belőle, még a kínzással való fenyegetés sem használt. Csak kér, csak könyörög, hogy beszélhessen önnel, *önnek*, csak *önnek* akar mindent bevallani. Ereszkedjék le hozzá, kisasszony, hallgassa meg Brusson beismerését!

- Hogyan? - kiáltott a kisasszony végtelen felháborodással. - A véstörvényszéknek tegyek szolgálatot, visszaéljek a szerencsétlen ember bizalmával és vérpadra juttassam? Nem, Desgrais! Legyen bár Brusson áruló, én sohasem tudnám ilyen csalárdul rászedni. Semmit sem akarok megtudni titkaiból, amelyek, mint a gyónás szent titka, amúgy is elzárva maradnának keblemben.

- Lehet - válaszolt Desgrais finom mosollyal -, lehet, hogy megváltozik meggyőződése, ha meghallgatja Brussont. Vagy nem ön kérte talán az elnököt, hogy emberséges legyen? És ő emberséges, mert teljesíti a dőre Brusson kívánságát, s ezzel megkísérli az utolsó lehetőséget, mielőtt a kínzást elrendelné, bár Brusson már rég megérett rá.

Scuderi kisasszony önkéntelenül megborzadt.

- Kérem - folytatta Desgrais -, kérem tisztelt kisasszony, semmi esetre sem kívánjuk, hogy még egyszer belépjen ama sötét helyiségekbe, amelyek önt iszonyattal és borzalommal töltik el. Az éj csendjében, minden feltűnés nélkül, szabad emberként hozzák ide Olivier Brussont. Fültnük nélkül és mégis biztosságban, szabadon elmondhat majd mindent. Azért pedig, hogy önnek a nyomorulttól félnie nem kell, az életemmel kezekedem. Brusson a legmélyebb tisztelettel beszél önről. Esküszik, hogy csak a sötét végzet kergeti a halálba, amely megakadályozta, hogy előbb találkozzék önnel. Az pedig már az ön dolga, kisasszony, hogy mindabból, amit Brusson feltár ön előtt, annyit mond el, amennyit jónak lát. Hogyan is kényszeríthetnénk ennél többre?

Scuderi kisasszony mélyen elgondolkozva nézett maga elé. Úgy érezte, engedelmeskednie kell a magasabb hatalomnak, amely azt kívánja tőle, hogy fedje fel a szörnyű titkot, úgy érezte, többé már nem szabadulhat a dolgoknak ebből a csodálatosan kusza szövevényéből, amelybe akarata ellenére került. Hirtelen elhatározással, nemes méltósággal így szólt:

- Isten majd ad hozzá erőt és nyugalmat; vezessék ide Brussont, beszélni akarok vele.

Mint annak idején Brusson a ládikót hozta, most is éjjélkor kopogták a kisasszony házának kapuján. Baptiste, aki már értesült az éjszakai látogatásról, kaput nyitott. A kisasszonyt jeges borzongás fogta el, amikor a könnyű léptekből s tompa mormogásból megtudta, hogy az örök, akik Brussont hozták, szétszórta elhelyezkedtek háza folyosóin.

Végre kinyílt a szoba ajtaja. Desgrais lépett be, mögötte Olivier Brusson, béklyó nélkül, tisztességes öltözékben.

- Íme - szólalt meg Desgrais s tisztelettel meghajolt -, itt van Brusson, mélyen tisztelt kisasszony - és kiment a szobából.

Brusson térdre borult az öreg hölgy előtt, könnyöngően felemelte összekulcsolt kezét, miközben sűrű könnyek peregtek a szeméből.

Scuderi kisasszony elsápadt, szólni sem tudott, csak nézett le az ifjúra. A fiatal arcnak még eltorzult, a bánattól és kínzó fájdalomtól elváltozott vonásaiból is egy hűséges lélek tiszta kifejezése sugárzott. Minél tovább pihent Brusson arcán Scuderi kisasszony tekintete, annál élénkebben merült fel benne egy szeretett személy emléke, de ez az emlék igen homályos volt.

Már nem borzadt meg az ifjú láttán, már elfeledte, hogy Cardillac gyilkosa térdel előtte, kedves hangon szólt hozzá, nyugodt jóakarattal, ahogyan szokott.

- Nos, Brusson, mi mondanivalója van számomra?

Brusson még ekkor is térdelt, mély, bensőséges fájdalommal felsóhajtott és így szólt:

- Ó, nagyon tisztelt és szeretett kisasszony, hát minden nyoma eltűnt lelkéből a rám való emlékezésnek?

Scuderi kisasszony ekkor még figyelmesebben megnézte az ifjút, majd azt felelte, hogy vonásai csakugyan hasonlítanak egy szeretett személy vonásaihoz, és hogy Brusson csak ennek a hasonlatosságnak köszönheti, hogy legyőzi a gyilkos láttán érzett mélységes iszonyát és nyugodtan meghallgatja.

Brussont súlyosan sértették e szavak, gyorsan felemelkedett és egy lépést hátrált, miközben komor tekintetét a padlóra szegezte. Azután megszólalt, tompa hangon:

- Hát már egészen elfelejtette Anne Guiot-t?... A fia, Olivier... a kisfiú, akit gyakran ringatott a térdén, az áll most ön előtt.

- Ó, szentséges Isten! - kiáltott fel a kisasszony, miközben arcát mindkét kezével eltakarta s karszékebe hanyatlott. Bizony, minden oka megvolt rá, hogy ennyire megrémüljön. Anne Guiot, egy elszegényedett polgár leánya, kiskorától fogva Scuderi kisasszony házában élt, s a jóságos hölgy a legnagyobb szeretettel és gondoskodással nevelte, mint anya szeretett gyermekét. Amikor aztán Anne felnőtt, mindjárt kérője is akadt, egy csinos és erényes fiatalember. Minthogy az ifjú igen ügyes órákészítő volt és ugyancsak tisztességes megélhetés várt rá Párizsban, Scuderi kisasszony minden meggondolás nélkül beleegyezett nevelt leánya házasságába. A két fiatal berendezkedett, csendes családi boldogságban éltek, és szerelmüket még szorosabbra fűzte gyönyörű kisfiúk születése, aki a bájos anya hű képmása volt.

Scuderi kisasszony istenítette a kis Olivier-t, órákra, sőt napokra elszakította anyjától, becézgette, kényeztette. Ezért aztán a fiú egészen hozzászokott, és éppoly szívesen volt vele, mint anyjával. Három év múltán a párizsi óraművesek kenyéririgysége folytán Brussonnak napról napra kevesebb lett a munkája, úgyhogy végül a legszűkösebb táplálékra is alig futotta keresetéből. Emellett honvágya is támadt, szép szülővárosába, Genfbe kívánczolt. Így történt, hogy a kis család odaköltözött, nem törődve Scuderi kisasszony ellenvetésével, sem pedig

azzal, hogy minden lehetséges támogatást megígért nekik. Anne néhányszor írt nevelőanyjának, azután elhallgatott, és a kisasszonynak azt kellett hinnie, hogy a boldog élet Brusson szülőföldjén elhomályosította a rég átélt napok emlékét.

Éppen huszonhárom éve, hogy Brusson feleségével és fiával elhagyta Párizst és Genfbe költözött.

- Ó, milyen szörnyű - szólt Scuderi kisasszony, amint valamelyest összeszedte magát -, ó, milyen szörnyű... Olivier vagy hát?... Az én Anne-om fia!... És most?

- Ugye - felelt Olivier nyugodtan és fegyelmezetten -, ugye sosem gondolta volna, kisasszony, hogy a fiú, akit, mint a leggyengédebb anya, kényeztetett, akit ölében ringatva nyalánkságokkal halmozott el, akit a legédesebb nevekkal becézett, ifjúvá érve egyszer még ön előtt állhat, szörnyűséges bűnnel vádolva! Nem vagyok feddhetetlen, a *Chambre ardente* joggal illethet büntett vádjával, de, lelkem üdvösségére mondom, még ha hóhér keze méri is rám a halált, ment vagyok minden vérbüntől, nem az én kezemtől, nem az én vétkem miatt pusztult el a szerencsétlen Cardillac.

E szavaknál remegés és szédülés fogta el Olivier-t. Scuderi kisasszony szótlánul mutatott egy kis támlásszékre, amely Olivier mellett állt. Az ifjú lassan a székbe ereszkedett.

- Elég időm volt - kezdte -, hogy felkészüljek erre a beszélgetésre, amelyet a megbékült ég utolsó kegyének tekintek, elég időm volt, hogy annyi erőt és nyugalmat gyűjtsek, amennyire szükségem lesz ahhoz, hogy szörnyűséges, elképzelhetetlen balsorsom történetét önnek elbeszéljem. Legyen könyörületes irántam, és hallgasson meg nyugodtan, bármennyire meglepi, bármilyen borzalommal tölti is el, ha majd feltárul a titok, amelyről bizonyára sejtelve sincs. Bár sose hagyta volna el Párizst szegény apám! Amennyire genfi emlékeim visszanyúlnak, látom magam, amint szüleim könnyeikkel elárasztanak és panaszaikkal, melyeket meg sem értek, engem is könnyekre fakasztanak. Később megismertem a nyomasztó szükség és mély-séges nyomorúság érzését és tudatát, amelyben szüleim éltek. Atyám minden reményében csalatkozott. Ez a nagy bánat annyira letörte, annyira lesújtotta, hogy meghalt, abban a pillanatban, amikor sikerült engem egy aranyművesnél inasként elhelyeznie. Anyám sokat beszélt önről, mindent el akart önnek panasolni, de aztán úrrá lett rajta a csüggedés, amely nyomorúságunkból fakadt. Ez a levertség, no meg bizonyára az álszégyen is, mely gyakran marcangolja a halálra sebzett lelkeket, tartotta vissza elhatározásától. Néhány hónappal atyám halála után követte őt a sírba.

- Szegény Anne! Szegény Anne! - jajdult fel Scuderi kisasszony, porig sújtva fájaldalmában.

- Hála és dicsőség az örök égi hatalomnak, hogy anyám nincs többé és nem látja, mikor szeretett fia, akire rásütötték a szégyen bélyegét, lehanyatlik a hóhér keze alatt - kiáltott fel Olivier és rémítő, vad tekintetét a magasba vetette. Odakint nyugtalanság támadt, valaki ide-oda járt. - Hohó - szólt keserű mosollyal Olivier -, Desgrais keltegeti cimboráit, mintha ugyan elszökhetnék innen. Mondom hát tovább! Mesterem keményen bánt velem, pedig hamarosan én dolgoztam a legjobban, sőt végül magát a mestert is messze túlszárnyaltam. Egyszer egy idegen jött a műhelyünkbe, néhány ékszert akart vásárolni. Amint aztán megpillantott egy szép nyakéket, melyet éppen akkor készítettem, barátságos tekintettel megveregette a vállamat, egyre csak a nyakéket nézte, és így szólt: „Ej, ej, fiatal barátom, hiszen ez igazán pompás munka! Bizony nem is tudnám megmondani, ki más múlhatná felül, mint René Cardillac, aki bizony az első aranyműves az egész világon. Menj el hozzá; örömmel felvesz a műhelyébe, mert neki csak te segíthetsz művészi munkájában, te pedig már csak tőle tanulhatsz.” Az idegen szavai mélyen lelkembe hatoltak. Nem volt többé Genfben nyugodalmam, valami hatalmas erő ragadott magával. Végre sikerült megszabadulnom mesteremtől. Párizsba jöttem.

René Cardillac hidegen, nyersen fogadott. Én azonban nem hátráltam meg, úgy éreztem, adnia kell számomra valami munkát, akármilyen csekélyet is. Egy kis gyűrűt kellett elkészítenem. Amikor elvittem hozzá, mereven nézett rám villogó szemével, mint aki lelkem legmélyébe szeretne látni. Azután így szólt: „Ügyes, derék legény vagy, ideköltözhetsz hozzám, és segíthetsz a műhelyben. Jól megfizetlek, meglásd, elégedett leszel velem.” Cardillac megtartotta a szavát. Már több hete nála voltam és még nem láttam Madelont, ő akkor, ha nem tévedek, vidéken tartózkodott Cardillac valamelyik unokahúgánál. Végül megérkezett. Ó, örök égi hatalom, mi történt velem, amikor megpillantottam angyali arcát! Szeretett már ember valaha úgy, mint én? És most! Ó, Madelon!

Olivier-nek elakadt a szava a fájdalomtól. Mindkét kezét arcára szorította és hevesen zokogott. Végül erőszakkal legyőzte vad fájdalmát és folytatta:

- Madelon barátságos tekintettel nézett rám. Egyre gyakrabban jött a műhelybe. Elragadó érzés volt, mikor észrevettem, hogy szeret. Apja olyan szigorúan örködött, hogy egy-egy lopott kézszorítás számított kötésünk jelének, - de Cardillac, úgy látszott, semmit nem vett észre. Azt terveztem, hogy amint megnyerem Cardillac kegyét és megszerzem a mesteri címet, megkérem Madelon kezét. Egy reggel, amint éppen munkához láttam volna, elém lépett Cardillac, haragot és megvetést lövellt sötét tekintete. - „Nincs szükségem többé a munkádra - kezdte -, pusztulj ebből a házból még ebben az órában, és soha többé ne merészkedj a szemem elé. Nem vagyok köteles számot adni arról, hogy miért nem tűrhetlek meg tovább a házamnál. Az olyan szegény ördög számára, mint te, túlságosan magasan terem az édes gyümölcs, amelyre vágyakozol!” - Felelni akartam, de ő megragadott erős öklével, és kidobott az ajtón, úgyhogy elvágódtam, és súlyosan felsebeztem a fejemet és karomat. Háborgó szívvel, szaggató, ádáz fájdalommal hagytam el a házat és végül St. Martin előváros legszélső utcájában találtam egy jólelkű ismerőst, aki befogadott kis padlásszobájába. Nyugtalan, zaklatott voltam. Éjszakánként Cardillac háza körül settenkedtem, abban a hitben, hogy Madelon meghallja sóhajomat, panaszomat, hogy talán sikerül az ablakból észrevétlenül beszélnie velem. Mindenféle vakmerő tervek keresztek egymást agyamban, és reméltem, hogy rábírhatom Madelont a végrehajtásukra. Cardillac házához egy magas kerítésfal csatlakozik a Nicaise utcában, s a fal bemélyedésében régi, málladozó kőszobrok állnak. Az egyik ilyen kőszobor mellett állok éppen egy éjjel, és felnézek az ablakokra, amelyek a kerítéssel elzárt udvarra nyílnak. Ekkor hirtelen világosságot látok Cardillac műhelyében. Éjfél van, Cardillac nem szokott ébren lenni ebben az órában, esténként, mikor kilencet üt az óra, mindig nyugovóra tér. Szívemet szorongó sejtelem dobbantja meg, talán történt valami, ami egyengeti utamat a házba. De a fény mindjárt eltűnik újra. Behúzódom a falmélyedésbe, szorosán a szoborhoz nyomulva, de mindjárt rémülten vissza is pattanok, mert valami ellenyomást érzek, mintha a szobor megelevenedett volna. Ekkor, az éj fénylő homályában észreveszem, hogy a szobor lassan elfordul, mögüle előbújik egy sötét alak, és halk léptekkel megindul az utcán. Odaugrom a szoborhoz, de az megint szorosán a fal mellett áll, mint azelőtt. Önkéntelenül, mint akit valami belső hatalom űz, a titokzatos alak mögé lopódzom. Egy Mária-szobor mellett körülnéz, az égő lámpa éles fénye az arcára vetődik. Cardillac! Leírhatatlan félelem, rémítő borzadály fog el. Mint akit varázslat tart fogva, követnem kell... egyre tovább... a kísérteties éji vándort. Mert annak tartom a mestert, ámbár nincs holdtölte, amikor az ilyen szellemek az alvókat megfosztják józan eszüktől. Cardillac végül eltűnik oldalt a mély homályban. Jól ismert halk köhécseléséből tudom, hogy belépett az egyik kapualjba. Mit jelent ez, mi lesz ebből? Ámulva töprengek magamban, szorosán a ház falához simulva. Nem telik bele sok idő, énekelve és trillázva arra jön egy férfi, fényes forgótollal és csörgő sarkantyúval. Mint tigris a zsákmányára, úgy veti magát rejtekhelyéből Cardillac a férfira, aki abban a pillanatban hörögve a földre hanyatlik. Rémült kiáltással odaugrom, Cardillac átlép a földön fekvő férfi felett. - „Mit csinál, Cardillac mester?” - kiáltom hangosan.

- „Átkozott” - üvölt Cardillac, villámgyorsan elrohan mellettem és eltűnik. Feldúltan, hogy szinte járnai sincs erőm, közeledem a földre tepert alakhoz. Letérdelek mellé, azt gondolom, talán még meg lehet menteni, de már szikrája sincs benne az életnek. Halálos szorongásomban észre sem veszem, hogy körülvettem a Maréchaussée. - „Már megint földre terítették egyet ezek az ördögi fickók... he, he... fiatalember, mit csinálsz te itt... te is a bandához tartozol?... El veled!” - Így kiáltoztak összevissza, azután megragadtak. Alig tudtam eldadozni, hogy képtelen volnék elkövetni ilyen szörnyűséges gonosztettet és hogy engedjenek békével elmenni. Ekkor valaki az arcomba világít és nevetve mondja. - „Ez Olivier Brusson, az aranyművesegéd, a mi derék, becsületes mesterünknel, René Cardillacnál dolgozik!... Igen... majd éppen ő fog gyilkolni az utcán! Éppen olyanfajtnak nézem... no meg persze az is a gyilkosok szokása, hogy a holttest felett siránkoznak és elfogatják magukat... Hogy történt, fiam? Beszélj el.”

„Közvetlenül előttem - kezdem -, egy ember rávetette magát erre a férfira, leteperte, majd amikor hangosan felkiáltottam, villámsebessen elszáguldott. Én azonban meg akartam nézni, meg lehet-e még menteni a megtámadott embert.”

„Nem, fiacskám - szólalt meg az egyik azok közül, akik a halottat felemelték -, ez már odavan, mint a többiek, ennek is a szívét járta át a tör.” „Az ördögbe - mondja egy másik -, megint csak elkéstünk, mint tegnapelőtt”; ezzel eltávoztak, s magukkal vitték a holttestet.

El sem tudom mondani, mit éreztem akkor; megtapogattam magam, vajon nem valami gonosz álmom incselkedik-e velem, úgy éreztem, mindjárt felébredek és elcsodálkozom a csalóka álmoképen... Cardillac... Madelon apja, elvetemült gyilkos!... Erőtlenül egy ház kőlépcsőjére hanyatlottam. Lassan megvirradt. Egy tollakkal díszített tisztikalap hevert mellettem a kövezeten. És ekkor ráéreztem, hogy Cardillac ott, azon a helyen követte el véres tettét. Rémműlten futottam el onnan.

Később egészen megzavarodva, csaknem öntudatlanul ülök padlásszobámban. Egyszerre nyílik az ajtó és belép René Cardillac. - „Krisztus szerelmére! Mit akar itt?” - kiáltom. Ő ügyet sem vet erre, csak jön felém és mosolyog rám, olyan nyájasan, akkora nyugalommal, hogy ez csak növeli bennem az utálkozást. Odalök egy ócska, rogyant kisszéket és leül mellém, én meg nem tudok felemelkedni a szalmazsákról, ahová letettem magam. - „Nos, Olivier - kezdi -, hogy vagy, szegény fiam? Csakugyan csúnyán elhamarkodtam a dolgot, amikor kítaszítottalak a házból, és bizony nagyon hiányzol azóta. Most éppen egy olyan munkán dolgozom, amit a segítséged nélkül be sem tudok fejezni. Mi volna, ha megint a műhelyemben dolgoznál?... Hallgatsz?... Igen, tudom, hogy megsértettelek. Nem is akartam titkolni előtted, hogy haragszom rád ezért a szerelmeskedésért Madelonnal. De később mégis alaposan megfontoltam a dolgot és úgy látom, nálad jobb vőt nem is kívánhatok magamnak, hiszen hűséges vagy, ügyes és szorgalmas. Jöjj hát velem és láss hozzá, hogy Madelont megnyerd feleségedül.”

Cardillac szavai szívembe hasítottak, megremegtem gonoszsága láttán, szólni sem tudtam. - „Tétovázol - folytatta metsző hangon, miközben szinte belém hatolt villogó szemének tekintete -, tétovázol?... Talán ma még nem jöhetsz velem, talán más dolgod van?... Meg akarod tán látogatni Desgrais-t, vagy Argensonnál vagy la Regnie-nél, kérsz bebocsátást? Vigyázz magadra, fiú, nehogy téged ragadjanak meg és tépjenek szét a karmok, amelyeket mások pusztulására akarsz előcsalogatni.” - Ekkor hirtelen kifakadtam mélységes felháborodásomban. - „Azoknak - mondtam. -, akik iszonyú bűn tudatát őrzik lelkükben, azoknak jussanak eszükbe a nevek, amelyeket az imént említett, nekem nincs rá szükségem... semmi közöm hozzájuk!” „Voltaképpen - folytatta Cardillac -, voltaképpen megtiszteltetés rád nézve, Olivier, ha nálam dolgozol, nálam, e kor leghíresebb mesterénél, akit mindenütt nagyra becsülnék művészetéért, akit mindenütt nagyra becsülnék hűségéért, úgyhogy minden gonosz rágalom nagy súllyal visszahullana a rágalmozó fejére. Ami pedig Madelont illeti, be kell vallanom, hogy egyedül

neki köszönheted engedékenységet. Olyan heves szenvedéllyel szeret téged - ezt igazán nem vártam e törekeny gyermektől. Amint elmentél, lábam elé borult, átfogta térdemet és patakozó könnyek között bevallotta, hogy nélküled nem tud élni. Azt gondoltam, mindezt csak elhiteti önmagával, hiszen gyakran megesik ifjú szerelmeseknél, hogy mindjárt meg akarnak halni, mihelyt az első tejfelesszájú legény rajtuk felejt a szemét. Madelonom azonban csakugyan emésztő kórságba esett, és amikor ezt a bolond dolgot ki akartam verni a fejéből, százszor is a neved hajtogatta. Végül is mit tehettem volna, ha nem akarom, hogy végképp elkekeredjék. Tegnap este megmondtam neki, hogy mindenbe beleegyezem, és ma érted megyek. Ettől már az éjszaka újra kivirágzott, akár a rózsza, és izgatottan, szerelmes vágyakozással várva várja érkezésedet.” - Bocsássa meg nekem a mennybéli Isten, de magam sem tudom, mi történt, hogy egyszerre Cardillac házában találtam magam, és Madelon hangos ujjongással - „Olivier, édes Olivier-m, szerelmem... hitvesem!” - nekem esett, mindkét karjával átölelt, kebléhez szorított, én pedig túlradó elragadtatással megesküdtem a Szűzanyára és az összes szentekre, hogy nem hagyom el soha, soha többé.

Olivier-nek szünetet kellett tartania, annyira megrázta az emlékezés erre a sorsdöntő pillanatra. Scuderi kisasszonyt borzadállyal töltötte el, hogy az a férfi, aki az ő szemében maga az erény és az igazság volt, valójában aljas gonosztevő.

- Szörnyűség! - kiáltotta. - René Cardillac a gyilkos bandához tartozott hát, amely városunkat oly hosszú ideig zsványok tanyájává tette?

- Mit mond, kisasszony? - szólt Olivier. - Miféle *bandához*? Soha nem létezett semmiféle banda. Cardillac egymaga volt ez az elvetemült, aki az egész városban kereste és megtalálta áldozatait. És mert *egymaga* volt, éppen ebben rejlik az a biztonság, amellyel fondorlatait elkövette, azért volt olyan legyőzhetetlenül nehéz dolog a gyilkos nyomára bukkanni. De hadd mondok tovább, elbeszélésem majd felfedi ön előtt a legelvetemültebb és egyúttal a legboldogtalanabb ember titkát.

Hogy milyen helyzetben voltam akkor a mesterrel szemben, azt bárki könnyen elképzelheti. Az első lépést megtettem - nem volt már visszakozás. Olykor úgy éreztem, magam is Cardillac cinkosa lettem a gyilkolásban, és csak Madelon szerelme felejtette el velem a kint, mely bensőmet gyötörte, csak mellette sikerült eltüntetnem a megnevezhetetlen fájdalom minden külső jelét. Ha az öreggel a műhelyben dolgoztam, nem tudtam az arcába nézni, olyan iszonyat remegett át rajtam a rettenetes ember közelében, akiben megvolt a gyengéd, hű apa és a jó polgár minden erénye, miközben az éj fátyolozta rémtetteit. Madelon, a jámbor, az angyali tisztaságú gyermek, imádságos szeretettel csüngött apján. Szinte megszakadt a szívem fájdalomában arra a gondolatra, hogy ha egyszer a bosszú keze elérné a leplezett gonosztevőt, Madelonnak, akít a sátán minden pokoli ravaszságával megtévesztett, a legszörnyűbb kétségbeesést kellene elszenvednie. Maga ez a tudat is lakatot tett a számra, inkább vállaltam volna, hogy bűnösként elpusztuljak. Bár a Maréchaussée tagjainak beszédéből elég sokat megértettem, Cardillac rémtettei, az indítékok és a megvalósítás módja mégis, rejtély maradt előttem: a magyarázat azonban nem késett sokáig. Cardillac, aki máskor igen vidám hangulatban végezte munkáját, többnyire nevetett és tréfálkozott, s ezzel csak felkeltette utálatomat, egy napon igen komolyan magába mélyedt. Hirtelen félredobta az ékszert, amelyen éppen dolgozott, úgyhogy a kövek és a gyöngyök szanaszét gurultak, heves mozdulattal felállt és így szólt: - „Olivier!... ez nem maradhat így tovább közöttünk, ez a helyzet elviselhetetlen számomra. Amit Desgrais-nek és társainak körmönfont ravaszsággal nem sikerült leleplezniük, néked kezredre játszotta a véletlen. Megláttál éjszakai munkám közepette, amibe rossz csillagom kergetett - minden ellenállás hiábavaló. Téged is gonosz csillagzatod vett rá, hogy engem kövess, az borított be, áthatolhatatlan fátylával, az tette olyan könnyűvé lépteidet, hogy

nesztelenül járj, mint egy parányi állat, és én, noha a legsötétebb éjszakában is élesen látok, akár a tigris, több utcányi távolságból is meghallom a legcsekélyebb zajt, a szúnyog zümmögését, én nem vettelek észre. Gonosz csillagod vezetett hozzám, téged, a társamat. Árulástól mostani helyzetemben nem kell tartanom. Ezért megtudhatsz mindent.”

„Sohasem leszek a társad, kétszínű gonosztevő” - szerettem volna felkiáltani, de olyan rémület fogott el Cardillac szavaira, hogy összeszorult a torkom. Szavak helyett csak valami értelmetlen hang tört fel belőlem. Cardillac visszault székére. Felszárította homlokán a verejtéket. Úgy látszott, nehezen szedi össze magát, nagyon is megérintette az emlékezés az elmúlt eseményekre. Végül elkezdte:

„Bölcs férfiak sokat beszélnek arról, milyen különös benyomásokat tudnak megragadni az asszonyok áldott állapotban, és hogy milyen csodálatosan hatnak az ilyen eleven, önkéntelen benyomások magára a gyermekre is. Anyámról egy furcsa történetet meséltek nekem. Terhessége első hónapjában, más asszonyokkal együtt, megnézett egy fényes udvari ünnepséget Trianonban. Egyszer csak megpillantott egy spanyol öltözetű lovagot, s tekintetét egészen lenyűgözte a férfi nyakában villogó drágaköves lánc. Egész lényével sóvárgott a csillogó kövek után, valami földöntúli szépségnek tetszettek a szemében. Ugyanez a lovag, évekkel azelőtt, amikor anyám még nem volt férjnél, megostromolta az erényes hajadont, de ő undorral visszautasította. Most mindjárt felismerte a lovagot, de a ragyogó gyémántok fényében valami magasabb rendű lénynek, a szépség megtestesítőjének látta. A lovag észrevette anyám vágyakozó, tüzes pillantásait. Azt hitte, most több szerencséje lesz, mint azelőtt. Értette a módját, hogyan közeledjék hozzá, mi több, eltávolította ismerősei köréből, s egy magányos helyre csábította. Ott forrón karjába zárta. Anyám megragadta a gyönyörű nyakláncot, de a lovag abban a pillanatban a földre hanyatlott, s anyámat is magával rántotta. Lehet, hogy hirtelen szélütés érte, lehet, hogy valami más volt az oka, tény az, hogy meghalt. Anyám hasztalan igyekezett, hogy kiszabadítsa magát a haláltusában megmerevedett karokból. A lovag anyámra meresztette már fénytelen, üres tekintetű szemét, s a két test együtt fetrengett a földön. Anyám éles segélykiáltása végül elhatolt a távoli járókelökhöz, azok odasiettek és kiszabadították az iszonyú szerelmes karjából. A rémület betegségbe döntötte anyámat. Azt hitték, nem tud majd kihordani, de meggyógyult és a szülés szerencsésebb volt, mint valaha is remélhették volna. De annak a szörnyűséges pillanatnak az átka *engem* sújtott. Megjelent az én gonosz csillagom, leküldött egy szikrát, s ez a szikra felgyújtotta bennem a legkülönösebb és legrontóbb szenvedélyek egyikét. Még fiatal gyermek voltam, amikor mindennél jobban vonzottak a csillogó gyémántos ékszerek. Az ilyesmit közönséges gyermekkori vonzalomnak tartják. De nálam másról volt szó, mert serdülő koromban már elloptam minden aranyat és ékszert, amit csak megkaparinthattam. Akár a leggyakorlottabb szakértő, ösztönösen meg tudtam különböztetni a hamis ékszert a valóditól. Csak a valódi ékszer csábított, hamis vagy préselt aranyhoz hozzá se nyúltam. Csak apám szigorú, büntető keze fékezte meg a velem született mohó vágy kitöréseit. Hogy mégis arannyal és drágakövekkel legyen dolgom, az aranyművességet választottam pályámul. Nagy szenvedéllyel dolgoztam, és hamarosan a szakma első mestere lettem. Ekkor olyan időszak kezdődött életemben, amikor az oly sokáig elfojtott hajlam vad erővel kitört és hatalmasra nőtt, mindent felemészelve maga körül. Amint elkészítettem és hazavittem egy ékszert, tüstént valami nyugtalanság, vigasztalan hangulat fogott el, s ez elrabolta álmodat, egészségemet, életkedvemet. Mint valami kísértet, úgy lebegett éjjel-nappal a szemem előtt ékszereimmel feldíszítve az a személy, akinek éppen dolgoztam, és egy hang a fülembé süvítette: »Hiszen ez a tiéd... a tiéd... vedd hát el... minek a halottnak a gyémánt!« Végül tolvaj mesterkedésekhez folyamodtam. Bejáratos voltam a nagyok házaiba, gyorsan kihasználtam minden alkalmat, egyetlen zár sem állt ellen ügyességemnek, és az ékszer, amelyet készítettem, hamarosan megint a kezembe került. De

nyugtalanságomat ez sem űzte el. Megint megszólalt bennem az a kínzó, az a gúnyolódó hang és így szólt: - »Hohó, egy halott viseli az ékszeredet!« - Magam sem tudtam, hogy történt, de kimondhatatlanul meggyűlöltem mindenkit, akinek valamilyen ékszert készítettem. Igen! A lelkem mélyén gyilkos vágy ébredt ellene, s ettől magam is reszkettem. Abban az időben vásároltam ezt a házat. Az áraban megegyeztem a tulajdonossal, itt ebben a szobában ültünk egymással szemben, örültünk a megkötött üzletnek és megittunk egy üveg bort. Leszállt az éj, s én már indulni akartam, amikor így szólt a ház eladója: - »Hallja csak, René mester, mielőtt elmegy, meg kell ismertetnem e ház titkával.« - Ekkor kinyitotta ezt a falba épített szekrényt, félrehúzta a hátsó falát, belépett egy szobácskába, majd lehajolt és felnyitott egy csapóajtót. Meredek, keskeny lépcsőn ereszkedtünk le, s egy picinyke ajtóhoz értünk, azt is kinyitotta, és kiléptünk az udvarra. Az öregúr ekkor a falhoz lépett, félretolt egy csak igen kevésbé kiálló vasat, ettől a fal egy része azonnal elfordult, úgyhogy egy ember kényelmesen átbújhatott a nyíláson és kiléphetett az utcára. Nézd csak ezt a művészi szerkezetet, Olivier. E ház helyén valaha kolostor állt, bizonyára a ravasz szerzetesek készítették a titkos ajtót, hogy észrevétlenül ki- és beosonhassanak rajta. Egy darab fa az egész, csak a külső oldalán borítja mész és vakolat. Ebbe a falba kívülről egy szobrot helyeztek, ami ugyancsak fából készült, de egészen olyan, mintha kőből volna, és ez az egész szerkezet, a szoborral együtt rejtett sarokvas körül forog.

Sötét gondolatok ébredtek bennem e berendezés láttán, úgy rémlett, olyan tettek céljára készült, amelyeket még előttem is titok fed el. Egy udvari embernek szállítottam akkoriban éppen egy drága ékszert, és tudtam, hogy egy balett-táncosnőnek szánta. A halálos gyötrelmem nem maradt el... a kísértet a nyomomban volt... a sátán fülembé suttogott... Bementem a házba. A félelem véres verejtékében fürödtem, álmatlanul fetrengtem fekhelyemen! Magam előtt láttam, amint az ember ékszeremmel a táncosnőhöz lopózik. Ekkor tajtékzó haraggal felugrom... vállamra kapom a kabátomat... lemegyek a titkos lépcsőn... a falon át, a Nicaise utca irányába. Már jön is a lovag, én rávetem magam, ő felkiált, de én szorosan fogom hátulról, és szívébe döföm a tört... enyém az ékszer! Utána olyan nyugalmat, olyan békességet éreztem, mint még soha. A kísértet eltűnt, a sátán elhallgatott. Most már tudtam, mit akar gonosz csillagom; vagy engedek neki, vagy elpusztulok. Most hát megérted a viselkedésemet, Olivier! Ne hidd, hogy mivel meg kell tennem, amiről lemondani nem tudok, most már egészen kiveszett belőlem a részvét, a könyörületesség érzése, amely hozzá tartozik az ember természetéhez. Tudod, milyen nehezemre esett, hogy egy ékszert elvigyek a megrendelőjéhez, hogy nem is dolgozom annak, akinek nem kívánom a halálát, sőt, ha tudom, hogy a fenyegető kísértet holnap vért kíván, ma megelégszem egy jókora ökölcsapással, ami kincsem tulajdonosát a földre teríti és megszerzi számomra az ékszert.”

- Amikor Cardillac mindezt elmondta, a titkos bolthajtáshoz vezetett és megengedte, hogy megnézzem ékszeres kamráját. A királynak sincs több drágasága. Mindegyik ékszeren kis cédula függött, rajta a pontos feljegyzés, hogy kinek készítette, mikor szerezte meg lopás vagy gyilkosság árán. - „Esküvőd napján - mondta Cardillac komor, ünnepélyes hangon -, esküvőd napján, kezded a feszületre téve, szent esküvel fogadod majd, Olivier, hogy halálom órájában legparányibb részéig megsemmisíted mindezt a drágaságot, azon a módon, amellyel majd megismertetlek. Nem akarom, hogy bármely emberi lény e vérral szerzett kincs birtokába kerüljön, legkevésbé pedig te és Madelon.” - Fogoly voltam immár a bűn útvesztőjében, szerelem és utálkozás, gyönyör és rémület marcangolt, olyan voltam, mint az elkárhozott lélek, akinek egy nyájas angyal int, de izzó karmokkal fogva tartja a sátán, és a nyájas angyal szerelmes mosolya, amely visszatükrözi a mennyek minden üdvösségét, legszörnyűbb gyötrelmére válik. Gondoltam a menekülésre... öngyilkosságra is... de Madelon! Szidjon meg, szidjon meg, tisztelt kisasszony, mert túl gyenge voltam ahhoz, hogy lebírijam a szenvedélyt,

amely a bűnhöz láncolt; de nem bűnhődöm-e meg érte szégyenteljes halállal? Egy nap szokatlanul vidáman jött haza Cardillac. Becézgette Madelont, barátságos pillantásokat vetett felém, az asztalnál megivott egy üveg finom bort, amit csak nagy ünnepeken szokott megenni, énekelt és vidám volt. Madelon magunkra hagyott bennünket, de én nemsokára a műhelybe készültem. - „Maradj csak, fiam - szólalt meg Cardillac -, ma már nem dolgozunk, igyunk egyet Párizs legérdemesebb, legkiválóbb hölgyének egészségére.” Koccintottunk, és a mester kiürítette teli poharát, majd így szólt: - „Mondd csak, Olivier, hogy tetszenek neked ezek a sorok:

*»Un amant qui craint les voleurs
n'est point digne d'amour.«*”

Azután elmondta, mit beszélt önnel a király Maintenon asszony lakosztályában, és hozzátette, hogy jobban tiszteli önt bármely más embernél, és hogy ön, kisasszony, olyan erényekkel van megáldva, amelyek előtt a gonosz csillag erőtlenül elsápad, és ha ön az általa készített ékszerek legszebbikét viselné is, akkor sem keltene benne gyilkos gondolatokat a gonosz kísértet. - „Hallgasd meg, Olivier - mondta - mit határoztam. Rég volt már, hogy nyakéket és karkötőket kellett készítenem angliai Henriette számára és a köveket is nékem kellett hozzá adnom. Ez lett életem legsikerültebb munkája, de majd megszakadt a szívem arra a gondolatra, hogy meg kell válnom ettől az ékszertől, amely minden kincsem közül legkedvesebb volt. Tudod, hogy a szerencsétlen hercegnő orgyilkosság áldozata lett. Így hát megtartottam az ékszert, és hálám és hódolatom jeléül az üldözött banda nevében Scuderi kisasszonynak akarom elküldeni. Amellett, hogy Scuderi kisasszony elnyeri győzelmének beszédes jelét, Desgrais-t és társait is kigúnyolom vele, úgy, ahogy megérdemlik. Neked kell az ékszert hozzá elvinni.”

Amint Cardillac az ön nevét kiejtette, kisasszony, úgy tetszett, fekete fátylakat húznak félre a szemem elől, és tarka, ragyogó színekben ismét feltárult kora gyermekségem szépséges, tiszta képe. Csodálatos vigasz költözött ekkor szívembe, egy fénylő napsugár, amely előtt elhomályosulnak a sötét szellemek. Úgy látszott, Cardillac észrevette, milyen nagy hatást keltettek bennem szavai, de ő azt a maga módján értelmezte. - „Úgy tetszik - mondta -, tervem kedvedre való. Meg kell vallanom, hogy egy lelkem mélyéből fakadó hang parancsolta, hogy ezt tegyem, és ez a hang egészen más, mint az, amely véráldozatot kíván, mint valami telhetetlen ragadozó. Olykor különös érzés fog el - belső szorongás, félelem tör rám, valami szörnyűségtől félek, amelynek borzadálya a túlvilág távolából leng felém. Olyankor úgy érzem, mintha minden bűn halhatatlan lelkemet terhelné, holott semmi része sincs abban, amire rávett gonosz csillagom. Ilyen hangulatban határoztam el, hogy szép gyémántkoszorút készítek a St. Eustach-templomban levő Madonnának. De az a megfoghatatlan szorongás egyre erősebben fogott el, valahányszor el akartam kezdeni a munkát, úgyhogy végül egészen lemondtam róla. Most pedig úgy érzem, magának az erénynek és jámborságnak mutatok be alázatos szívvel könyörgő áldozatot és szerzek magamnak szószólót azzal, hogy elküldöm Scuderi kisasszonynak a legszebb ékszert, amelyet valaha készítettem.”

- Ezután Cardillac az ön életmódjának pontos ismeretében közölte velem, hogyan és miképpen, melyik órában vigyem el az ékszert, amit egy takaros ládikába zárt. Csodálatos érzés ragadott magával, mert a galád Cardillac révén maga az ég mutatta meg az utat, hogy megmeneküljek a pokoltól, ahol megtévedt bűnösként sýnylődtem. Így gondoltam akkor. Cardillac kívánsága ellenére be akartam önhöz hatolni. Azt gondoltam, mint Anne Brusson fia, mint az ön neveltje, lába elé borulok és mindent, de mindent felfedek ön előtt. Önt annyira megindította volna az a kimondhatatlan szerencsétlenség, amellyel a leleplezés a szegény, ártatlan Madelont fenyegetné, hogy tiszteletben tartotta volna a titkot, de éles szelleme bizonyára megtalálta volna az

eszközt, hogy Cardillac leleplezése nélkül is véget vessen elvetemült gattetteinek. Ne kérdezze tőlem, hogy miféle eszközökkel, hiszen ezt magam sem tudom -, de hogy megmenthette volna Madelont, velem együtt, ez a meggyőződés oly szilárdan élt lelkemben, akár a hit a szentséges Szűzanya vigasztaló segítségében. Mint tudja, kisasszony, szándékom meghiusult azon az éjszakán. De nem veszítettem el a reményt, hogy más alkalommal több szerencsével járok. Ekkor egyszerre megszűnt Cardillac egész vidámsága. Nyomott hangulatban vánszorgott, maga elé meredt, értelmetlen szavakat dünnyögött, összevissza hadonászott, mint aki ellenséget hárít el magától, úgy látszott, elméjét megzavarták a rossz gondolatok. Egész délelőtt így viselkedett. Végül leült munkaasztalához, majd ismét rosszkedvűen felugrott, kinézett az ablakon, és így szólt, komoly, sötét színezetű hangon: - „Mégis jobb lett volna, ha angliai Henriette viseli az ékszereimet.” - Szavai rémülettel töltöttek el. Most már tudtam, hogy tévelygő elméjét ismét elragadta az a fertelmes gyilkos szellem, hogy a sátán hangja ismét megerősödött füleiben. Láttam, hogy ez az elvetemült, gyilkos ördögfajzat most már az ön életét fenyegeti. Tudtam, ha az ékszer visszakerül Cardillac-hoz, ön megmenekül. Ekkor találkoztunk a Pont Neufön, a fogatához nyomultam, bedobtam a cédulát, amelyben könyörögtem, hogy a kapott ékszer tüstént vigye vissza Cardillacnak. Ön azonban nem jött. Félelmem másnap kétségbeeséssé fokozódott, mert Cardillac egyébről sem beszélt, mint egy drága ékszerről, amelyet az éjjel maga előtt látott. Ezt nem érthettem másként, csak úgy, hogy az ön ékszerére gondolt, és bizonyos voltam abban, hogy Cardillac valami gyilkos támadást forral, és azt még az éjjel végre is akarja hajtani. Meg akartam önt menteni, akár Cardillac élete árán is. Amint Cardillac az esti ima után, szokásához híven, bezárkózott, az egyik ablakból leereszkedtem az udvarba, átbújtam a fal nyílásán és elhelyezkedtem a közelben, mély árnyékba rejtőzve. Hamarosan jött is Cardillac kifelé és halkán elosont az utcán. Én meg követtem. A St. Honoré utca felé tartott, én meg dobogó szívvel utána. De Cardillac egyszerre eltűnt a szemem elől. Elhatároztam, hogy az ön házának kapuja előtt megállok. Ekkor énekelve és trillázva - éppen úgy, mint amikor a véletlen úgy akarta, hogy Cardillac gyilkosságának szemtanúja legyek - egy tiszt haladt el mellettem, de ő nem vett észre engem. Abban a pillanatban előugrik egy fekete alak és ráveti magát a tisztre. Cardillac! Szeretném megakadályozni a gyilkosságot, hangos kiáltással két-három lépéssel odaérek. De nem a tiszt, Cardillac hanyatlik halálos sebbel, hörögve a földre. A tiszt eldobja a tört, kirántja kardját, és harci állásba helyezkedik, azt gondolván, hogy a gyilkos cinkosa vagyok, ám gyorsan elsiet, amint észreveszi, hogy véle mit sem törődve, csak a holttestet vizsgálom. Cardillac még élt. Eltettem a tört, amelyet a tiszt eldobott, azután a vállamra vettem a sebesültet, nagy nehezen hazacipeltem, s a titkos folyosón át a műhelybe vittem. A többit már ön is tudja. Most már látja, drága kisasszony, egyetlen vétkem az, hogy nem árultam el Madelon apját a bíróságnak és így nem vettem véget gonosztetteinek. De ártatlan vagyok minden vérontásban. Semmiféle kínzás nem kényszeríthet arra, hogy eláruljam Cardillac rémtetteinek titkát. Nem akarom, hogy a felsőbb hatalom szándéka ellenére, amely az erényes leány előtt az apa szörnyű gyilkosságait elfátyolozza, most mégis rátörjön egész nyomorúságával a múlt, és egész jelenét megölje, hogy a világi bosszú felbolygassa a holttestet a földben, amely takarja, hogy a hóhér a szégyen bélyegét üsse a korhadó csontokra. Nem! Hadd sirasson meg engem szívem szerelme, mint ártatlanul elbuktatottat, az idő majd enyhíti fájdalmát, de határtalan volna kétségbeesése, ha megtudná szeretett atyja pokoli tetteit.

Olivier elhallgatott, de ekkor hirtelen könnyek áradata fakadt szeméből, Scuderi kisasszony lába elé vetette magát, és könyörgő hangon folytatta:

- Ön meg van győződve ártatlanságomról - igen, bizonyosan! Legyen könyörületes, kisasszony, és mondja meg, mi történt Madelonnal.

A kisasszony ekkor Martiničre asszonyt szólította és Madelon néhány pillanat múlva Olivier karjába repült.

- Most már minden jól van, ha te itt vagy... igen, én tudtam, hogy megment a legnemesebb szívű hölgy.

Így beszélt kapkodva Madelon, Olivier pedig megfedkezett sorsáról és minden fenyegető veszélyről - szabad volt és mámoros a boldogságtól. Megindító volt, ahogy kölcsönösen elpanaszolták, mennyit szenvedtek egymásért, azután újra összeöleltek és sírtak elragadtatásukban, mert újra egymásra találtak.

Ha Scuderi kisasszony nem lett volna már amúgy is meggyőződve Olivier ártatlanságáról, most kellett volna erre a meggyőződésre jutnia, ahogy elnézte a két fiatal, akik mélységes szerelmi boldogságukban megfedkeztek az egész világról, minden nyomorúságukról és kimondhatatlan szenvedésükről.

- Nem! - kiáltott fel a kisasszony. - Csak tiszta szív képes arra, hogy ilyen angyali ártatlansággal megfedkezzen mindenről.

A hajnali világosság sugarai már behatoltak az ablakon. Desgrais halkán kopogott az ajtón és figyelmeztette őket, hogy legfőbb ideje eltávolítani Olivier Brussont, mert később már feltűnést keltenének. A szerelmeseknek el kellett válniuk.

Most hát szörnyűségesen életre keltek a sötét sejtelmek, amelyek Scuderi kisasszony szívére neheztedek attól a perctől fogva, amikor Brusson először lépett a házba. Szeretett Anne-jának fiát látta most ártatlanul ily súlyos bonyodalomba keveredve; bizony nem sok reménye volt arra, hogy megmenekül a szégyenletes haláltól. Nagyra becsülte az ifjú hősi gondolkodását, hogy inkább meghal bűnnel terhelve, de el nem árulja a titkot, amely Madelon halálát okozná. A lehetőségek egész birodalmában nem talált módot, hogy a szerencsétlent megmentse a szörnyű törvényszéktől. És mégis szilárdan élt lelkében a hit, hogy semmiféle áldozatot nem szabad sajnálnia, mindenáron el kell hárítania az égbekiáltó igazságtalanságot, amelyet most készülnek elkövetni. A legkülönbözőbb tervekkel és elképzelésekkel gyötrődött, már kalandos vállalkozásokra is gondolt, ám ezeket éppolyan gyorsan el is vetette, mint ahogyan kieszelte őket. Egyre inkább eltűnt lelkéből a reménynek minden sugara, úgyhogy már-már kétségbeesett. De Madelon feltétlen jó hite és gyermekes bizalma, az átszellemült boldogság, ahogyan szerelmeséről beszélt, akit most már hamarosan felmentenek minden vád alól, és mint hitvesét szoríthatja szívéhez - ez a bizakodás ismét felemelte Scuderi kisasszonyt, oly mértékben, amilyen mélyen szívébe hatoltak a leány szavai.

És hogy végre már tegyen is valamit, hosszú levelet írt la Regnie-nek, és közölte vele: Olivier Brusson a leghitelesebb módon feltárta előtte, hogy egészen ártatlan Cardillac halálában, és csak hősi elhatározása - inkább magával viszi a sírba a titkot, melynek felfedése magát az ártatlanságot és erényt döntené romlásba -, csak ez tartja vissza attól, hogy vallomást tegyen a bíróság előtt, holott e vallomása nemcsak attól a gyanútól szabadítaná meg, hogy megölte Cardillacot, hanem attól is, hogy az elvetemült gyilkosok bandájához tartozott volna. Scuderi kisasszony minden lángoló buzgalmát, minden szellemes ékesszólását latba vetette, hogy meglágyítsa la Regnie szívét.

Néhány óra múlva megérkezett la Regnie válasza - szívből örül, hogy Olivier Brusson tisztázta magát nagyra becsült jótévője előtt. Ami Olivier hősi elhatározását illeti - hogy az ügyre vonatkozó titkot magával akarja vinni a sírba - la Regnie mélységesen fájjalja, de a *Chambre ardente* nem respektálhatja az ilyesfajta konok hősiességet, ellenkezőleg, a legerélyesebb eszközökkel meg kell azt törnie. Reméli, hogy három nap múlva feltárul előtte ez a különös titok, amely valószínűleg valamiféle csodát fog napfényre hozni.

Nagyon is jól tudta Scuderi kisasszony, mit ért a félelmetes la Regnie azokon az eszközökön, amelyekkel Brusson hősiességét meg akarják törni. Most már bizonyos, hogy elrendelték a szerencsétlen ember kínvallatását. Ebben a halálos szorongásban jutott végül eszébe Scuderi kisasszonynak, hogy egy jogi szakértőhöz forduljon tanácsért - ha másért nem, legalább azért, hogy haladékot nyerjenek. Pierre Arnaud d'Andilly volt akkoriban Párizs leghíresebb ügyvédje. Elmélyült tudása, átfogó értelme egy szinten állt becsületességével s erényességével. Őt kereste fel Scuderi kisasszony és elmondott neki mindent, amennyit csak elmondhatott anélkül, hogy Brusson titkát megsértse. Azt hitte, d'Andilly majd buzgón pártfogásába veszi az ártatlan ifjút, ám keserűen csalódott reményeiben. D'Andilly, nyugodtan meghallgatott mindent, majd mosolyogva felelt Boileau szavaival:

- *Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable.*³⁴

Bebizonyította Scuderi kisasszonynak, hogy igen feltűnő gyanúokok szólnak Brusson ellen, hogy la Regnie eljárása semmiképp sem nevezhető kegyetlennek vagy elhamarkodottnak, éppenséggel, nagyon is törvényes eljárás, mi több, nem is tehetett volna másként anélkül, hogy meg ne szegje bírói kötelességét. Ő, d'Andilly maga sem merné vállalni, hogy akár a legügyesebb védelemmel megmentse Brussont. Ezt csak maga Brusson teheti meg, őszinte beismeréssel vagy legalább Cardillac halála körülményeinek pontos elbeszélésével, ami talán majd újabb nyomozásra ad okot.

- Így hát a király lába elé borulok, és kegyelemért könyörgök - szólt a kisasszony feldúltan, könnyektől elfúló hangon.

- Ne tegye - mondta d'Andilly -, ne tegye ezt az Isten szerelmére, kisasszony! Tartogassa végszükség esetére a segítségnek ezt az utolsó eszközét, amely, ha egyszer balul üt ki, az ön számára örökre elveszett. A király sohasem fog megkegyelmezni egy *ilyenfajta* vétkesnek, hiszen a veszélyeztetett nép keserű szemrehányással illetné. Lehetséges, hogy Brusson, titkának leleplezésével vagy más módon mégiscsak megtalálja a módját, hogy az ellene felsorakozó gyanút eloszlassa. Akkor lesz majd itt az ideje annak, hogy ön a király kegyéért könyörögjön, mert ő nem azt fogja kérdezni, hogy a bíróság előtt mi bizonyult igaznak és mi nem, hanem legbelső meggyőződését hívja majd tanácsadóul.

Scuderi kisasszony kénytelen volt hát elfogadni a sokat tapasztalt d'Andilly véleményét. Mélységes aggodalom fogta el, egyre csak töprengett, a Szűzanyához és az összes szentekhez fohászzkodott: mihez is fogjon most, hogy a szerencsétlen Brussont megmentse. Így ült késő este szobájában, amikor Martiničre asszony belépett és jelentette, hogy Miossens gróf, a királyi gárda ezredese, sürgősen beszélni kíván a kisasszonnyal.

- Bocsássa meg - szólt Miossens, miközben katonás, tisztelettudással meghajolt -, bocsássa meg, kisasszony, hogy ily későn, ilyen alkalmatlan időben rontok be házába. Mi, katonák már csak így szoktuk meg, no meg tudom, ön két szavamra megbocsát. Olivier Brusson hozott ide.

Scuderi kisasszony izgalomban, hogy vajon mi újat tud meg ismét, hangosan felkiáltott.

- Olivier Brusson? A világ legszerencsétlenebb embere. Mi dolga önnek vele?

- Mégiscsak jól gondoltam - folytatta Miossens -, hogy védenek nevének hallatára felébred kíváncsisága. Az egész világ meg van győződve Brusson bűnösségéről. Tudom, hogy önnek más a véleménye, de azt, amint mondják, csupán a vádlott kijelentéseire alapítja. Nem így azonban én. Senki nem lehet nálam szilárdabban meggyőződve arról, hogy Brusson ártatlan Cardillac halálában.

³⁴ Ami való, nem mindig valószínű

- Beszéljen, ó, beszéljen - kiáltotta Scuderi kisasszony és szemében az elragadtatás fénye ragyogott.

- Én voltam - szólt nyomatékos hangon Miossens -, én voltam az, aki az öreg aranyművest leszúrtam a St. Honoré utcában, nem messze az ön házától.

- Uramisten... Ön... ön! - kiáltott a kisasszony.

- És én - folytatta Miossens -, és én megesküszöm önnek, kisasszony, hogy büszke vagyok arra, amit tettem. Tudja hát meg, hogy Cardillac volt a legelvetemültebb, a legkétségűbb gonosztevő, hogy ő volt az, aki az éj leple alatt orozva gyilkolt és rabolt és olyan sokáig nem került hurokra. Magam sem tudom, mi történt, de valami gyanú ébredt bennem a vén gazemberrel szemben, amikor látható nyugtalansággal hozta el az ékszert, amelyet nála rendeltem, amint pontosan megtudakolta, kinek a számára készíttetem, és mikor ugyancsak ravasz módon kikérdezte komornyikomat, milyen időben szoktam meglátogatni egy bizonyos hölgyet. Már rég feltűnt nekem, hogy ennek a fertelmes rablási vágnak valamennyi szerencsétlen áldozatán egyforma halálos seb fedezhető fel. Biztos voltam abban, hogy a gyilkosnak nagy gyakorlata volt a törszúrásban, amelynek azonnali halált kellett okoznia, és hogy erre alapította minden számítását. Mert ha elhibázza, egyenlő esélyekkel folyik tovább a küzdelem. Mindez bizonyos óvintézkedésre készítetett, és pedig olyan egyszerű óvintézkedésre, hogy szinte nem is értem, miért nem jutott másoknak már régen eszükbe, hiszen így megmenekülhettek volna a rájuk ólalkodó gyilkostól. Könnyű páncélt viseltem mellényem alatt. Cardillac hátulról rontott rám. Hatalmas erővel fogott át, de a biztos kézzel irányított tördőfés lesiklott páncéлом vasán. Abban a pillanatban szembefordultam vele és készenlétben tartott törőmet a mellébe szúrtam.

- És ön hallgatott - kérdezte Scuderi kisasszony -, és nem jelentette a bíróságon, hogy mi történt?

- Engedje meg - folytatta Miossens -, engedje meg, kisasszony, megjegyezmem, hogy egy ilyen bejelentés, ha nem is okozta volna éppen pusztulásomat, mindenesetre a legocsmányabb perbe keverhetett volna. Talán bizony la Regnie, aki mindenütt büntényt szimatol, ő talán hitt volna nekem, ha a tisztas Cardillacot, minden erény és jámborság mintaképét azzal vádoló, hogy hétpróbás gonosztevő? És ha az igazságszolgáltatás kardja ellenem fordítja gyilkos hegyét?

- Ez lehetetlen - szólt Scuderi kisasszony -, az ön származása... a rangja...

- Ó - folytatta Miossens -, gondoljon csak Luxemburg tábornagra, akit azzal vádoltak, hogy méregkeverő és a Bastille-ba zárták, mert az az ötlete támadt, hogy le Sage-zsal elkészítteti horoszkópját. Nem, Dionüoszra, egyórányi szabadságomat, még egyik fülcimpámat sem bízám az őrző la Regnie-re, aki valamennyiünknek örömmel elmetszené a torkát.

- De hiszen így meg vérpadra juttatja az ártatlan Brussont! - vágott a szavába Scuderi kisasszony.

- Ártatlan?... - felelte Miossens. - Ön ártatlannak nevezi az elvetemült Cardillac cinkosát?... Aki támogatta gonosztetteit?... Nem, igazságos dolog lesz, ha ez a fickó elvérzik, és én csupán azért fedtem fel önnek, igen tisztelt kisasszony, az ügy valóságos összefüggéseit, mert feltételezem, hogy ön majd felhasználja titkomat valami módon védence érdekében, anélkül, hogy engem a *Chambre ardente* kezére juttatna.

Scuderi kisasszonyt mélységes öröm fogta el, mert a gróf ugyancsak megerősítette abban a meggyőződésében, hogy Brusson ártatlan; habozás nélkül mindent felfedett a gróf előtt, minthogy az már egyébként is ismerte Cardillac vétkét, majd felszólította, hogy kísérje el

d'Andilly-hez. *Előtte*, a titoktartás terhe mellett, mindent fel kell fedniük, ő adjon majd tanácsot, hogy most mihez fogjanak.

Scuderi kisasszony mindent elmondott d'Andilly-nek és az még egyszer kifaggatta a legcsekélyebb részletek felől. Majd nyomatékosan megkérdezte Miossens grófot, vajon neki is szilárd meggyőződése, hogy Cardillac volt a támadója, és hogy felismerné-e Olivier Brussonban azt, aki a holttestet magával vitte.

- Amellett - felelte Miossens -, hogy a holdvilágos éjszakában igazán jól felismertem az aranyművest, magát a tört is láttam la Regnie-nél, amellyel Cardillacot leszúrták. Az én töröm volt az, markolata különösen gazdag díszítésű. Minthogy csupán egy lépés választott el tőle, jól láttam az ifjú vonásait is, hiszen a kalapja leesett fejről, és mindenképpen felismerném újra.

D'Andilly néhány másodpercig szótlanul maga elé nézett; azután így szólt:

- A szokásos úton semmiképpen sem menthetjük meg Brussont az igazságszolgáltatás kezéből. Madelon miatt nem akarja rablógyilkosnak nevezni Cardillacot. Jól is teszi, mert ha ezt a titkos kijárással, az összerabolt kincs leleplezésével be is tudná bizonyítani, őt magát, mint bűnrészt, akkor is kivégeznék. Ugyanaz következne be akkor is, ha Miossens gróf elmondaná a bírának találkozását az aranyművessel, úgy, amint a valóságban történt. *Haladékos nyerni*, ez az egyetlen, amire törekednünk kell. Miossens gróf elmegy a Conciergerie-be, bemutatkozik Olivier Brussonnak és felismeri benne azt, aki Cardillac holttestét elvitte. Majd la Regnie-hez siet és azt mondja: „A St. Honoré utcában láttam egy embert, akit leszúrtak, közvetlenül a holttest mellett álltam, amikor valaki odaugrott és föléje hajolt, mert azt hitte, még van benne élet, a vállára vette és elvitte. Olivier Brussonban felismertem ezt az embert.” Ez a kijelentés la Regnie-t újabb kihallgatásra, Brusson és Miossens szembesítésére készíti. A kínvallatás mindenestre elmarad, és folytatódik a nyomozás. Akkor jön el az ideje annak, hogy a királyhoz forduljunk. Azt már az ön éles elméjére bízom, kisasszony, hogy a lehető legügyesebben járjon el ebben a dologban. Véleményem szerint jó lenne, ha az egész titkot felfedné a király előtt. Miossens gróf kijelentése alátámasztja Brusson vallomását. Talán hasonló eredménnyel jár majd, ha titkos kutatásokat tartanak Cardillac házában. Mindezt azonban semmiféle bírói ítélet meg nem alapozhatja, csupán a király döntése, mely belülről fakadó érzésére támaszkodva kegyelmet adhat ott, ahol a bíróságnak büntetnie kell.

Miossens gróf híven követte a tanácsot és csakugyan be is következett, amit d'Andilly előre látott.

Most hát a királyhoz kellett fordulni, és ez volt a legnehezebb dolog, hiszen az uralkodó úgy vélte, hogy Brusson az a szörnyű rablógyilkos, aki olyan hosszú ideig rettegésben tartotta egész Párizst. Annyira utálkozott és iszonyodott Brussontól, hogy éktelen dühbe gurult, ha csak a leghalványabban emlékeztették is a hírhedt perre. Maintenon asszony, híven alapelvehez, hogy sohasem beszél a királynak kellemetlen dolgokról, visszautasított minden közvetítést, így hát Brusson sorsa egészen Scuderi kisasszony kezében volt. Az idős hölgy hosszú töprengés után végül hirtelen elhatározásra jutott, és elhatározását gyorsan meg is valósította. Nehéz fekete selyemből készült ruhába öltözött, felékesítette magát Cardillac pompás ékszereivel, hosszú fekete fátylat borított magára, és így jelent meg Maintenon asszony lakosztályában, abban az órában, amikor a király is ott tartózkodott. A derék hölgy nemes alakjából annyi méltóság sugárzott ünnepélyes öltözékében, hogy tiszteletre készítette még azt a léha népséget is, amely megszokta, hogy könnyelmű nemtörődomséggel sűröngjön-forogjon a király előszobájában. Mindnyájan riadtan húzódtak félre, mikor a kisasszony belépett, de még maga a király is elnémult, felállt és elébe ment. Ekkor az uralkodó szemébe villantak a nyaklánc és a karkötő pompás gyémántjai, és így kiáltott fel:

- Egek! Hiszen ez Cardillac ékszere! - Majd Maintenon asszonyhoz fordult, és kedves mosollyal hozzátette: - Nézze csak, márkiné, mint gyászolja az elvesztett vőlegényt a mi szépséges menyasszonyunk.

- Ej, ej, felség - szólt közbe mintegy folytatva a tréfát Scuderi kisasszony -, hát illenék egy fájdalomba merült menyasszonyhoz, hogy ily ragyogóan felékesítse magát? Nem, én már egészen elpártoltam az aranyművestől és nem is gondolnék rá, ha olykor meg nem jelenne szemem előtt az iszonyatos kép, amint holttestét elvitték előttem.

- Hogyan? - kérdezte a király. - Hogyan, ön látta azt a szegény ördögöt?

Scuderi kisasszony néhány szóval elmondta, hogy véletlenül (még nem említette meg Brusson beavatkozását) éppen Cardillac háza előtt hajtatott el a gyilkosság felfedezésének idején. Leírta Madelon vad fájdalmát, elmondta, milyen mélyen megindította az angyali gyermek, és hogy miképpen mentette ki szegényt Desgrais kezéből a nép ujjongása közepette. Egyre növekvő érdeklődés kísérte ezután a la Regnie-vel, Desgrais-vel s a magával Brussonnal lejátszódott jelenetek leírását. A királyt elragadta a kisasszony előadásának életszerűsége, s így észre sem vette, hogy a szemében annyira utálatos Brusson gyűlöletes peréről van szó, beszélni sem tudott, csupán egy-egy felkiáltással fejezte ki megindultságát. Egészen feldúlta a rettenetes történet, de még mielőtt elszánta volna magát, hogy mindent elrendezzen, a kisasszony hirtelen a lába elé borult és könyörgött, hogy kegyelmezzen meg Brussonnak.

- Mit cselekszik - fakadt ki a király -, mit cselekszik, kisasszony! Ön igazán különös meglepetésekkel szolgál! De hiszen ez borzalmas história! És vajon ki kezeskedik azért, hogy ez a kalandos történet igaz?

- Miossens kijelentése - felelte Scuderi kisasszony -, a vizsgálat Cardillac házában... a belső meggyőződés... ó! és Madelon erényes szíve, amely hasonló erényt ismert fel a szerencsétlen Brusson lelkében.

A király már éppen felelni készült, de hirtelen megfordult, mert valami zaj hallatszott az ajtó felől. Louvois, aki a szomszéd szobában dolgozott, gondterhelt arckifejezéssel tekintett be. A király felállt és Louvois-t követve, elhagyta a szobát. A két hölgy, Scuderi kisasszony és Maintenon asszony, veszedelmesnek tartotta ezt a megszakítást, féltek, hogy a király az első rajtaütés után őrizkedni fog attól, hogy másodszor is beleessen a felállított csapdába. Néhány perc múlva azonban újra belépett az uralkodó, kis ideig gyorsan fel-alá járt a szobában, majd, kezét a hátán összekulcsolva, Scuderi kisasszony elé állt és így szólt, félhangosan, anélkül, hogy az idős hölgy szemébe nézett volna:

- Látni szeretném hát az ön Madelonját...

- Ó, felség, milyen boldoggá... milyen kimondhatatlanul boldoggá teszi a szegény szerencsétlen gyermeket... ó, csak erre a jeladásra vártam, a kicsike mindjárt itt hever a lábainál - felelte a kisasszony, s olyan gyorsan odatipegett az ajtóhoz, amennyire nehéz öltözéke engedte és kiszólt, hogy a király hívatja Madelon Cardillacot, majd visszament helyére és sírt, zokogott örömeiben és megindultságában. Mivel előre sejtette, hogy a király kegyes lesz a lányhoz, magával vitte a palotába Madelont, aki a márkiné komornájánál várakozott, rövid kérvényt szorongatva a kezében, d'Andilly fogalmazványát. A fiatal lány néhány másodperc múlva szóltanul a király lába előtt hevert. Félelem - zavar - riadt alázat - szeretet és fájdalom hajtotta egyre sebesebben a szegény teremtés forró vérére. Arca bíborszínben égett, szemében mint sápadt gyöngyök ragyogtak a könnyek és selymes pilláin át szép szűzi keblére peregtek. A királyt láthatóan elbűvölte az angyali gyermek csodálatos szépsége. Szelíden felemelte a lányt, majd olyan mozdulattal fogta meg a kezét, mintha meg akarná csókolni. Azután elengedte és

könnyes, mélységes megindultságot sugárzó tekintettel nézte a bájos gyermeket. Maintenon asszony halkán odasúgta Scuderi kisasszonynak:

- Nem hajszára olyan ez a kis teremtés, mint la Valličre³⁵? Lám, a király legédesebb emlékeiben ringatózik. Ön megnyerte a játszmat, kedvesem.

Bármilyen halkán beszélt is a márkiné, úgy tetszett, a király is meghallotta. Arca hirtelen elpirult, tekintete elkerülte Maintenon asszonyt, elolvasta a kérvényt, amelyet Madelon átnyújtott neki, majd szelíden, jóságosan megszólalt:

- Elhiszem, hogy te, kedves gyermekem, szilárdan hiszel szerelmesed ártatlanságában, de hallgassuk csak meg, mit szól ehhez a *Chambre ardente*!

Szelíd kézmozdulattal elbocsátotta a leányt, akit könnyei egészen elöntöttek.

Scuderi kisasszony rémulten vette észre, hogy az emlékezés la Valličre-re, bármilyen üdvösnek látszott is eleinte, tüstént megváltoztatta a király szándékát, mihelyt a márkiné ezt a nevet kiejtette. A király talán úgy érezte, a márkiné nem volt elég gyengéd, mikor eszébe juttatta, hogy a szigorú jogot kész feláldozni a szépség kedvéért, vagy úgy járt ő is, mint az álmodozó, amint hangosan szólítják, hirtelen eltűnik a szeme elöl a szép varázskép, még mielőtt karjába vonná. Talán már nem is la Valličre-jét látta maga előtt, hanem *soeur Louise de la miséricorde-ra*³⁶ gondolt (la Valličre neve volt ez a karmelita apácák kolostorában), az apácára, aki a királyt jámborságával és vezeklésével gyötörte. Most már nem tehettek egyebet, nyugodtan meg kellett várniuk a király elhatározását.

Közben nyilvánosságra került, hogy mit vallott Miossens gróf a *Chambre ardente* előtt. Ismeretes, hogy a nép az egyik végléteből könnyen a másikba téríthető, most is az történt hát, hogy ugyanazt az embert, akit előbb mint elvetemült gyilkost átkoztak és azzal fenyegettek, hogy darabokra tépik, egyszerre mint a barbár igazságszolgáltatás áldozatát kezdték siratni, még mielőtt a vérpadra lépett volna. Szomszédainak most jutott csak eszébe Olivier erényes életmódja, nagy szerelme Madelon iránt, hűsége és odaadása, mellyel Cardillacon csüngött. A nép többször hosszú menetben fenyegetően vonult la Regnie palotája elé és így kiáltozott: „Add ki Olivier Brussont, Brusson ártatlan!” Sőt kővel is dobálták az ablakait, úgyhogy la Regnie kénytelen volt a *Maréchaussée*-től védelmet kérni a felbőszült tömeg ellen.

Múltak a napok és Scuderi kisasszony semmit sem tudott meg Brusson peréről. Kétségbeesve kereste fel Maintenon asszonyt, de az biztosította, hogy a király hallgat és egyáltalán nem tanácsos az ügyet emlékezetébe idézni. És amikor a márkiné különös mosollyal azt kérdezte: „Mit csinál a kis Valličre?”, Scuderi kisasszony meggyőződött arról, hogy a büszke asszonyt lelke mélyén bosszantja, hogy ez a dolog az ingerlékeny királyt olyan területre csábította, amelynek varázsa az ő számára érthetetlen. Maintenon asszonytól hát nem volt mit remélnie.

Végül d'Andilly segítségével sikerült Scuderi kisasszonynak kikémlelnie, hogy a király hosszú, titkos beszélgetést folytatott Miossens gróffal. Továbbá, hogy Bontemps, a király bizalmas komornyikja és ügyeinek intézője, a Conciergerie-ben járt és beszélt Brussonnal, s hogy végül egy éjszaka ugyanez a Bontemps több emberével Cardillac házába ment és sokáig ott időzött. Claude Patru, a földszinti lakó azt állította, hogy egész éjjel dörömböltek a feje felett, és bizonyosan köztük volt Olivier is, mert felismerte a hangját.

³⁵ Louise Françoise de la Valličre (1644-1710), XIV. Lajos kedvese; 1675-ben kolostorba vonult.

³⁶ irgalmas Lujza nővér

Annyi tehát kétségtelen, hogy maga a király nyomoztatott az ügy valóságos összefüggései után, de azt továbbra sem értették, miért halogatja olyan sokáig a döntést. La Regnie mindent odaadott volna, csakhogy karmai között tarthassa áldozatát, akit el akartak ragadni tőle. Ez pedig már csírájában megölt minden reménységet.

Csaknem egy hónap telt már el, amikor Maintenon asszony üzenetet küldött a kisasszonynak: a király látni szeretné este a márkiné lakosztályában.

Nagyot dobbant erre Scuderi kisasszony szíve, tudta, hogy most eldől Brusson sorsa. Megmondta ezt szegény Madelonnak is, aki szíve mélyéből fohászkozott a Szűzanyához és az összes szentekhez, hogy győzzék meg a király szívét Olivier ártatlanságáról.

És mégis úgy látszott, mintha a király az egész ügyről megfeledkezett volna, mert, mint máskor, most is kedélyesen elbeszélgetett a két hölgyel, de egyetlen szót sem szentelt a szegény Brusson ügyének. Végül megjelent Bontemps, a királyhoz lépett és néhány szót mondott neki, de olyan halkán, hogy sem a márkiné, sem a kisasszony nem értette meg. Scuderi kisasszonyon remegés futott át. Ekkor felállt a király, szeme felragyogott, miközben az idős hölgyhöz lépett és így szólt:

- Fogadja jókívánságaimat, kisasszony! Védenca, Olivier Brusson, szabad!

A kisasszony szeméből csak úgy patakzottak a könnyek, szólni sem tudott, le akart borulni a király lába elé. Az uralkodó azonban megakadályozta ebben és így szólt:

- Nem, nem! Kisasszony, önnek jogásznak kellett volna lennie, hogy pereimet végigharcolja, mert Dionüoszra mondom, nincs ember a földön, aki az ön ékesszólásának ellenállna. De - tette hozzá komoly hangon - még akit maga az erény vesz védelmébe, az sem állhat meg biztosan a gonosz vádak, a *Chambre ardente* és a világ valamennyi bírósága előtt.

A kisasszony most már megtalálta az izzó hála kifejezésének áradó szavait. A király azonban félbeszakította, mondván, hogy odahaza sokkal forróbb hálával várják, mint aminőt ő, az uralkodó, tőle kívánhat, mert bizonyára éppen most öleli át Madelonját a boldog Olivier.

- Bontemps - fejezte be a kihallgatást a király -, Bontemps majd kifizet önnek ezer aranyat, kérem, adja át nevemben nászajándékul a kis Madelonnak. Most már feleségül mehet Brussonjához, bár az nem érdemel ekkora boldogságot. De mindkettőjüknek el kell hagyniuk Párizst. Így kívánom...

Martiničre asszony gyors léptekkel sietett úrnője elé, mögötte Baptiste, mindketten örömtől ragyogó ábrázattal, ujjongva, kiáltozva:

- Itt van! Szabad! Ó, ez a kedves fiatal pár. - A boldog szerelmesek Scuderi kisasszony lába elé borultak.

- Ó, hiszen én tudtam, hogy ön, egyedül ön fogja megmenteni jegyesemet - szólt Madelon.

- Ó, milyen szilárdan hittem önben, anyai jótevőm - kiáltott Olivier, és mindketten megcsókolták a nemes hölgy kezét és ezer forró könnyel öntözték. Azután ismét megölelték egymást és fogadkoztak, hogy az elmúlt napok minden kimondhatatlan fájdalmaért kárpótlást nyújt nekik e pillanat földöntúli boldogsága; és megesküdtek, hogy semmi nem választhatja el őket halálukig.

Néhány nap múlva egy pap megáldotta frigyüket. Brusson akkor sem maradt volna Párizsban, ha a király nem is kívánja távozásukat, minden Cardillac rémtetteinek szörnyű idejére emlékezett, s az ádáz véletlen bármikor leleplezhette a szörnyű titkot, amely így még több személynek jutott tudomására. Ez pedig örökre feldúlta volna békés életüket. Mindjárt az esküvő után Genfbe költözött ifjú feleségével. Scuderi kisasszony áldása kísérte útjukat. Olivier-t gazdagon ellátta a király kegye - az ezer aranyból sok mindenre tellett, azonkívül különös tehetséggel űzte mesterségét, s kitűnt a polgári erényekben. Boldog és gondtalan élet jutott hát osztályrészül. Életében beteljesedtek mindama remények, amelyek az apát megcsalták, s a sírba döntötték.

Egy év telt már el Brusson elutazása óta, amikor közzétettek egy nyilatkozatot, Harloy de Chauvalonnak, Párizs hercegérsekének és Pierre Arnaud d'Andilly ügyvédnek aláírásával, mely szerint egy töredelmes bűnös, a gyónási titok tiszteletben tartását kérve, mesés gazdagságú elrabolt ékszereket és drágaköveket adott át az egyháznak. Mindazok, akiktől az 1680-ik esztendő végéig valamilyen ékszert elraboltak, főként, ha ez nyílt utcán gyilkos támadással történt, jelentkezzenek d'Andilly-nél, és ha az elrabolt ékszer leírása megegyezik a meglévők valamelyikével és egyébként sem merül fel kétség az igény jogosultsága tekintetében, a károsult visszakapja tulajdonát. D'Andilly-nél egyre-másra jelentkeztek azok, akik Cardillac névsorán nem a meggyilkoltak, hanem azok között szerepeltek, akiket csupán egyetlen ökölcsepással földre terített, és nem csekély csodálkozásukra visszakapták az elrabolt ékszereiket. A többi kincset a St. Eustach-templomnak ajándékozták.

.oOo.